

İÇİNDEKİLER

BELENBAŞI MAHALLESİNDEKİ YEREL HALKIN TURİZME KARŞI TUTUMLARI

Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN, Selahattin AKŞİT

**TRANSLATING THE PRISON CULTURE: A DESCRIPTIVE STUDY UPON THE CULTURE SPECIFIC ITEMS IN
THE TRANSLATIONS OF ORHAN KEMAL'S 72. KOĞUŞ**

Adem AKALIN, Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU

**ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİN KURUMU-LAİKLİK VE DERS
KİTAPLARINA YANSIMALARI**

Beyhan ZABUN

YENİLİKÇİ DAVRANIŞLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: DEVLET HASTANESİ ÖRNEĞİ

Funda ÖZPULAT, Sariye KARAKUZU

**TÜRKİYE'DE SARIMSAK ÜRETİMİNDE ÇALIŞMA KOŞULLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: TAŞKÖPRÜ
ÖRNEĞİ**

Gözde GENÇ

IRAKLI TÜRKMEN ÖĞRENCİLERİN GÖÇ KAVRAMINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ

Canan IRMAK, Rümeyza BİLGİNER, Turhan ÇETİN

BELENBAŞI MAHALLESİNDEKİ YEREL HALKIN TURİZME KARŞI TUTUMLARI¹

Local People's Attitudes Towards Tourism in the Belenbasi District

Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN² – Selahattin AKŞİT³

Geliş Tarihi: 30.10.2018

Kabul Tarihi: 04.12.2018

Öz

Bu çalışmanın amacı; kırsal turizm potansiyeli olan alanların turizme kazandırılmasına karşı yerel halkın tutumunu ortaya koymaktır. Çalışmaya konu olan Belenbaşı Mahallesi, yaz ve kış aylarında özellikle yerli turistlerin uğrak yeri konumundadır. Bu turist yoğunluğunun yerel halkın memnuniyetine katkı sağlayıp sağlamadığını ölçmek amacıyla Belenbaşı'nda 111 kişinin katıldığı Likert tipi anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veri setinin öncelikle ölçek güvenilirliği kontrol edilmiş ve Student T test ve Anova analizleri yapılmıştır. Ankete katılan bireylerin demografik tanımlayıcı istatistikleri incelenmiş devamında alt bölümler ile ilgili karşılaştırmalarda bulunulmuştur. Analizler, ilgili bölümlerde tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Sonuç olarak; yerel halk, turizmin gelişiminin yöreye olumlu katkı yapacağını düşünmektedir. Ancak nüfusun demografik yapısı incelendiğinde ise sonuçlar belirgin farklılıklar göstermektedir. Çalışma, söz konusu sonuçları itibariyle Belenbaşındaki turizm uygulamaları için yol gösterici olması bakımından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Belenbaşı Mahallesi, yerel halk, kırsal turizm, tutum analizi

Abstract

The purpose of this study is to put forward the attitude of the local people against the touristization of places with rural tourism potential. Belenbasi neighborhood, which is the subject of study, is a place frequented by local tourists, especially during the summer and winter months. It is important to measure whether this tourist pressure contributes to the satisfaction of the local people or not. For this purpose, a Likert type survey study was conducted with a total of 119 people in Belenbasi. The reliability of the scale was checked firstly and Student T test and Anova analyses were performed. The demographic descriptive statistics of the individuals participating in the survey were examined and comparisons were made with respect to the subdivisions. The analyses are shown in the following tables and graphs. As a result; local people think that the development of tourism will make a positive contribution to the locality. However, when the demographic structure of the population is examined in detail, significant differences are observed. The results of the study is important in terms of tourism applications in Belenbasi.

Key words: Belenbasi District, local people, rural tourism, attitude analysis

¹ Bu araştırmanın bir bölümü 5-8 Eylül 2018 tarihinde Üsküp-Makedonya'da düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları (USOBAK-III) Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Coğrafya Öğretmenliği raziye.oban@deu.edu.tr

³ Dr. Öğr. Ü. Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat fakültesi, Coğrafya Bölümü, aksit@pau.edu.tr

1. GİRİŞ

Kırsal Turizm, kırsal alanların kalkınmasında önemli bir aracı olarak değerlendirilebilir. Öyle ki, kırsal alanlardaki özellikle genç nüfusun dışarıya göç etmesini önlemede turizm cazibeli bir iş kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentsel alanlardaki iş, eğitim, eğlence, teknolojik gelişmeler genç nüfusu kırsal alandan uzaklaştırmada oldukça iyi alternatifler sunabilmektedir. Kırsal alanda ise tarım alanlarının miras vs. nedenlerle parçalanması, tarım topraklarının çeşitli kirleticilerle verimsizleşmesi, yanlış arazi kullanımı, hatalı tohum ve hatalı tarımsal uygulamalar, sulama problemleri, mazot, gübre vb, fiyatların yüksek olması; tarımdan elde edilen gelirin azalması ve teknolojik gelişmenin tarımsal istihdamı düşürmesi de kırdan itici bir güç olarak belirlemekte ve göç kaçınılmaz olmaktadır.

Kırsal alandan göçü durdurmak başka bir deyişle kırsal kalkınma için Dünya ülkeleri zaman zaman çeşitli tedbirler uygulamaktadır. Örneğin Alpler, Amerika ve Kanadadaki Rockies dağlarına rahat ulaşabilmek amacıyla yapılan demiryolu girişimleri, bir yandan kırsal yaşamı kolaylaştırırken bir yandan da kenttekilerin bu bölgelere erişebilmesini sağlamıştır. Böylece söz konusu bölgelerdeki kent ile kır arasında çift yönlü bir sosyo - ekonomik ve kültürel ilişki başlamıştır. Bu ilişki, kenttekilerin bu bölgeleri merak ediş ziyaretleri bakımından bir kırsal turizm faaliyeti, demiryolu yatırımları ise günümüzdeki kırsal turizm faaliyetlerinin tetikleyicisi olarak düşünülebilir. Kırsal alanlara çok daha hızlı, ucuz ve güvenli taşımacılığı beraberinde getirdiğinden demiryolları, kırsal kalkınmanın temelinde yer almış bir uygulama gibi görünmektedir. Ancak kırsal kalkınma, daha ziyade tarımsal üretime bağlı olmuştur. Turizmin kırsal kalkınmadaki yeri ise özellikle Fransa da 1951 Alpes de-Haute Provence bölgesinin yaz aylarında köylülerin turistleri evlerinde misafir etmesiyle belirginleşmiştir. Bu faaliyet, devlet desteğiyle; köylülere ek gelir, kırsal göçün önlenmesi ve kıra ait tarihsel mirasın korunması amacıyla gerçekleştirilmiş olup kırsal kalkınmada turizmin bir aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Ayrıca, doğal çekiciliklere bağlı turizmin öneminin de fark edilerek yeşil turizm hareketlerini özendirici olmuştur. İtalya'da agro turizm ya da tarımsal turizm anlayışıyla çitlik ve çevrelerinde gelişen bu hareket, İspanya da çevre bilinci gelişmesini sağlayarak devam etmiştir. 1970'lerden sonra aynı mantıkla, kırsal alanlarda "yeşil tatil köyleri" kurulmaya başlamıştır (Özkan, 2007: 93).

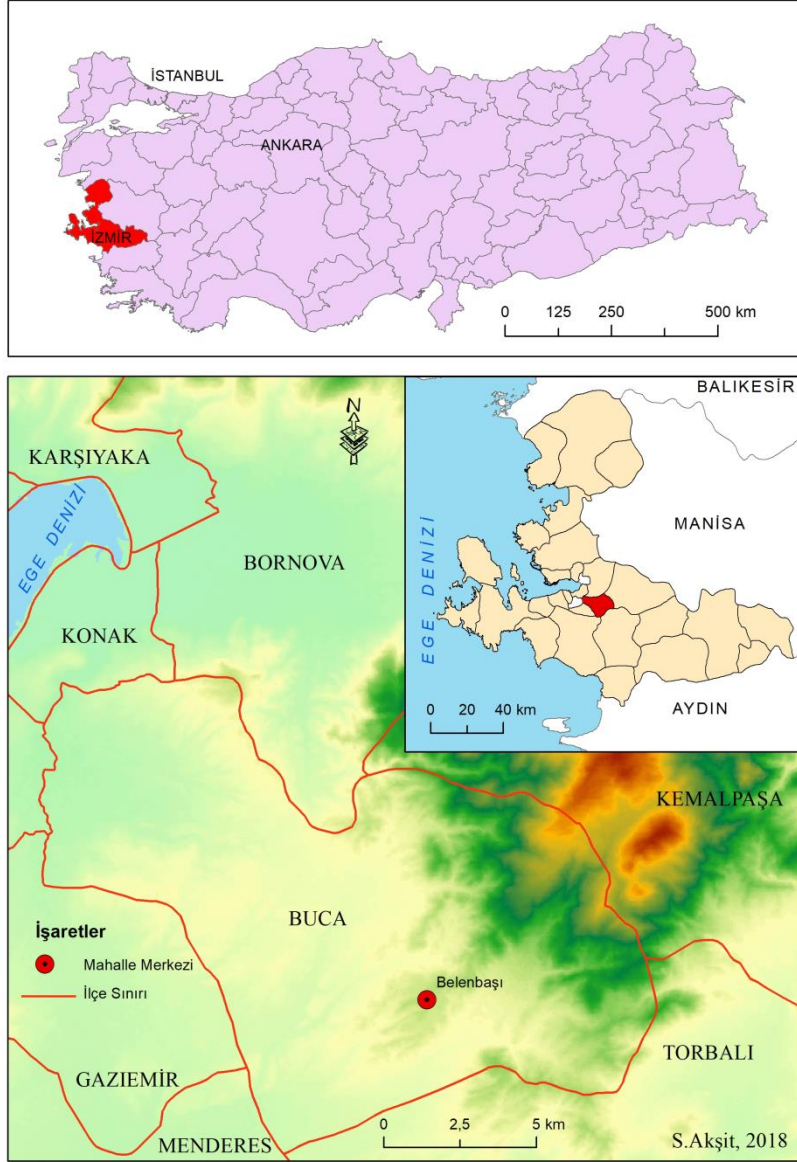
Kırsal turizm de asıl gelişmeler ise özellikle 1980'li yıllardan sonra kendini göstermeye başlamıştır. Bunun öncüleri olarak da Amerika'da Wyoming, İdaho ve Montana eyaletleri gösterilebilir. Avustralya'da ise Outback Queensland da bu konuda oldukça önemli turistik ziyaretçi kabul etmektedir (Özkan, 2007: 89; Doğan & Özaslan, 2017: 62).

Hollanda ve İngiltere de oldukça hareketli bölgeler olmasına rağmen kırsal turizmle en çok özdeşleştirilen ülke Almanya kabul edilmektedir. Buradaki kırsal turizm hareketinin başlangıç öyküsü ise zengin evlerinde çalışanların kente yakın kırlarda tatil yapmasıyla bağdaştırılmaktadır (Özkan, 2007: 98). Kırsal turizmin yeni karşılaşılan bir olgu olmadığını, Avusturya'daki çiftliklerin % 25'inde tarımsal uygulamalar yanında kırsal turizmin de yapılmış olmasından anlayabiliriz (Özçatalbaş, 2006:2).

Türkiye'de kırsal turizm ise daha ziyade geleneksel olarak yapılan bir iç turizm faaliyeti olarak değerlendirilmekte ve daha ziyade yaylacılık faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadır. Oysa sahip olduğu doğal ortam koşulları, bu turizm için oldukça iyi bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyeli doğru ve etkin bir şekilde değerlendirebilmek için, "kırsal turizme gerçekten ihtiyaç olup olmadığının ve yerel halkın bu konuda katkı verip veremeyeceğinin" iyi tespit edilmiş ve bilinçlendirilmiş olması gerekir. Nitekim kırsal alanlarda tatil yapan turistlerin konaklama tercihlerini daha ziyade arkadaş evleri ya da kır pansiyonu, otel ve çadırları oluşturmaktadır. Kırsal alanda tatil yapma tercihlerinde ise kırsal alanın doğal çekiciliği, ortamı deneyimleme ve kırsal ortamdaki daha sıcak karşılamaya dayalı insan ilişkileri etkili olmaktadır.

1.1. Araştırma Sahası

Araştırma alanımız olan Belenbaşı, Buca ilçesinin Güney doğusunda yer alan ve son yıllarda özellikle hafta sonları kahvaltısı, piknik ya da yöresel pazarın cazibesine koşan turistlerin uğrak yeri haline gelen bir kırsal yerleşim alanıdır. Yaklaşık 300-400 metre yükseltideki yerleşim, Buca ya 13 km uzaklıkta olup gerek Buca merkez ve gerekse İzmir içi ulaşımı bakımından oldukça elverişli bir konuma sahiptir. Bu da ilçe ve kent merkezine gününbirlik gidiş gelişlerle kırsal halkın ekonomik faaliyetlerindeki çeşitliliği arttırmıştır. Böylece hizmet sektörü, sanayi işçiliği, ticaret vb. alanlarda çalışanların sayısı artmaya başlamıştır. Ancak yine de yerleşimde temel ekonomik faaliyet dikili tarıma yöneliktir. Bunun yanı sıra turizm de gelişme göstermektedir.

Harita 1. Lokasyon haritası

Yüzölçümü 2 500.000 m² olan Belenbaşı'na ilk yerleşme, 1900'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Bu yerleşim, Belenbaşının günümüzdeki konumundan yaklaşık 3 km kadar kuzeyde yer alan Çorlu Deresi mevkiindedir. Antalya yöresinde yaşayan Karateke Obasından geldiği bilinen Yörükler tarafından kurulan Belenbaşı, çevresine göre yüksek bir tepeye kurulmuş olup (450 m), adını da buradan aldığı rivayet edilir. Arazisi otlak ve mera alanları hayvancılığına uygun olan yerleşim, Cumhuriyetin ilanı ile sabit yerleşim zorunluluğu ve çevrenin etkisiyle bugünkü konumunu almıştır.

Belenbaşı halkı, ilk kurulduğu yıllarda, Antalya-Karateke Obasından göç sırasında beraberlerinde getirdikleri keçi ve tekedan oluşan sürü hayvancılığıyla geçinmişlerdir. Daha sonra tarım ve dolayısıyla tütüncülüğe yönelmişlerdir. 1990'lı yılların başında tütün üretimine

getirilen kota ve üretimin ekonomik olmamasından dolayı başta kiraz yetiştiriciliği olmak üzere zeytin, incir ve sebze üretimine yönelmişlerdir. Günümüzde kiraz ve diğer tarımsal ürünlerin üretiminde organik tarım yöntemi uygulanmaktadır. Özellikle zeytin ve kiraz üretimi, Belenbaşı köyü için önemli bir ekonomik faaliyettir. Öyle ki, Belenbaşı halkının zeytine ve zeytinyağına verdiği önem, “Belenbaşı Zeytinyağı” olarak piyasaya sürdüğü yağdan anlaşılmaktadır. Kiraz üretimi de 2004 yılından bu yana “Yörük Kültürünü Tanıtma ve Kiraz Festivali” ile her geçen gün daha da canlanmaktadır. “Belenbaşı bardacık inciri” ise eşsiz lezzeti ile dikkat çekmektedir. Son yıllarda bahçe tarımıyla da canlanan Belenbaşı, temel ekonomik faaliyeti tarım olmakla beraber, özellikle hafta sonları İzmir ve yakın çevresinden gelen yerli turistlerin uğrak yeri olmuş durumdadır. Buna bir de Pazar günleri kurulan “Organik Pazar” eşlik etmektedir. Bu pazara gelen turist, her türlü tarımsal üretimi taze taze almanın yanında yerel halkın ürettiği organik ürünlerin de tadına bakabilmektedir. Ayrıca yerleşmenin çeşitli noktalarında, yöresel yemekler yiyebilmekte, el emeği ürünleri satın alabilmektedir. Böylece Belenbaşılılar, ürettikleri ürünü herhangi bir aracı bulmadan kendi yerel halkına ve gelen turiste pazarlayarak ekonominin canlanmasını sağlamaktadır.

Kırsal alandaki turizm faaliyetlerine bağlı sosyo-ekonomik gelişme, gençlerin kentlere yönelmemesinde önemli bir aracı olabilmektedir. Çünkü son yıllarda turizm hareketleri dünyanın en çok gelir getiren ekonomik faaliyet alanı olarak dikkat çekmektedir. Gençlerin kırsal alanlardan uzaklaşmasının temelinde de yeterli gelir elde edememek olduğuna göre, kırsal alanlarda turizmin doğal ve kültürel dokuyu koruyarak canlandırılmasında yarar vardır. Nitekim turizm sektöründe iş alanı açma olanağının diğer sektörlerle nazaran bir buçuk kat daha hızlı gerçekleştiği belirtilmektedir (Özçatalbaş, 2006:1). Belenbaşı da gerek doğal ortam özellikleri ve gerekse kırsal halkın üretim biçimleri bakımından kırsal turizm için oldukça uygun bir alan olma niteliği taşımaktadır. Doğal ve kültürel özellikleriyle yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çeken yerleşimde turizm sektörünün gelişerek sürdürülebilir bir nitelik kazanması gerekir. Bunun sağlanabilmesi de büyük ölçüde yerel halkın tutumlarına bağlıdır. Başka bir deyişle, Belenbaşındaki turistik uygulamaların başarısı yerel halk ile oldukça yakından ilgilidir. Bu çalışma da söz konusu alanda yerel halkın gelen turiste karşı tutumlarını ele almaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Turizm, günümüzde önemli bir sektör haline gelmiş olup bu konuda ilk on ülkeyi; Birleşik Devletler (448 milyar dolar), Çin (224 milyar dolar), Almanya (130.8 milyar dolar), Japonya

(106.7 milyar dolar), Birleşik Krallık (103.7 milyar dolar), Fransa (89.2 milyar dolar, Meksika (79.7 milyar dolar), İtalya (76.3 milyar dolar), İspanya (68.8 milyar dolar) ve Brezilya (56.3 milyar dolar) oluşturmakta ve oldukça önemli miktarlarda gelir elde etmektedir (Türkiye ve Dünya'da 2017 Turizm Raporu).

Turizmden elde edilen gelirin gittikçe artması, bu sektörün ilgi görmesini, çeşitli turizm türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunlardan biri de kırsal turizmdir. Kırsal turizm, hızla büyüyen kentlerin karmaşasından, kalabalığından ve gürültüsünden kaçan insanların sığındığı bir alan gibi görünmekte olup çeşitli kaynaklarda “köy turizmi (village tourism), çiftlik turizmi (farm tourism), yumuşak turizm (soft turizm), tarım turizmi (agro tourism); dağ turizmi (mount tourism), eko turizm (ecotourism, yayla turizmi (highland tourism) gibi kavramlarla ifade edilmektedir (Soykan 2003: 8; Akşit 2007: 444-445; Aydın 2012: 40-43; Karafakı & Yazgan 2012,55; Karakaş & Şengün:2017). Kırsal turizmden ne anlaşılması gerektiğine bakıldığında ise boş zaman geçirme, regreasyon ve çok düşük oranda iş amaçlı aynı ülke ya da farklı ülke insanların kırsal alanda bulunma faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2012,40). Avrupa Komisyonu tarafından ise tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek isteyen turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri sunan küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşmelerde gerçekleşen bir faaliyet türü olarak ifade edilmektedir (EC, 1999:151'den aktaran Çeken & Dalgın & Çakır, 2012:12). Farklı çalışmalar da da ele alınan konunun, tanımlama sürecinde doğal ortama bağlı bu turizm türünün, doğal kaynakların tahribine bağlı olarak sürdürülebilir bir anlayışla ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Akış 1999; Birkan 2001; Yılmaz & Ünal & Çakır 2002; Soykan 2003; Erdoğan 2003, Akşit 2007; Aydın, 2012; Karafakı & Yazgan 2012; Yıldırım 2013; Ölmez & Girgin 2015). Turizmde sürdürülebilirlik konusu ise pek çok çalışmada olduğu gibi, dipnot verilen çalışmalarda da çevreye duyarlı bir yaklaşımla ele alınmakta ve birtakım temel niteliklere sahip olunmasıyla açıklanmaktadır. Bunlar:

- Doğa temelli bir yaklaşım (ziyaretçinin gözlem yaparak ortamı anlamaya çalışması)
- Biyo çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunma
- Yerel halk refahını destekleme
- Olumsuz çevre tahribatını en aza indirmede hem yerel halkın hem de turistin sorumluluk alarak yapacağı etkinlikler düzenleme
- Yenilenemeyen kaynaklarda minimum kullanımın önerilmesi
- Yerel mülkiyete ve yerel istihdama yönelik üretimin desteklenmesi (Yücel 2002; Yılmaz & Ünal & Çakır 2002; Akşit, 2007).

Bu çalışmada, yerel halk refahını destekleme ve yerel mülkiyet ile yerel istihdama yönelik turizm uygulamalarının sürdürülebilir turizmde önemli maddelerden birkaçı olduğunu vurgulamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, yerel halka anket uygulanarak, Belenbaşı'nda gelişmeye başlayan sektörün başarıya ulaşip ulaşamayacağı ya da başarısında etkili olacak unsurların tespit edilerek doğru uygulamalara yönelmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

Literatür incelendiğinde, “yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik tutum ve algılarını” ölçen pek çok araştırma bulunmaktadır (Akova, 2006; Çalışkan & Tütüncü 2008; Sezer & Küçükaltan & Çakır 2013, Türker & Türker 2014; Beykan & Çizel, 2014; Vatan & Zengin 2015; Boğan & Saruışık, 2016; Karakaş & Şengün, 2017; Hancer & Mancı 2017, Oban, Gündüzoğlu; 2017; Oğuzbalaban 2017). Bu araştırmaların ana teması, yerel halkın turizme yönelik algısını anlamaya yönelik olmakla beraber, turizmin uygulandığı alanda yarattığı etkileri de ele almakta ve buna göre sonuçlar çıkarmaktadır. Söz konusu araştırmalarda; yerel halk gözünde turizmin yarattığı olumlu etkiler; yatırımların artmasına bağlı olarak iş olanaklarının artması, sosyo-ekonomik açıdan gelir getirici olduğu yönündedir. Olumsuz etkiler ise yerel ve ticari ahlakın bozulması, çevrede koku ve görüntü kirliliklerinin oluşması, doğal çevre tahribatı, rant artışı, mal ve hizmet fiyatlarının artışı vb. olarak tespit edilmiş bulunmaktadır (Oğuzbalaban 2017). Hemen tüm çalışmalar, yerel halkın turizme karşı tutumlarının, turizm uygulamalarının başarısı açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu çalışma da cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, turizmde uğraşanların meslek durumu gibi değişkenlerle bağlı olarak İzmir Buca ilçesindeki Belenbaşı kırsal alanında turizm faaliyetlerine karşı yerel halkın tutumları ele alınmaktadır. Çünkü Belenbaşı'nda son yıllarda turizm gelişme göstermiş ve buna bağlı değişimler başlamıştır. Halkın bu değişimlere karşı tutumunun belirlenmesi, yatırımlar açısından önemlidir. Araştırmanın problemi de bu tutumun olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğunu anlama amacından yola çıkılarak; “Belenbaşı'nda turizme karşı yerel halkın tutumları nasıldır? şeklinde belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın alt problemleri:

1. Cinsiyete göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?
2. Yaşa göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?
3. Eğitim düzeyine göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?
4. Medeni duruma göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?
5. Mesleğe göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?

6. Turizmde uğraşılan meslek dalına göre yerel halkın turizme yönelik tutumu değişiklik göstermekte midir?

2. ARAŞTIRMA METODU

2.1. Araştırma modeli ve katılımcılar

Araştırma, İzmir Buca ilçesine bağlı Belenbaşı Mahallesi'nde ikamet eden 111 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma modeli, ilgili literatür incelenmesi kısmında nitel, sonuçların belirlenmesi kısmında ise nicel bir uygulamaya dayanmaktadır. Nicel uygulama için, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, meslek, turizmde uğraşılan meslek alanı gibi demografik kısım ile karşılaştırılacak 7 farklı bölüm halinde Likert tipi bir ölçek hazırlanmıştır. Anketin güvenilirliği için araştırma alanında 23 kişiye uygulanan bir ön anket çalışması yapılmıştır. Ön anket çalışmasının sonuçları, SPSS paket programında Cronbach Alfa katsayısı ile ölçülmüş ve 0,86 gibi yüksek bir oran bulunmuştur. Bu da anketin ölçeğinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
0,860	111

Ankete katılan bireylerin demografik tanımlayıcı istatistikleri de incelenmiş ve alt bölümlerle karşılaştırmaları yapılmıştır. Analizler, ilgili bölümlerde tablo ve grafiklerle gösterilmiş, açıklamaları yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Demografik analizler

Bu bölüm, araştırmaya dâhil olan katılımcılar, cinsiyet, yaş, eğitim, medeni hal, meslek, turizmdeki meslek durumu gibi demografik yapıya ait frekans analizlerinden oluşmaktadır.

3.1.1. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

Çalışmaya araştırma alanından toplamda 111 kişi katılmıştır. Bunların 36'sı kadın (% 32.44), 75'i (% 67.56) erkek katılımcıdır (Tablo 2).

Tablo 2: Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	36	32.44
Erkek	75	67.56
Toplam	111	100.00

3.1.2. Katılımcıların yaş durumuna göre dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin yaş dağılımı incelendiğinde, yarısından fazlasının (%51.26) 50 yaşından büyük olduğu % 21'lik kısmının ise 40-49 yaş aralığında olduğu ifade edilebilir. 29

yaş altı ise 15 kişinin olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu da katılımcıların yaş ortalamasının yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların yaş durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
18'den küçük	2	1,68
19-29	13	10,92
30-39	18	15,13
40-49	25	21,01
50'den büyük	43	51,26
Toplam	111	100,00

3.1.3. Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu incelendiğinde, çoğunluğun ilköğretim mezunu olduğu anlaşılmaktadır (% 55,46). Bunu Lise ve dengi okul mezunlarıyla (% 15,97), İlköğretim mezunları (% 15,13) izlemektedir. Üniversite mezunları % 9,24 iken okuryazar olmayan grup % 2,52'lik bir orana sahiptir. Araştırmaya her eğitim düzeyinden bireyin katılmış olması, güvenilirliği artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Okuryazar değil	3	2,52
Okuryazar	2	1,68
İlkokul	58	55,46
İlköğretim	18	15,13
Lise ve Dengi Okul	19	15,97
Yüksekokul veya Üniversite	11	9,24
Toplam	111	100,00

3.1.4. Katılımcıların medeni durumuna göre dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumları incelendiğinde, çoğunluğunun evli olduğu (% 87,39), 15 kişinin de bekâr olduğu (% 12,61) tespit edilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların medeni durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evli	96	87,39
Bekâr	15	12,61
Toplam	111	100,00

3.1.5. Katılımcıların meslek durumuna göre dağılımı

Çalışmaya katılanların meslek dağılımlarına bakıldığında, 31 kişinin çiftçi, 28 kişinin emekli ve 26 kişinin de ev hanımı olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle katılımcı yoğunluğunun çiftçi (% 27.93), emekli (% 25.23) ve ev hanımı (% 24.33) seçeneklerinde toplandığı anlaşılmaktadır. En az katılımcı ise devlet memurları grubunda yer almaktadır (% 2.52).

Tablo 6: Katılımcıların meslek durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Devlet memuru	3	2,52
İşçi	7	5,88
Esnaf	8	6,72
Çiftçi	31	27,93
Ev hanımı	26	24,33
Emekli	28	25,23
Diğer	9	7,56
Toplam	111	100,00

3.1.6. Katılımcıların turizmle uğraşanlarının mesleki alan dağılımı

Meslek açısından turizmle ilgili meslek dağılımı incelendiğinde; turizmle ilgili bir meslek sahibi olanların 11'i pansiyon ve restoran işletirken 4'ünün hediyelik eşya satmakta olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Katılımcıların turizmle uğraşanlarının mesleki alan dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Hediyelik Eşya Satıcılığı	4	3,36
Pansiyon-Restoran İşletmeciliği	11	9,24
Şoför	1	0,84
Diğer	13	10,92
Toplam	29	24,37

3.2. Anketin Alt Bölüm Karşılaştırmaları

Anketin alt bölümleri aşağıdaki başlıklarda belirtildiği gibi 7 tanedir. Analizin bu kısmında alt bölümlerin farklı açılardan karşılaştırması verilmiştir. Likert ölçek kullanılan anket için karşılaştırma ölçeği ortalama parametresi olarak belirlenmiştir. Ortalama karşılaştırmasında student t testi ve varyans analizi ANOVA testleri kullanılmıştır. Alt bölümler;

1. Yerel Halkın Yörenin Turistik Potansiyeline / Altyapısına İlişkin Algısı
2. Turizmin Belenbaşı'na Olumlu Etkileri

3. Turizmin Belenbaşı'na Olumsuz Etkileri
4. Turizmin Gelişiminde Sorumluluk
5. Turizmin Gelişimi İçin Yerel Halkın Önerileri
6. Yerel Halkın Turizme Katkı Verebileceği Alanlar
7. Turist Profili

Genel hipotez

Ho: Alt bölüm ortalamaları arasında fark yoktur.

Ha: Alt bölüm ortalamaları arasında fark vardır.

Analizlerde hipotezlerin red edilip edilmeyeceği p value (significance) değerinin anlamlılık düzeyinden (alfa) küçük olup olmadığına göre belirlenir. Eğer p value değeri 0,05 değerinden küçük ise Ho hipotezi red edilir ve ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık vardır yorumu yapılır.

3.2.1. Genel olarak alt bölüm karşılaştırmaları

Anketin alt bölümlerinin **genel değerlendirmesi** yapıldığında; 2. (Turizmin Belenbaşı'na olumlu etkileri) ve 5. (Turizmin gelişimi için yerel halkın önerileri) bölümlerinin puan ortalaması “katılıyorum” seçeneğinde yoğunlaşmıştır. Diğer bir ifadeyle, ankete katılan yerel halk, turizmin gelişiminin yöreye olumlu katkı yapacağını düşünmekte ve bu konuda sorumluluk alabileceklerini belirtmektedir. Ayrıca yerleşmedeki turizmin gelişimi için;

1. Ziyaretçilere oda tahsis etmek isterim
2. Ziyaretçilere rehberlik etmek isterim
3. Ziyaretçilere yöresel yemekler yapıp sunabilirim
4. Ziyaretçilere yöresel bitkilerden ürünler sunabilirim (Kekik, adaçayı, dağ çileği vb.)
5. Ziyaretçilere yöresel gıda ürünleri sunabilirim (Tarhana, erişte, reçel, bal vb.)
6. Ziyaretçilere ürettiğim hayvansal ürünleri sunabilirim
7. Ziyaretçilere yöresel el sanatlarına ait ürünler sunabilirim
8. Ziyaretçilere yöresel el işi (dantel, tığ işi, oya vb.) sunabilirim
9. Ziyaretçilere yörede yetişen tarımsal gıdalardan sunabilirim,

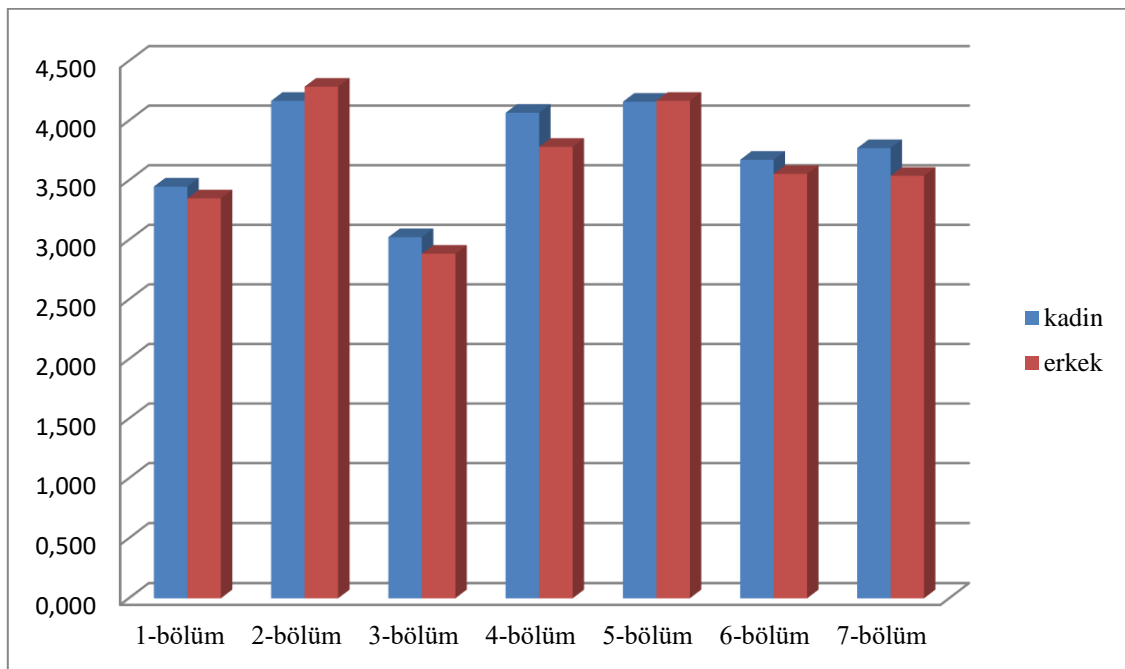
Şeklinde belirtilen ve “yerel halkın katkı sunabileceği alanlar” kategorisinde yer alan tüm yargıları, “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” şeklinde ifadelendirmişlerdir.

Turizmin gelişimi için yerel halkın en düşük puanı ise 3. Bölüme denk gelmektedir. Başka bir deyişle, turizmin Belenbaşı'na olumsuz etkileri kısmında “kararsızım” seçeneğine yönelen sadece bir profil tespit edilmiştir.

3.2.2. Cinsiyete göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölüm puanlarının cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği, bağımsız student t testi ile incelenmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, 7. Alt bölüm (Turist Profili) dışındaki tüm alt gruplarda kadın ve erkeklerin istatistiksel olarak anlamlı bir farklı görüşe sahip olmadıkları ifade edilebilir. Bununla birlikte kadın ve erkekler turist profili için farklı düşünmektedir. Kadınların görüşü verilen yargı cümlelerine daha olumlu iken erkekler biraz daha kararsız bir tutum sergilemişlerdir. Ayrıca 2. Bölüm (Turizmin Belenbaşı'na Olumlu Etkileri) dışında erkeklerin kadınlara göre daha düşük puan verme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte genel ortalama “katılıyorum” seçeneğine daha yakındır.

Şekil 1: Cinsiyete göre alt bölüm karşılaştırmaları

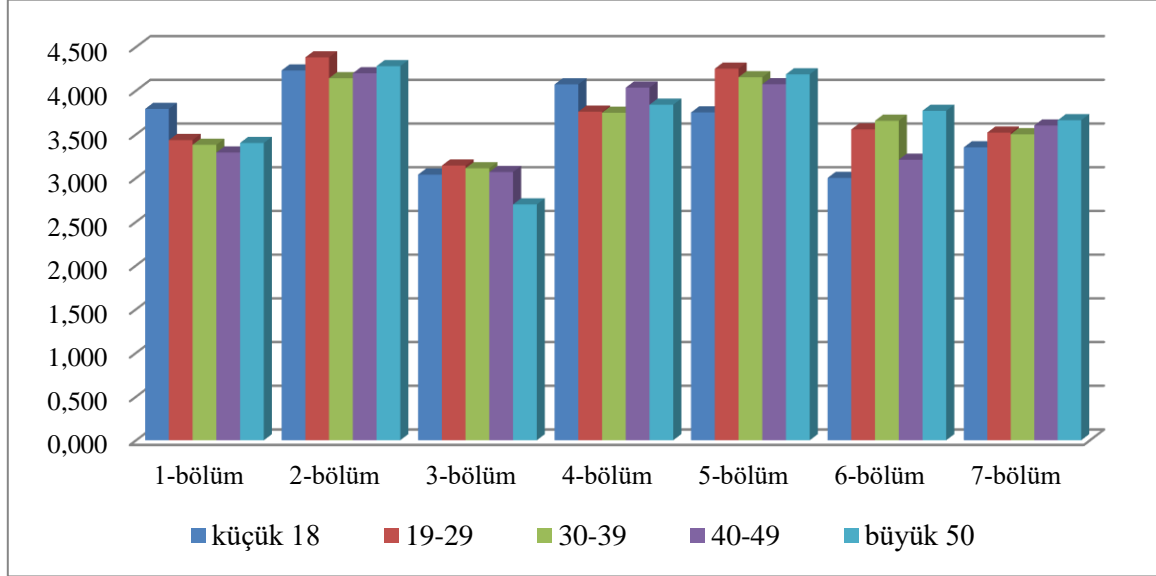

3.2.3. Yaş Durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölüm puanlarının yaş açısından farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, tüm alt grupların yaş açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklı görüşe sahip olmadıkları ifade edilebilir. Bununla birlikte 6. alt bölümde (Yerel Halkın Turizme Katkı Verebileceği Alanlar) genç katılımcılar ile yaşı 50 üstü olan katılımcılar arasında önemli bir farklılık dikkat çekmektedir. Şöyle ki, 50 yaş üstü katılımcılar, turizme katkı sağlama konusunda 18 yaşından küçüklere göre daha gönüllüdürler. Bunun sebebi yaşlıların deneyim ve üretkenliğinden kaynaklı olabilir. 18 yaş altı bireylerin öğrenci olması olasılıkları ve turizm bilinçleri gibi nedenlerden *kararsızım* seçeneğine yöneldikleri tahmin edilebilir. Yine 3. alt bölümdeki (Turizmin Belenbaşı'na Olumsuz Etkileri) kararsız ve olumsuz duruşun 50 yaş üstü bireylerde daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu da 50 yaş

üstü bireylerin tecrübelerine bağlı bir bilinçle, turizmin olası olumsuz etkilerini daha fazla dikkate almalarıyla ilişkilendirilebilir.

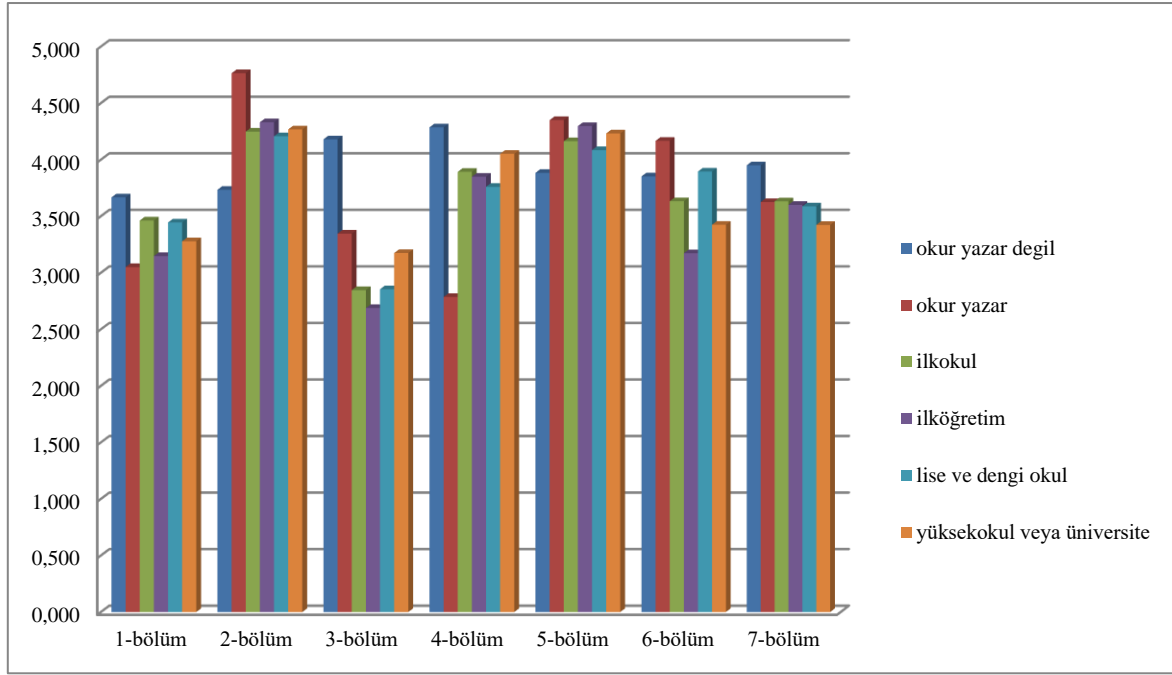
Şekil 2: Yaş durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

3.2.4. Eğitim durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölüm puanlarının eğitim açısından farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile incelenmiştir. Buna göre, tüm alt gruplarda yerel halkın eğitim açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklı görüşe sahip olmadıkları ifade edilebilir. Bununla birlikte 3. alt bölümde (Turizmin Belenbaşı'na Olumsuz Etkileri) okuryazar olmayanlar ile diğer gruplar arasında önemli bir farklılık olduğu görülmektedir (Tablo 9). Şöyle ki, eğitim düzeyi okuryazar olmayan ve okuryazar olanlar turizmin olumsuz etkileri konusunda daha esnek tavır sergilerken diğer eğitim seviyesindekiler kararsız tavırlarını devam ettirmişlerdir. Ancak durum istatistiksel olarak değerlendirildiğinde, anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Turizmin olumlu etki yapacağını (2. Alt bölüm: Turizmin Belenbaşı'na Olumlu Etkileri) düşünen ve en yoğun katılım gösteren grup ise okuryazar eğitim seviyesinde olanlardır. 6. Alt bölümde ise (Yerel Halkın Turizme Katkı Verebileceği Alanlar) tüm eğitim seviyesindekilerin yoğun destek verdiği anlaşılmaktadır.

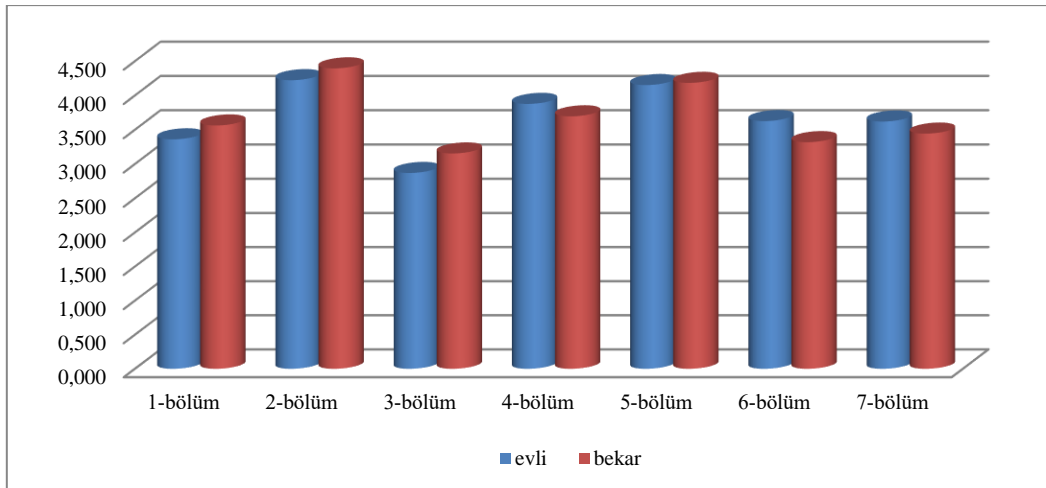
Şekil 3: Yaş Durumuna Göre Alt Bölüm Karşılaştırmaları

3.2.5. Medeni duruma göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölüm puanlarının medeni durum açısından farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi ile incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde alt gruplarda medeni durumdaki farklılıklar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ifade edilebilir. Bekâr sayısının çok az olması (15 kişi) analiz sonuçlarının sağlıklı yorumlanmasına engel olmaktadır. Buna rağmen bekârların sorulara daha yüksek puan verdikleri gözlemlenmiştir. 4. bölüm yani turizmin gelişiminde sorumluluk alma kısmında bekârların daha katılımcı oldukları aynı yüksek olumlu görüşü turist profili sorularında da gösterdikleri gözlemlenmiştir. Diğer taraftan turizmin olumsuz etkilerine bekârların evliler kadar hassasiyet göstermedikleri de tespit edilmiştir.

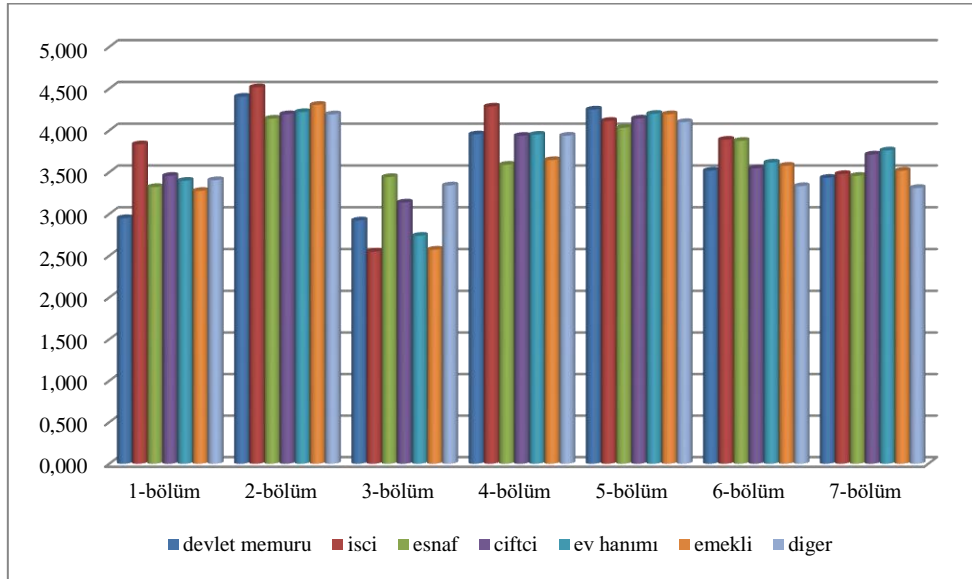
Şekil 4: Medeni duruma göre alt bölüm karşılaştırmaları

3.2.6. Meslek durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölüm puanlarının meslek açısından farklılık gösterip göstermediği de ANOVA testi ile incelenmiştir. Değerlendirmelere göre, 3. (Turizmin Belenbaşı'na Olumsuz Etkileri) ve 7. Bölüm (Turist Profili) dışında tüm alt gruplarda mesleki farklılıklar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklı görüş tespit edilmemiştir. 3. bölüm, yani turizmin olumsuz etkileri konusunda işçi ve emekliler katılıyorum şeklinde düşünürken esnaf ve çiftçiler olumsuz etkilerin fazla olmayacağını belirtmektedir. Turist profili açısından bakıldığında da çiftçi ve emekliler ile diğer meslek grupları arasında görüş farklılığı vardır. Çiftçi ve emekliler turist profili ile ilgili yargı cümlelerine daha pozitif cevaplar vermişlerdir. Turizmin olumlu etkilerini içeren 2. Bölümü ise en çok işçi ve memurlar “katılıyorum” demişlerdir.

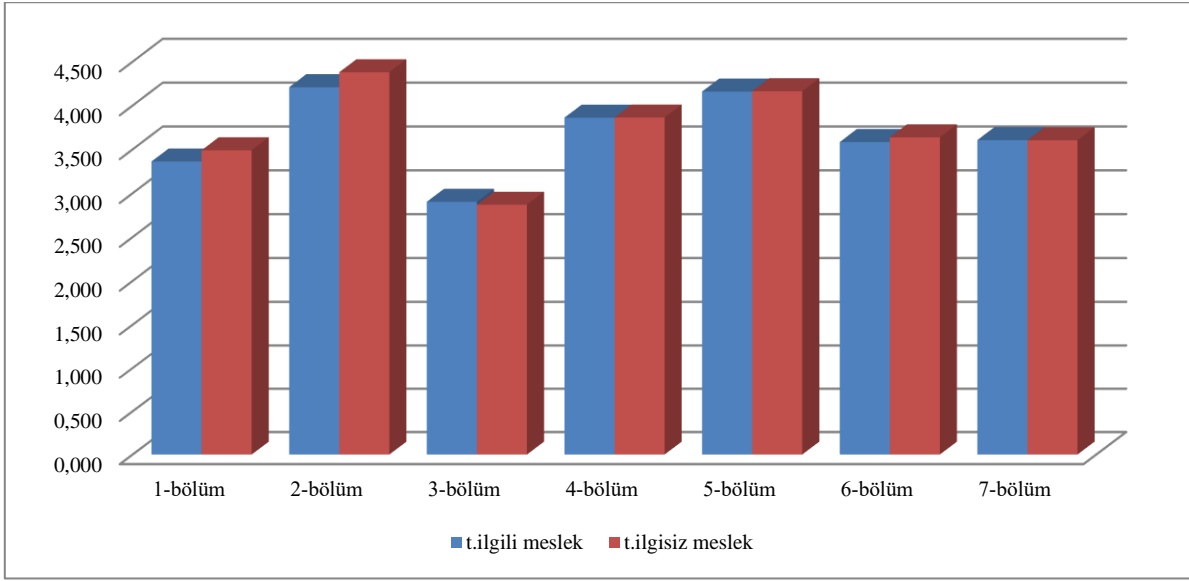
Şekil 5: Meslek durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

3.2.7. Turizmle ilgili meslek durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

Alt bölümler ile ilgili farklı analizlerden biri de turizmle ilgili mesleği olan kişilerle diğer meslek grupları arasında fark olup olmadığı analizidir. 1. (Yerel Halkın Yörenin Turistik Potansiyeline / Altyapısına İlişkin Algısı) ve 2. Bölümde (Turizmin Belenbaşı'na Olumlu Etkileri) turizmle ilgisiz mesleklerin bakış açıları daha olumlu olurken diğer alt bölümlerde bu oran aynıdır. Yani, turizmle ilgili mesleği olan kişilerle diğer meslek grupları arasında fark 1. ve 2. Bölüm dışında fark yoktur.

Şekil 6: Turizmle ilgili meslek durumuna göre alt bölüm karşılaştırmaları

4. SONUÇ

Kırsal kalkınma, toplumların ayakta kalabilmesi bakımından son derece önemli bir konu. Ancak burada öncelikle Belenbaşı'nda kırsal kalkınma için neler yapılması gerektiğini iyi tartışmak ve uygulanabilir çözümler ile sürdürülebilir bir kalkınma anlayışını benimseyici bir tavır içinde olmak yerinde olacaktır.

Belenbaşı, gerek doğal gerekse kültürel yapı bakımından turizm sektörünün gelişmesi için uygun bir konuma sahiptir. O nedenle buradaki turizm potansiyeli uygun yatırımlarla verimli bir şekilde değerlendirilebilir. Mevcut kaynaklar verimli bir şekilde değerlendirildiğinde yerli ve yabancı turistler için özellikle günübirlik alternatif turizm merkezi haline gelebilir. Yerleşmedeki en katılımlı turizm faaliyeti, 2004 yandan bu yana kutlanagelen “Belenbaşı Yörük Kültürünü Tanıtma ve Kiraz Festivali'dir.” Bu festivalle bir yandan Yörük kültürünün tanıtılması, diğer yandan yörenin lezzetli kirazlarının kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca yerel halkın ürettiği her türlü tarımsal ve el emeği ürünler (zeytin, zeytinyağı, peynir, turşu, üzüm, süt, tereyağı, ev ekmeği ile dikiş, nakış, dokuma halı, danteller, oyalı yazmalar) görücüye çıkmakta, yerleşimde sosyal, ekonomik ve kültürel bir etkileşim yaşanmaktadır. Festivalin en önemli katkısı ise geleneksel değerlerin turizmle korunmasında sürdürülebilir bir aracı olarak turizmin fark edilmiş olmasıdır.

Belenbaşı'nda diğer önemli bir turistik faaliyet, mutfak ürünlerine bağlı olarak gelişmiştir. Her yıl Ekim ve Kasım aylarında Belenbaşı yöresel yemeklerini tanımak ve gelen turistlerin ülkelerinde de bu lezzetleri tanıtmasını sağlamak amacıyla yabancı bir grup kabul edilmektedir.

Bu grup, haftanın iki günü kırsalda konaklamakta ve her seferinde de farklı hanelerde gecelemeaktedirler. Böylece evlerde pişirilen yemekleri (keşkek, etli nohut yemeği, zerde -pirinç tatlısı-, topalak -bir tür çiköfte-, zeytinyağlı dolma) tadarak yerleşmenin mutfağını tanımaktadırlar. Ayrıca her hafta Pazar günleri kurulan organik köy pazarında da yerli turistler yöresel lezzetleri tatmakta ve satın alabilmektedir. Yerleşme sakinleri Yörük olduğundan, belli alanlarda Yörük çadırları kurulmaktadır. Yörük çadırları günöbirlik ziyaretçilerin yöresel yemekleri yiyebilecekleri ve satın alabilecekleri birer işletme halini almışlardır. Ancak aynı zamanda yayık ayranı ve sacta gözleme yaparak, kazanda keşkek döverek gelen ziyaretçilerin geleneksel Yörük kültürünü tanımasına da katkı sunmaktadır.

Son yıllarda hafta sonu kahvaltı mekânları da yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak bu alanlar, kırsal fizyonomiyle gerek yapı görünömleri ve gerekse satışa sundukları ürünler bağlamında uyuşmamaktadır.

Turizmin yerleşmeye bir diğer olumsuz etkisi ise tarım topraklarının ikinci konut ve özellikle kahvaltı, düğün salonu yapılarıyla rant alanına dönüşmesidir. Diğer taraftan yerel halkın turistik uygulamalarda markalaşmadan haberdar olmaması, ürünlerin sunumunda görsel açıdan cazibe oluşturmayacak uygulamalarla karşılaşılmasına yol açabilmektedir. Bu da yerel halkın gelen ziyaretçiyle olan ilişkisinin gerek hizmet sunumu gerekse karşılama usulleri bakımından desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Turizm, sosyo-ekonomik, doğal ve kültürel yönü olan çok boyutlu bir alan olup turist ve yerel halk arasında etkileşim yaratır (Çetin, 2010:181). Bu etkileşimin sonuçlarının olumlu olması bakımından yerel halk görüşlerinin tespitinin önemi de pek çok çalışmada olduğü gibi bu çalışma da anlaşılmıştır.

Belenbaşı'ndaki yerel halka uygulanan anket sonuçlarına göre, yerleşmenin turizme açılması genelde memnuniyetle karşılanmaktadır. Bu memnuniyet durumu da cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, medeni durum, meslek ve turizmle ilişkili bir meslek dalıyla uğraşanlar arasında değerlendirildiğinde, bazı farklı görüşlerle karşılaşılmıştır. Örneğin, cinsiyete göre yöredeki turizm uygulamaları kadınlar tarafından daha olumlu karşılanmaktadır. Yaş grubuna göre ise 50 yaş ve üstü tarafından biraz endişeyle bakılmaktadır. Meslekler açısından beklenildiği gibi esnaf kesim memnun görünmekte, turizmle ilgili bir iş kolunda olan restoranlar da bu grupta en çok mutlu olanları oluşturmaktadır. Bu farklılıklara rağmen tüm Belenbaşı halkı yerleşmedeki turizm gelişiminden **hoşnut olup** bu konuda katkı vermede isteklidirler. Ancak az önce de

değindiği gibi sürdürülebilir yani kaynakların korunarak kullanılması konusunda ve hijyen açısından yönlendirilmeye ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Bu da yerel yönetimlerin, turizm işletmecilerinin, eğitimcilerin... birlikte çözüm bulacağı acil bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akış, S., (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, (10): 36-46.
- Akova, O., (2006). Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 77-109.
- Akşit, S., (2007). Doğal ortam duyarlılığı açısından sürdürülebilir turizm, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 / 23 (Aralık 2007): 441-460.
- Aydın, O., (2012). AB’de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye’de kırsal turizm, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23): 39-46, 2012 ISSN: 1309-9132
- Birkan, İ., (2001). “Sürdürülebilirlik kavramı, turizm sektörü açısından sürdürülebilir gelişmenin önemi ve koşulları”, *I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi Bildiriler Kitabı*, Kızılcahamam, Ankara, 17- 18.
- Boğan, E. ve Sarıışık, M., (2016). Yerel halkın turizm faaliyetine yönelik görüş ve algılamalarının belirlenmesi üzerine Alanya’da bir araştırma, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 325-342.
- Çakıcıoğlu Oban, R. ve Gökçe Gündüzoğlu, H. A., (2017). the perception of local people about the tourism potential in Ulubey Canyon (Uşak Province), *Journal of Human Sciences*, 14(2), 2078-2089. ISSN:2458-9489.
- Çeken, H., Dalgın, T. ve Çakır, N., (2012). Bir alternatif turizm türü olarak kırsal turizmin gelişimini etkileyen faktörler ve kırsal turizmin etkileri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi- International Journal of Social and Economic Sciences 2* (2): 11-16. ISSN: 2146-5843, E-ISSN: 2146-0078, www.nobel.gen.tr.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık Köyünde Kültürel Miras ve Turizm Algısı. *Milli Folklor Dergisi*, 22 (87), 181-190.
- Çetinkaya Karafakı, F. Ve Yazgan, M. E., (2012). Kırsal turizme kavramsal yaklaşım, kırsal turizmin önemi ve etkileri, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences 2* (2): 55-58, 2012. ISSN: 2146-5843, E-ISSN: 2146-0078
- Doğan, S. ve Özasan, Y., (2017). Kırsal alan gelişimi açısından kırsal turizm ve kırsal turizmin dünyadaki durumu, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE) ÖS-IV*: 61-78 [2017].

- Erdoğan, N., (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*, Erk Yayınları, I. Baskı, ISBN: 9759313022.
- Ekici, R. ve Çizel, B., (2014). Yerel halkın turizm gelişimi desteğine ilişkin tutumlarının destinasyonların gelişme düzeylerine göre farklılıklar, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/Journal of Taravel and Hospitality Management* 11 (3), 2014, 73-87.
- Hançer, Ş. ve Mancı, A. R., (2017). Yerel halkın turizme bakış açısının belirlenmesi üzerine bir araştırma: Diyarbakır örneği (A Research on the Determination of Residents' Perception About Tourism in Diyarbakir), *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 70-91. DOI: 10,21325/jotags.2017.139.
- Karakaş, A. ve Şengün, H.İ., (2017). Yerel halkın turizm faaliyetlerine yönelik tutumları, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(15), 183-202.
- Koyuncu, A., (2011). “Belenbaşı Köyü (Buca-İzmir) düz dokumalarının teknik ve desen özellikleri”, T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi (Basılmamış), İzmir, 2011, s.339
- Oban, R., (2000). “İzmir Anakent İlçelerine bağlı kır yerleşmelerinin kır kent bütünleşmesindeki konumları ve yapısal analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Oğuzbalaban, G., (2017). Türkiye’de yerel halkın turizme ve turizmin etkilerine yönelik algı ve tutumlarına ilişkin yazın taraması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 51,Ağustos 2017. ISSN: 1307-9581, Doi Number: <http://dx.doi.org/10,17719/jisr.2017,1860>.
- Ölmez, Z. D. ve Girgin, G. K., (2015). Kırsal turizmin yöre kalkınmasındaki rolü: Sandıklı Yöresi kırsal turizm potansiyeli, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal of Social and Economic Sciences* 5 (1): 77-84, 2015. ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086
- Özaltın Türker, G. ve Türker, A., (2014). Yerel halkın turizm etkilerini algılama düzeyi turizm desteğini nasıl etkiler: Dalyan destinasyonu örneği, *Electronic Journal of Vocational Colleges-May/Mayıs 2014*.
- Özçatalbaş, O., (2006). “Türkiye’de kırsal turizm potansiyeli ve geliştirme olanakları”, TMMOB, *Turizm ve Mimarlık Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 28-29 Nisan 2006, Antalya.
- Özel, Ç. H., (2014). Turizmin sosyo-kültürel boyutta ortaya çıkardığı etkilerin incelenmesi: Marmaris örneği, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 42, Ekim 2014.
- Özkan, E., (2007). “Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları ve kırsal turizm”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Sezer, B., Küçükaltan, D. ve Çakır, A., (2013). Perception of rural tourism and tourism in Çamlıca Country-Edirne, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, (2), 46-54. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/ijsses/issue/34184/377951>.
- Soykan, F., (2003). Türkiye’de kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (2003), 1-11, Izmir.
- Şahbaz R. P. ve Karaçar, E., (2013). Yerel çekiciliklerin turizme kazandırılmasına yönelik yöre halkının tutumları: Çankırı Tuz Mağarası örneği (For local appeals to tourism attitude of local people: Çankırı Salt Cave case), *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Vol1, Issue 4, article2 1/4 (2013) 12-19.
- Tayfun, A. ve Kılıçlar, A., (2014). Turizmin sosyal etkileri ve yerel halkın turiste bakışı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: Ekim 2014, Sayı:42, s. 57-68
- Tütüncü, Ö., (2008). “Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası İlçesi uygulaması”, *IV. Lisansüstü Araştırmaları Kongresi*, Nisan 20008, s. 127-148, Antalya Belek.
- Mansuroğlu, S., (2006). Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki / Antalya örneği, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2006, Cilt: 19, Sayı: 1 ISSN: 1301-2215, s: 35 – 46.
- Vatan, A. ve Zengin, B., (2015). Söğüt İlçesi’nde kültürel miras ve yerel halkın turizme bakış açısı, *ASOS - Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 10, Mart 2015, s. 634-650.
- Yıldırım, H. T., (2013). Kırsal turizm konusunda yöresel düşünceler ve geliştirilmesi olanakları, Çağlayan Köyü örneği, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimleri Dergisi*, Sayı 2: s.62-67.
- Yılmaz, İ. A., Ünal, A.ve Çakır, G., (2015). Sürdürülebilir turizm literatürü üzerine bir değerlendirme: Türkiye bağlamı, *Mesleki Bilimler Dergisi*, Ekim 2015, 4 (2) 55-83. ISSN: 2146-7420.
- Yücel, C., (2002). *Turizmde Yükselen Değer: Eko turizm*, TÜRSAB Ar-Ge Departman, Nisan, 2002.

TRANSLATING THE PRISON CULTURE: A DESCRIPTIVE STUDY UPON THE CULTURE SPECIFIC ITEMS IN THE TRANSLATIONS OF ORHAN KEMAL'S 72. KOĞUŞ¹

Adem AKALIN²

Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU³

Geliş Tarihi:24.11.2018

Kabul Tarihi:21.12.2018

Abstract

It is a general fact that translation plays a fundamental role in the interaction and communication of different nations, languages and cultures. Many words and phrases have been translated because of the fact that humankind needed to communicate among themselves within the variety of languages and cultures on earth throughout history. As literature stands for one of the components constituting the language and culture, it spreads all over the world and may get into connection with a lot of foreign languages. For this reason, a translation of a work of art bears high importance in terms of its being understood by the target reader completely and its transference to the target language without any loss from its essence. In this study, two translations of '72. Koğuş' by Orhan Kemal will be studied in terms of analyzing the translation of prison culture into English as the target language. The main purpose of the study is to examine the translation methods and strategies that were utilized during the process of translating the culture specific items (CSIs) related with prison and its culture in the novella, '72. Koğuş' by Orhan Kemal, within the framework of Newmark's translation procedures. As a result of this study, 14 culture-specific items about prison life that were used by the author of source text were determined and examined in their translations into English in order to detect the decisions that were taken by the translators while applying the procedures and strategies during the process of translation. After the CSIs related with prison culture are determined and analyzed via Newmark's translation procedures, the general overview of translations will be evaluated according to Venuti's '*foreignization and domestication*' strategies.

Key Words: Prison Culture, Culture Specific Items, Translation Strategies, Peter Newmark, Orhan Kemal, 72. Koğuş.

INTRODUCTION

There have been many different civilizations and cultures on earth since the beginning of humankind. In order to get into an interaction in terms of being informed about other cultures and nations, something in common was needed by these civilizations. The interaction among the civilizations has been supplied by the help of translation. As a means of communication, translation has the role of being a bridge between different nations, cultures, and civilizations, by this way humankind has been in touch with his environment permanently.

Even though translation has an old history and has been utilized by humankind through centuries, no significance had been given to it as a field till its independence as a discipline was declared under the name of 'translation studies' in the late of the 20th century by James Holmes,

¹ Prepared as part of PhD dissertation going on at the Department of Translation and Cultural Studies at Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara / Turkey.

² Lecturer - School of Foreign Languages, Ağrı İbrahim Çeçen University, Ağrı/Turkey. E-mail: aakalin@agri.edu.tr

³ Assoc. Prof. Dr., Department of Translation and Interpreting, Faculty of Letters, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara/Turkey. E-mail: asli.tarakcioglu@hbv.edu.tr

a Dutch-based American scholar. Thanks to his paper named as ‘The name and the Nature of Translation’, translation gained its unique and independent form and accepted as a phenomenon separated from other disciplines, but bound to other scientific fields in some way (Holmes, 1972). It was an initial step to declare the translation as an independent discipline apart from others. However, translation is bound up to them in some ways. Since it deals with a great diversity of languages, cultures, traditions, societies and shortly everything that constitutes language and its components, an interaction with disciplines that are related with language is inevitable for translation. For that reason, translation occurs as an interdisciplinary field that has a relationship with other sciences. Since gaining its independence in the 1970s, the field of ‘translation studies’ has made progress considerably. The act of translating started to be handled with culture since it was realized that culture is an inseparable part of the process of translating.

The definition of translation has been made by many scholars and theorists, simply it is the act of transferring written or oral items from a language into another (Brockhaus, 1957). Venuti (1997: 17) defines translation as the replacement of the chain of source language’s signifiers with the ones in the target language. Additionally, Derrida presents language as an endless chain in which the signifiers are bound together and states that translation is differential and differed entity that never submits the genuine form because of the meaning is derived from the relations, similarities and differences of the signifiers. Newmark (1988: 51) states that the process of translation is an act of transferring the sense in a text into other languages within the way of source language author’s intention. Besides these definitions, there have been some explanations about the relationship between translation and culture. Translation is such a differential phenomenon that it has been influenced by the customs, traditions, and changes in languages. As Lewis (2006: 4) states, the variety of cultures is so huge and splendid. According to O’Neil, (2006) it is hard to submit a great number of various cultures that are scattered over the world.

The reflection of this multi-cultural existence can be seen in literature in which specific and social affairs, customs, traditions, religious thoughts and so on are declared by the authors of various cultures. Language and culture are bound together in such a way that differentiate a nation from the others in terms of its lifestyle, the unity of spirit in owning the same senses, feelings, and thoughts. Each society has a national identity since it owns a distinctive and unique structure within itself which makes it different among the others. Culture has a certain role of mirroring the social characteristics and features of a nation and these culture-based materials are firstly created in the original culture by the authors to the literal world and transformed into another language or form by the help of a set of symbols, language. For this reason, there exists a concrete connection between culture and literature since a great number of cultural items can be weaved into the literal world by the authors during the process of creating their works.

In this study, the culture-specific items related to prison life in 72. Koğuş, a well-known novella by Orhan Kemal, and its two different translations made into English will be analyzed descriptively in terms of the translation strategies that the translators utilized during the process of translation.

The novella tells the story of prisoners living in harsh conditions in jail within poverty, misery, hunger and corruption of the human soul but the victory of human dignity against this corruption. Since the novella also narrates the life in prison, its culture and a unique jargon in jail that the prisoners develop, the reader of target language may not be informed about these culture-specific items, it makes the translation of this masterpiece into another language much more difficult; by the way, it is of high significance to examine the translations strategies in their transference into target culture and its reader.

The reason to choose this novella is its being a work of art which includes culture-specific items mostly and the fact that Orhan Kemal is a well-known author over the world whose works have been translated into a lot of languages and plays have been performed in many countries. The novella was turned into a play and screenplay afterward and has been translated into a lot of languages as well. The novella was translated into English by Nevzat Erkmen with the name of ‘Ward 72’ in 1993 and by Cengiz Lugal as ‘The Prisoners’ in 2003. In this study, it is aimed to examine the culture-specific items related to prison life in source text (ST) ‘72. Koğuş’ descriptively and to detect which strategies were applied by the translators in their translations, ‘Ward 72’ and ‘The Prisoners’. In this study, TT1 stands for Target Text 1 and it refers to ‘The Prisoners’ and the term Target Text 2 is abbreviated as TT2 referring to ‘Ward 72’.

As a novella 72. Koğuş and Prison Culture

One of the works by Orhan Kemal who is a well-known and fundamental master in Turkish literature, 72. Koğuş narrates the worst situation in which the human soul is defeated. Orhan Kemal who kept his belief and goodwill for the humankind almost in all his works makes his reader hear the voice of rebellion against all the cruelty, misery and poverty even while narrating the lives of degraded men in the shade of a prison. In the novella, Orhan Kemal narrates the hope for human dignity that cannot be defeated by misery, poverty, and corruption of the human soul in a prison where uneducated people are jailed. Since the prisoners are illiterate and uneducated and belong to the lower class of society, utterances of prisoners in the novella mainly consist of proverbs, idioms, and phrases related to the local culture. According to Friedrich Maurer and Hans Naumann (cited from Röchrich and Mieder, 1977), uneducated and illiterate people make use of proverbs and idioms mostly in order to get rid of the labor of thinking, on the other hand, educated people have the ability to utter whatever they think with their words per se.

In his novella, Orhan Kemal makes his characters speak in local dialect and they, especially prisoners, reflect their social class. Because of the fact that their education level is low and they are isolated away from society, they make use of slang and sometimes utilize from idioms and proverbs in order to enrich the narration. (Uslu, 2013) The social environment where the prisoners live is limited in terms of space, they develop their own language and culture. Therefore, it makes a translation of these culture-specific items difficult for translators to detect and transfer into another culture to be readable and understandable for the target reader. Moreover, some formations and settlements that target culture do not have are mentioned and figured in the novella. These settlements can be defined as legal and illegal administrations. While legal affairs and items related to them may not be considered as strange by the target reader, illegal ones may not exist in target language and culture and by this way, target reader may not be informed about these terms within illegal administration such as agha, baseman, entrance tax that is taken from newcomers to the ward by agha and illegal facilities such as gambling with dice and pacing the floor. Since the living conditions and styles are different in and out the prison, the difference between them would be reflected when associated in terms of culture. (Ayalı, 2012)

In this study, the 29th press of 72. Koğuş was handled as the source text whose translations into English were made by Nevzat Erkmen in 1993 under the name of ‘Ward 72’ with the support of Ministry Culture and by Cengiz Lugal in 2003 under the name of ‘The Prisoners’. The first version of the novella was presented to the reader with eleven stories in 1953, however, it was printed as a unique work of art apart from other stories. Afterward, it was performed as a play

on various stages of different countries throughout the world and translated into a lot of languages. In 1987, the novella was also transferred into the screen by Erdoğan Tokatlı and again by Murat Saraçoğlu in March 2011. In order to identify the methods and strategies used during the process of translating into English, two target texts, Ward 72 as Target Text 1 (TT1) and The Prisoners as Target Text 2 (TT2) were handled.

METHOD

Each nation owns a unique culture which involves traditions, customs, clothes, folklore, and belief differing itself from the others. Since the words and phrases are inseparable units of language, it is hard to transfer them into another language or culture. These phrases may be related with the culture of a language and have a specific effect for the source language users. For that reason, transference of these culture-specific items into another language may be troublesome or may not create the same effect in the target language. (Yıldırım, 2015)

The term, “Culture-specific item”, has been used by many scholars in order to identify the words and phrases that are related to the culture since there exist a great number of different cultures. As Lewis states “cultural diversity is vast and formidable” (Lewis, 2006: 4). By this way, it causes difficulties in confirming the number of cultures since items related to society are not different in order to promote them as separate groups (O’ Neil, 2006). For that reason, there is no certain knowledge in dividing the cultures over the world.

There may be similar items in many cultures for the fact that different cultures contact to each other, however, these cultural items may be utilized by the societies in different ways (Zare-Behtash and Firoozkoobi, 2010). The cultural items may be understood in his own perspective by target culture reader rather than the view of source culture and the original text’s author and this situation will cause a pitfall in the translation of cultural items. However, it may be easy to find similar equivalent when the languages and cultures are close to each other (Larson, 1998).

Because of the various diversity of cultures, many theorists and scholars have studied upon the categorization of culture-specific items. Studies upon translation were launched to shape in three distinct subtopics of this empirical science as descriptive, theoretical and applied after 1980s with the presentation of Holmes’ basic map of ‘Translation Studies’ (Toury, 1995). Nida (2001), on the other hand, supports the idea that target culture reader and audience should have the flavor and pleasure of the equivalence in his own language after the source culture is translated by the translator.

Many definitions have been made in order to detect the words and phrases that are special and unique for the culture and rename these items in the terminology of that newly-developed discipline. Nord (1997: 32) assigns the term as ‘cultereme’, Baker (1992: 21) coins the term as ‘culture-specific concepts’, Gambier develops these items as ‘culture-specific references’ and Robinson settles the terms of ‘relia’ and ‘culture-bound phenomena’. In his book, ‘A Textbook of Translation’, Newmark (2004) refers to these materials as ‘cultural words’. Lastly, Davies (2003) uses the term ‘culture-specific items’ in his dissertation and it is approved and has been used mostly by many scholars studying in the field of translation. In addition to these concepts, some functional theorists have claimed that translated text and target culture items bear higher significance than the source text and its culture (Tekalp & Tarakçıoğlu, 2016).

In this study, culture-specific items related to prison life and culture will be determined and analyzed in terms of the decisions that were taken by the translators of target texts. In order to minimize the problems and difficulties faced during the process of translation, Newmark (2004)

proposes some procedures that translators can utilize to transfer CSIs into the target language. From a long list that constitutes 16 translation procedures, 9 translation strategies were selected to determine the decisions that are applied by the translators. These translation strategies are listed as follows:

1) Literal Translation: The cultural items are translated by this strategy when they are clear and lucid. That is mostly used and one of the fundamental ways of translation applied in semantic and communicative texts.

2) Transference: Another basic method of translation is transference by which culture-specific items in SL are transferred into the target language as they are. When CSIs that do not exist in target language or culture such as geographical and historical places, names and nicknames of people, names of the institution, journals, and newspapers, etc., are detected in the source text, they can be moved into target text. This translation strategy can be named as ‘loan words’ by which the translator preserves source culture in target languages.

3) Adaptation: Newmark (1988: 46) defines this strategy as the replacement of CSIs in source culture with similar ones in the target culture. However, the usage of this translation strategy may disappear CSIs’ uniqueness.

4) Neutralization (Descriptive / Functional Equivalent): This way of translation are applied to cultural items by making them culture-free words in the target language. When the culture-specific items cannot be transferred into the target language, they are neutralized and universalized in order to be understood by the target reader.

5) Cultural Equivalent: when the culture-specific items are not involved by target culture, it is replaced presumably by a target cultural word.

6) Explanation: It is a way of adding an extra word for the culture-specific items since it is understood by the target reader.

7) Deletion: Culture-specific items can be removed by the translators from the target text occasionally. However, it is not recommended if there is no need for the omission.

8) Paraphrase: This type of translation strategy is applied to culture-specific items by expanding or rewriting the target text in order to be comprehended by the target reader.

9) Naturalization: This strategy resembles ‘transference’. However, by this strategy, culture-specific items are adapted to target language morphology.

To constitute a general overview of analysis, the findings will be evaluated via the strategies ‘*domestication and foreignization*’ that were developed by an American scholar and translator, Venuti. Venuti (1995) condenses his studies on a culture-based analysis of translation between different languages. With his work ‘*Translator’s Invisibility*’, he relates the fluency of target text with the invisibility of translator but visibility of source text and its author. In the process of developing such an approach that divides the kind of translation within the scope of culture, Venuti may have been influenced by a 19th-century theologian and translator Friedrich Schleiermacher since, in a lecture given in the Royal Academy Science, Schleiermacher (1813/1992) introduces two paths of translating; moving the reader to author that can be named as alienating (foreignization) or moving the author to the reader that is domestication. These two ways have been referred to as the opposite sides in the sample of literal and free translation within in the scope cultural context of a language (Lindemann, 2016).

If the translator decides to move the author to the reader, the foreignness of the source text is minimized by eliminating source language’s syntactic features and cultural figures. In this context, a translator may make use of methods such as adaptation, neutralization, cultural equivalent, deletion and naturalization in the process of transferring the CSIs into the target language. Otherwise, he can submit the CSIs to the acceptance of target reader via the methods

literal translation, transference, explanation and paraphrase within the framework of foreignization with the aim of moving reader to the author.

Analysis of Culture-Specific Items

In this study, the samples including the CSIs related with prison culture in the novella, 72. Koğuş, will be analyzed with the ones in its two translations, ‘Ward 72’ and ‘The Prisoners’ in terms of Newmark’s translation procedures and Venuti’s strategies that are given above in order to determine which strategies are benefitted by the translators in transferring the prison culture across the languages and cultures.

Sample 1:

ST: “İçlerinden biri arada **koğuştan** içeri şöyle bir dalıyor...” (p.2)

TT1: “Every now and then, one of them would enter the **ward**,...” (p.2)

TT2: “Now and then one would come into the **dormitory**,...” (p.8)

Used to define a big room in which a group of people shelters themselves in some places such as military posts, schools, hospitals, and prisons, ‘**koğuş**’ is translated as ‘ward’ in TT1 via the literal translation within the scope of foreignization while it is transmitted into the target language as ‘dormitory’ that means a large bedroom for a number of persons in TT2 by making use of neutralization in the framework of domestication.

Sample 2:

ST: “Yahu idareden çağırıyorlar dedik, **başefendi** çağırıyor dedik be!” (p.5)

TT1: “Hey, I told you they’re callin’ you from the office. I said the **Head Warden**’s callin’ you, man!” (p.6)

TT2: “Man, I told you they wanted you at the office. **The Gov’nor**’s waiting!” (p.12)

As a title that is for seniors in government offices or army among the soldiers, ‘**başefendi**’ is translated as ‘head warden’ in TT1 by the use of literal translation while it is applied to target text as ‘the gov’nor’ via adaptation by finding a similar equivalent item in the target language. In this sample, we can derive from the translations that translator in TT1 utilized from foreignization while the latter one decided to make use of domestication in order to make the CSI familiar with the target reader.

Sample 3:

ST: “**Başgardiyan**a uzun uzun baktı.” (p.6)

TT1: “He raised his eyes to the **Head Warden**...” (p.6)

TT2: “He gave **the Governor** a long look.” (p.12)

Bearing the same meaning with ‘başefendi’, ‘**başgardiyan**’ stands for a government officer that works in prison as head of guardians. This term is translated via literal translation by use of foreignization in TT1 while the translator in TT2 decides to adopt the CSI into the target language again as he did in the translation of ‘başefendi’. For that reason, it can be stated that the translator of TT2 prefers to use a similar equivalent that is appropriate for target cultural and linguistic norms.

Sample 4:

ST: Bütün başlar hırsla döndü:

“Niye?”

“**Meydancı!**”

“Allah Allah...” (p.9)

TT1: All the heads turned with greed:

“As what?”

“His **gofer**, his **dogsboddy!**”

“Holy cow..” (p.9)

TT2: Everyone suddenly turned to him angrily.

“What for?”

“**Crawler!**”

“As if he would!” (p.15)

In almost every prison, ‘meydancı’ exists as an assistant who helps the agha in some aspects such as doing his laundry service, getting news from the other sections of the prison and trying to supply whatever the agha needs (TDK, 2011). This cultural word is translated in TT1 as ‘gofer and dogsbody’ via adaptation method since the terms that are selected by the translator bear the meaning of ‘office boy’ who runs errands in a film set or office. For this reason, it can be stated that translator in TT1 decides to domesticate the CSI by choosing a term that is common in the target culture, by this way, the target reader may feel the text closer for themselves. Meanwhile, it is translated as ‘crawler’ in TT2 which is commonly referred for a person in the hope of gaining favor from the others. Hereby, we can state that it is translated via cultural equivalent within the scope of domestication.

Sample 5:

ST: “**Ağam** değil mi?” (p.11)

TT1: “Isn’t he my **Agha**?” (p.12)

TT2: “Listen, I’m looking out for the **boss**.” (p.17)

‘**Agha**’, having various meanings in Turkish culture, bears here the meaning of a person who dominates one or more parts of the prison illegally and reigns over other prisoners thanks to the power and wealth in Turkish prison culture. The system of being ‘ağa’ symbolizes the power and money (Ayalı, 2012). This term may be known by the target reader since its denotative meaning is included in some target language dictionaries. However, the term is transferred into target culture in TT1 via naturalization by making arrangements upon the word in order to adapt it to target language morphology. However, in TT2, this culture-specific item is translated within the scope of adaptation by finding a similar equivalent in the target language. The second method may have caused the CSI to lose its uniqueness and originality in the target text. For that reason, we can state that both translators decide to domesticate the cultural word in the target language.

Sample 6:

ST: “Parayı alırken söyle başgardiyana, seni efendi koğuşuna versin.” (p.12)

TT1: “When you get the money from the Head Warden, ask him to put you in the **effendi ward**.” (p.14)

TT2: “When you go to get your money, tell the Governor to transfer you to one of the **Gentlemen’s Dormitories.**” (p.19)

In prison culture, ‘**efendi koğuşu**’ bears the meaning of a cell or prison only rich and elite persons in Turkey and the Middle East. This culture-specific item is translated in TT1 as ‘effendi ward’ by utilizing from transference and as ‘gentlemen’s dormitory’ in TT2 within the framework of neutralization by applying culture-free word. Therefore, we can infer that foreignization is applied by the translator of TT1 while the culture-specific item is transferred by the use of domestication.

Sample 7:

ST: “**Adembabalar** sanki bunu bekliyorlardı, çeviriverdiler.” (p.13)

TT1: “As though the **Adembabas** had been waiting for this, they immediately encircled the Captain.” (p.14)

TT2: “The **prisoners** were all over them the moment they stepped in.” (p.20)

Defined as the person who is hungry without any penny in worst conditions in jail, the term ‘**adembaba**’ is translated in TT1 as ‘adembaba’ again by use of transference method within the scope of foreignization, so that the cultural word is introduced to the target reader. However, the translator of TT2 utilizes from neutralization by making it a cultural-free word that can be understood by the target reader easily. Hereby, we can derive from the translations that the translator of TT1 decides to apply foreignization while the other one prefers to translate it via domestication.

Sample 8:

ST: “Kaya Ali’nin **başköşeye** sermekte olduğu yatağın yanına geldiler.” (p.24)

TT1: “They both went to the side of the mattress Kaya Ali was putting in the **place of honor.**” (p.27)

TT2: “They went over to the mattress that Rock Ali had now spread out in the **corner.**” (p.33)

As a culture-specific item, ‘**başköşe**’ signifies a place where is reserved for a respectful person or elders to sit (TDK, 2011). This culture-specific item is paraphrased in TT1 as ‘the place of honor’ while it is neutralized by the translator of TT2 with a simple descriptive equivalent, ‘corner’, in the target language. Accordingly, it is clearly seen that the translator of TT1 prefers foreignization while the other one makes use of domestication in the translation of this culture-specific item.

Sample 9:

ST: “Sonra hamama gider, güzelce yıkanır, yeni çamaşır, yeni üst başını giyer, geçerdi **beyler koğuşuna.**” (p.38)

TT1: “He would wear his new clothes and go to the **gentlemen’s ward.**” (p.44)

TT2: “Then he’d go to the baths, have a nice wash, put on his new underwear and his new clothes, and move into the **Gentlemen’s Dormitory.**” (p.51)

Like ‘**efendi koğuşu**’, the culture-specific item ‘**beyler koğuşu**’ stands for the ward in which elite and rich prisoners stay. Both translators utilize from a literal translation by translating the CSI as ‘gentlemen’ ward or dormitory in the scope of foreignization.

Sample 10:

ST: “**Karakol komutanı** sigarasını tablada ezdi.” (p.60)

TT1: “The **commander of the guard** crushed his cigarette in the ashtray and said:” (p.73)

TT2: “The **head of security** stubbed his cigarette out in the ashtray.” (p.80)

‘**karakol komutanı**’ which is a common military term that is used for the head of patrol or guard is translated in TT1 as ‘commander of the guard’ by giving its denotative meaning in the target language via literal translation by means of foreignization. However, this CSI is handled with neutralization in the framework of domestication with a basic and universal translation of the CSI, ‘head of security’, to be familiar with the target reader.

Sample 11:

ST: “Kaç kere verdik **başçavuş**.” (p.60)

TT1: “We’ve given them again and again, **Sargeant**.” (p.73)

TT2: “But I’ve given them so many light-bulbs, **sergeant-major**.” (p.80)

One of the military ranks in the Turkish army, ‘**başçavuş**’ can be defined as CSI since it belongs to a specific military culture of a nation. This term is translated in TT1 via literal translation method in the scope of foreignization by both translators.

Sample 12:

ST: “Berbat basıp gitmese de şimdi burada olsa, o gece konuştukları gibi, Bobi’yi ayarlar, hastane ya da dişçi dümeniyle müdürden bir **kapı kağıdı**...” (p.66)

TT1: “If Berbat hadn’t walked off and had been here, he would have gotten Bobi to chisel from the Head Warden a **pass** under the guise of visiting the hospital or the dentist as they had been talking that night.” (p.79)

TT2: “If Foul hadn’t upped and left they could have gone to him, just like they’d talked about, and wangled themselves a **hospital or dentist’s pass**...” (p.87)

Known as a permission that is mostly desired by the prisoners to get out of the prison to hospital for their dental and medical care, ‘**kapı kağıdı**’ can be taken in some cases from the administration of the prison. In the early history of the prison, this application was used out of its purpose and it was given for wealthy prisoners to run their errands outside. This culture-specific item is translated by the translator of TT1 as ‘pass’ by the use of neutralization within the framework of domestication and handled in TT2 as ‘hospital or dental pass’ via the method of paraphrase in the scope of foreignization by expressing the CSI in other words.

Sample 13:

ST: “Burada kim, ne bilecekti Aysel’i? Görüşme günlerinde gelir, **avulunun** kıyısında bir yana çekilirler, diz dize, soluk soluğa...” (p.60)

TT1: “Not minding what everyone else would say, for who could know here about Aysel? On visiting days she’d come, and they’d sit in a corner of the **garden** knee to knee and their breaths close together...” (p.80)

TT2: “She could come and see him on visiting days, and they could sit together to one side of the **yard**, knees touching, feeling each other’s breath...” (p.88)

From the early years till the end of 20th century, the culture-specific term, ‘**avlu**’, was narrated as a place that gives relief to the prisoners with its open-air and roofless structure under which prisoners can meet with their visitors and relatives. However, this structure was altered during the time and ‘avlu’ was changed as a place which is better than the worst. Thus, it was narrated by some authors such as Kemal Tahir as a rotten hollow in their works (Ayalı, 2012). This CSI is translated in TT1 as ‘garden’ via neutralization by finding out a similar but different equivalence in the target culture and so making use of domestication. In contrast to former translation, the translator of TT2 utilizes from a literal translation by translating the CSI with its denotative meaning, that is, ‘yard’ within the scope of foreignization.

Sample 14:

ST: “Gündüzleri elleri arkasında, kendi kendine tenhalarda **volta vurarak** Fatma’yı düşündükten başka, geceleri âdembabalar uyuduktan sonra tünediği pencereden gözlerini kırmızı kiremitli yapıya dikerek Fatma’yı, hep Fatma’yı düşünüyordu.” (p.87)

TT1: “During the day, with his hands behind him, **walking up and down** in solitude, he kept thinking of Fatma. And during the night, after the Adembabas went to bed, fixing his gaze on the red-tiled building, he kept thinking of Fatma, always Fatma.” (p.104)

TT2: “The Captain didn’t just spend his days **pacing up and down**, thinking of nothing but Fatma. At nights too, once all the others were asleep, he would climb out of his bed and perch on the window-sill, stare at the red-tiled building, and think only of her. He thought of nothing else.” (p.113)

As the best way of discharging the anger and getting rid of gloomy atmosphere, ‘**volta**’ can be defined as walking up and down in a line at a trot by caring other prisoners to keep away from shouldering them and ceasing their movement since it adheres as ‘a disrespectful motion and by so a challenge for the rival to fight’ in prison culture. Both translators benefit from neutralization by translating the CSI with culture-free words in target culture with the aim of domestication.

CONCLUSION

In recent years, studies upon cultural components of literary works have gained importance. Besides the differences between the languages in terms of syntax and linguistic aspects, cultural diversity makes the process of translation hard for translators. Culture is shaped and constituted with the diachronic evolution of a community by means of language, translation from one language to another can be appreciated as a cross-cultural transference. Since the thoughts, beliefs, traditions, lifestyles, and concepts are effective in creating a nation’s culture, these cultural items are involved when the literary works are being shaped (Ünalın, 2004).

As a literary work, ‘72. *Koğuş*’ owns a splendid place in world literature in reflecting fundamental cultural values of Turkish society. Even though it has been translated into many languages and performed on the stage a lot of times, there exist some shortcomings in submitting the whole of culture to the target language and its reader. In this study, it is aimed to detect and analyze translators’ decisions during the process of translating culture-specific items related to prison culture in terms of translation methods. 14 culture-specific items in the source text were detected in its two translations ‘Ward 72’ that was translated by Nevzat Erkmen in 1993 and ‘The Prisoners’ that was translated by Cengiz Lugal in 2003 and these CSIs were analyzed within the framework of Newmark’s translation procedures and Venuti’s strategies, ‘*foreignization and domestication*’ to submit an overall analysis upon the translations of CSIs.

After data was gathered, it is clearly seen that in the translations of CSIs related with prison culture, the mostly used method that the translator of TT1 utilized is literal translation while it is neutralization that is used by the translator of TT2. However, this information should not be an overall implication for the whole text that the two translations of the source text tend to move in the same direction since there exist some evidence about the fact that the translators have utilized from various techniques different from themselves which may lead them in reverse directions.

Considering the CSIs that are studied, it is clearly seen that the literal translation method is used by TT1 translator with a higher percentage (%43) than the other target text rate (% 21). TT1 translator has heavily used this method in the translation of CSIs related to prison culture. It is detected in the study that the methods from which the translator of TT1 has never utilized are explanation, cultural equivalent, and deletion. The methods that the translator has rarely applied to TT1 are paraphrase, adaptation, and naturalization with the rate of %7 in all. When the translations of CSIs are associated with Venuti's strategies, it is clearly claimed that the translator prefers to utilize from foreignization since, in 9 samples, he decides to use the methods that are related with the strategy of foreignization. This data shows that the rate of utilizing from foreignization by the translator of TT1 is %64 while the rate of taking decisions in favor of domestication is %36. As it can be derived from this explanation, TT1 translator has aimed to introduce the flavor of the source culture to target reader and wanted these CSIs to be known by target reader while transferring the cultural words across the languages. Hence, his decision that is spread throughout the text is supported by his explanation that is given for the description of the characters' names at the beginning of novella.

As to the CSIs' analyses in TT2, it is seen that mostly used translation method is neutralization. The rate of neutralization (%43) makes a significant sense when the rates of other translation methods that are used by the translator are considered. The translator has utilized from the methods; adaptation and literal translation with the rate of %21. The methods that are not used by the translator in TT2 are transference, explanation, deletion, and naturalization. Paraphrase and cultural equivalence can be defined as the least used methods since the translator has benefitted from each of them once. In an overall point of view, the translator of TT2 has utilized from the methods that are related with the strategy of domestication 10 times while he prefers foreignization only for 4 items during the process of translating the culture-specific items into the target language. From this data, we can infer that the translator has benefitted from domestication with the high rate of %71 while he applies foreignization only for %29 of all items. Therefore, the translator pursues the goal of submitting an easy-understanding for target reader to give him the impression just like reading in his own literature rather than introducing source culture components.

In conclusion, according to the data that is gathered and evaluated, it has been determined that two different goals were pursued by two different translators of the same source text in translating items related with prison culture into the same target language. In the whole source text, 14 CSIs can be detected and their analyses are dealt with the methods or procedures that are developed by Peter Newmark. Later these methods matched with Venuti's strategies, the choices and decisions have been brought into the light. While one of the translators applies foreignization with the rate of %64, the other one carries out the process of translation in favor of domestication with the rate %71. On the one hand, the translator of TT1 has decided to introduce the variety and richness of source culture to target reader, on the other hand, the other one chose to apply a better understanding of source culture elements for target language users. By this way, it is aimed to enlighten translators' decisions and choices in transferring a culture

into another language. In a further study, the opinions of translators may be asked in order to clarify the reasons in employing the translation methods and some subtopics such as proper names, idioms, slang, and metaphors may be adopted into the classification of cultural words.

REFERENCES

- Ayalı, Şaziye. (2012). *Hapishane Romanları (1950-1980)*. Master Thesis, Balıkesir University, Balıkesir
- Baker, Mona. (1992). *In Other Words: A Course Book on Translation*. London: Routledge.
- Büyükkol, Semih. (2017). Çeşme Kültürünün Türk Resmine Yansımaları. *İdil Dergisi*, 6(39), 3245-3256.
- Davies, Eiries E. (2003). “A Goblin or a Dirty Nose? The Treatment of Culture-Specific References in Translations of Harry Potter Book”. *In The Translator*, 9(1,6): 65-100.
- Der Große Brockhaus. (1957), 16. Press, Wiesbaden, Germany.
- Holmes, J. S., (1972). *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*, The Hague and Paris: Mouton.
- Kemal, Orhan. (1954/2015). 72. *Koşuş*. 29. Ed. Everest Yayınları, İstanbul.
- Kemal, Orhan. (1954/1993). *Ward 72*. (Trans.) Nevzat Erkmén. Publications of Ministry of Culture, Ankara. ISBN: 975-17-1235-1
- Kemal, Orhan. (1954/2003). *The Prisoners*. (Trans.) Cengiz Lugal. (Ed: Denise Mcqueen) Anatolia Publishing, İstanbul.
- Kubbealtı Lugatı, Accessed 07 June 2018, <http://lugatim.com/>.
- Larson, Mildred L. (1998). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence 2nd ed*. University Press of America, Inc.: Lanham and Maryland
- Lewis, Richard. D. (2006). *When Cultures Collide: Leading across Cultures*, Nicolas Brealey International, Boston and London
- Lindemann, Verena. (2016). *Friedrich Schleiermacher’s Lecture “On the Different Methods of Translating” and the Notion of Authorship in Translation Studies*. (Eds. Seruya, T. & Justo, J. M.) in *New Frontiers in Translation Studies / Rereading Schleiermacher: Translation, Cognition and Culture*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg
- Newmark, Peter. (1988). *Textbook of Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Newmark, Peter. (2004). *A Textbook of Translation*. Harlow: Longman.
- Nord, Christiane. (1997). “Text Analysis in Translation.” *In Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Schäffner, Christina and Uwe Wiesemann. Frankfurt: Multilingual Matters, 24.
- Nord, Christiane. (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.
- Nida, Eugene. A. (2001). *Contexts in Translating*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

-
- O'Neil, Dennis. 6 June 2006. *World Diversity Patterns*. Accessed on 7 June 2018. http://anthro.palomar.edu/ethnicity/ethnic_5.htm
- Röhrich, L. & Wolfgang M. (1977). *Sprichwort*. Stuttgart: Metzler
- Schleiermacher, F. (1813/1992). *On Different Methods of Translating*. (Ed. L. Venuti, 2004), pp. 43-63.
- Şaziye, Ayalı. (2012). Hapishane Romanları (1950-1980) Master Thesis. Balıkesir University, Balıkesir.
- Tekalp, Selen. and Tarakçıoğlu, Aslı Özlem. (2016). Translating Popular Fiction: A Descriptive Study on the Turkish Translation of The Hunger Games. *International Journal of Language and Literature*, 4(2), 112-122. DOI: 10.15640/ijll.v4n2a14
- TDK Türkçe Sözlük, (2011). Prepared by: Şükrü Haluk Akalın. 11. Ed. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Toury, Gideon. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing Co., Philadelphia, PA 19118, USA.
- Uslu, Arzu. (2013). *Kerimcan Korcan'ın Hapishane Konulu Hikâye ve Romanlarında Hapishane Gerçeği*, Master Thesis, Eskişehir Osmangazi University, Eskişehir.
- Ünalın, Şükrü. (2004). *Dil ve Kültür*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Venti, Lawrence. (1997). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, New York.
- Yıldırım, Ceylan. (2015). Amin Maalouf'un Afrikalı Leo ve Semerkant Romanlarında Kültürel Unsurların Çevirisi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of International Social Research*, 8(39), 222-232.
- Zare-Behtash, Esmail and Sepideh, Firoozkahi. (2010). *Culture-Specific Items in Literary Translations..* Accessed 08 June 2018. <http://www.bokorlang.com/journal/51culture.htm>

ORTAÖĞRETİM SOSYOLOJİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİN KURUMU-LAİKLİK VE DERS KİTAPLARINA YANSIMALARI

The Institution of Religion and Secularism in the Teaching Programs and Textbooks of the Course of Sociology

Beyhan ZABUN¹

Geliş Tarihi:17.11.2018

Kabul Tarihi:22.12.2018

Öz

Bu çalışmada 1924 yılından günümüze uygulanan ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programlarında din kurumunun ve laikliğin yer alış durumu incelenmiştir. Türkiye’de ortaöğretimde sosyoloji öğretimi öncelikle 1911 yılında Selanik İttihat ve Terakki İdadisi’nde daha sonra ortaöğretim programlarında yer alarak 1924 yılında yapılmıştır. 1924’ten günümüze 9 farklı program uygulanmıştır. Her programın içeriği kabul edildiği dönemin toplumsal, siyasal özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Bu dönemler tek partili dönem, devrimlerin kabulü ve uygulanması, çok partili dönem, 1960-1980 arası siyasal çatışmalı dönem, 12 Eylül 1980 ve sonrası dönem yoğun toplumsal değişimin başlangıcı olan 1990’lı yıllar ve küreselleşme süreci olarak 2000’li yıllar şeklinde sınıflanabilir.

Din kurumunun öncelikle eğitimin genel amaçları içinde ayrıca sosyoloji dersinin genel ve özel amaçları içinde öğretiminin önemli bir yeri vardır. Bu önem eğitimin siyasal işlevi ile doğrudan ilgilidir ve tartışmalı bir konudur. Laiklik ise hem Türk devletinin temel niteliklerinden birisi hem de tartışmalı konulardan birisi olması dolayısıyla önemlidir. İncelenen programlarda her iki konunun da ayrı ayrı ve birbiri ile ilişki içinde dönemin özelliklerine göre farklı şekillerde ele alındığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, Sosyoloji öğretimi, Din, Laiklik

Abstract

In the current study the status of the institution of religion and secularism in the programs of the course of sociology that was applied from 1924 onwards was studied. Sociology teaching in Turkey first took place in “Saloniki İttihat ve Terakki High School” in 1911 in the secondary education programs and then in the secondary education program in 1924. Nine different programs were applied from 1924 up to the current time. The content of each program differs depending on the social, political features of the era it was approved. These eras could be classified as one party period, the adoption and application of revolutions, multi-party period, political conflict periods between 1960-1980, 12th September 1980 and afterwards period, 1990s when intensive social change was experienced and 2000s as the process of globalization.

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi ABD Ankara/Türkiye - bzabun@gazi.edu.tr

Teaching the institution of religion firstly within the general objectives of education and also in the general and special objectives of the course of sociology is of importance. This importance is related to the political function of education and is a controversial issue. As for secularism, it is of importance as it is both one of the basic features of Turkish state and also one of the most controversial issues. In the programs investigated, it was found that both of them were studied in different ways depending on the characteristics of the period separately and the relation with each other.

Keywords: Secondary education, Sociology teaching, Religion, Secularism

GİRİŞ

Toplumlar, yetişmekte olan genç kuşaklara kendi kültürlerini, yaşam biçimlerini, geçmişten bugüne dek bütün süreç içindeki yaşam deneyimlerini, yakın ve uzak çevredeki gelişmeleri özellikle sosyal bilimlere giren disiplinler yoluyla öğretip benimsetmeye çalışırken, bir yandan da bu kültürü ve elde edilen yaşantıları, üyesi buldukları uygarlık dünyasındaki yaşam düzeyinin çok daha ilerisine doğru, geliştirerek aktarmaya uğraşırlar. Bütün bunların yapılması ve gerekli her türlü davranışın bireye kazandırılması eğitim yoluyla gerçekleşecektir. Öğretimde amaçlar ihtiyaçlara göre belirlenir. Sosyal bilimlerle ilgili bir program doğal olarak kendi toplumunun ve kültürünün isteklerini ihtiyaçlarını göz önüne almak zorundadır. Bu nedenle, bir bireyin içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını bilmesi büyük önem taşır. Toplumun geleceğe yönelik amaçları bu ihtiyaçların belirlenmesi sonucunda kesinlik kazanacak ve o doğrultuda bir eğitim söz konusu olacaktır (Sözer, 1998).

Sosyoloji, insan ilişkilerini, bu ilişkilerden doğan kurumları, toplumsal yapıyı, kültürü ve toplumsal değişmeyi inceleyen bilimdir. Tanımda geçen temel toplumsal kurumlardan birisi de dindir. Öyle ki Dönmezer (1982:215)'e göre Türk toplumu için eksen kurumlar, yani diğer kurumların ona göre şekillendiği kurumlar aile ve dindir. Dönmezer'in bu tespiti ortaya koyduğu yıllara göre sekülerleşen Türkiye'nin toplumsal yapısına rağmen din, yapı içerisindeki merkezi yerini korumaya devam etmektedir (Arslanoğlu, 2012: 126).

Laiklik de aynı şekilde hem din kurumu içinde hem de Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel niteliği olması dolayısıyla bütün toplumsal bağlamlarda tartışmalı bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Laikliğin özellikle siyasal bağlamda tartışıldığı boyutları ideolojik, dinsel, tarihsel olarak çeşitlilik göstermektedir ve bu tartışma on yıllardır farklı yoğunluklarda Türkiye siyaset gündemindeki yerini korumaktadır. Öyle ki dönemsel olarak devletin laik niteliği üzerinden yapılan tartışmalar tartışmanın yaşandığı dönemi ya da daha sonraki süreçleri kökten etkileyecek toplumsal değişmelere neden olmaktadır.

Türkiye’de ortaöğretimde sosyoloji öğretimi Ziya Gökalp’in 1911 yılında Selanik İttihat ve Terakki İdadisinde İçtimaiyat dersleri okutması ile başlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki sürece kadar düzenli olmayan şekillerde ortaöğretim kurumlarında sosyolojinin Türkiye’ye girişi, kabul görüşü, sosyoloji teori ve akımlarının akademik ve entelektüel çevrelerde yer bulmaya başlaması ile 1924 yılında ders, lise ders müfredatı genel çizelgesinde yer almıştır.

Dinin Sosyolojik Öğretimi

Bu çalışma kapsamında ele alınan problem, dinin ve bu kapsamda laikliğin toplumsal bir kurum olarak sosyolojik öğretimi, başka bir deyişle sosyoloji dersinde öğretimi esas almaktadır. Bu bakımdan bizatihi dinin kendisi inanç esasları, kuralları, ibadetleri, törenleri vb. bakımdan din öğretiminden farklı bir yaklaşım ortaya konmuştur. Aynı durum laiklik içinde söz konusudur. Laikliğin tarihsel arka planı, laikliğe ilişkin teorik tartışmalar bu çalışmanın konusu değildir. Sosyolojik olarak din, diğer toplumsal kurumlar gibi – aile, eğitim, ekonomi, siyaset vb.- temel toplumsal kurumlardan birisidir. Yukarıda da değinildiği gibi Türkiye’nin toplumsal yapısı bakımından din ise her bakımdan önemli bir yer işgal eden diğer kurumların ona göre şekillendiği eksen sosyal kurumdur. Dinin sosyolojik öğretimi dinin yapısal olarak temel unsurları, işlevleri, diğer kurumlarla ilişkileri, din kültürü ve toplumsal değişme süreçlerinde din olarak temel başlıklara ayrılabilir. Bu belirlemede yukarıda da değinildiği gibi dinin içeriği ile ilgili teolojik tartışmalar yer almamaktadır.

Temel toplumsal kurumlar olarak siyaset, din ve eğitim kaçınılmaz olarak ilişki içindedir. Kurumların karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri ve belirlemeleri ve bu çerçevede etkileşimleri ile toplumsal değişmeyi hızlandırmaları bakımından kurumların ilişkisi önem arz etmektedir. Türkiye’de diğer kurumları etkileyen başat kurumlar olarak siyaset ve din Cumhuriyet tarihi boyunca eğitimi kurum olarak doğrudan etkilemiş ve şekillendirmiştir. Bu etkileme en genel anlamda eğitim felsefesi ve bu doğrultuda geliştirilecek ve uygulanacak politikaların belirlenmesinden en dar ve basit anlamda bir ders programının içeriğinin belirlenmesine kadar en üst düzeyde etkili olmuştur. Türkiye’de ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programlarının içerikleri ve toplumsal değişme süreçlerine paralel olarak bu içeriklerdeki değişim dikkat çekmektedir.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra geliştirilen ilk program olan 1924 programı ve son program olan ve halen yürürlükte olan 2009 programları ile birlikte toplam 9 öğretim programı uygulanmıştır. Program içeriklerinde dönemsel özellikleri yansıtan bazı küçük düzenlemeler de yapılmıştır. Bu programların program geliştirme tekniğine uygunlukları, hâkim olan felsefeler,

ana temalar, problemler, üniteler, konular, konu alt başlıkları ve kavramlar bakımından birbirlerinden temel farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar programların geliştirildiği dönemin siyasal gücünün, dönemsel, toplumsal, ekonomik, kültürel özelliklerinin, toplumsal yapıya egemen iç – dış unsurların, uluslararası gelişmelerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Programların geliştirildiği dönemler, Cumhuriyetin ilanı, tek parti dönemi, Atatürk dönemi, İnönü dönemi, çok partili hayata geçiş, 27 Mayıs 1960 İhtilali, 1960-1980 arası toplumsal çatışmalar dönemi, 12 Eylül 1980 Darbesi, toplumsal değişimin içerik ve yoğunluğu bakımından 1990’lı yıllar ve küreselleşmenin bir süreç olarak etkilerinin somut yaşandığı 2000’li yıllardır.

1924 Programı

1924’teki lise programında “İçtimaiyat” dersinin içeriği 1920’de Fransa Eğitim Bakanlığı’nın öğretmen okulları için hazırladığı program örnek alınarak hazırlanmıştır. Bu programda konular birey ve toplum ilişkisi hakkındaki giriş bilgilerinden sonra başlıca üç bölüme ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla iktisat sosyolojisi konuları, aile sosyolojisi konuları, siyaset sosyolojisi konularıdır. Programın sonunda din, sanat ve toplum ilişkisine de değinilmektedir (Tan, 1987: 172).

Program, sistematığı, şekil unsurları ve içeriği bakımında program geliştirme ilkelerine uygun bir program değildir. Konular listesi özelliği taşıyan programda sadece üniteler belirtilmiştir. Programla ilgili en temel sorun Fransa’dan alınmış olmasıdır. Bir bilim olarak sosyolojinin temel konu, kavram ve problemleri açısından sorun teşkil etmese de bu durum sosyal bilimlerin içinde bulunulan toplumsal yapı ve bu yapının özelliklerine uygunluk bakımında büyük bir çelişki ortaya koymaktadır. Dönemin genel olarak toplum ve bilim anlayışına uygun bir yaklaşımla bilimsel sosyolojik içerikten çok yeni yaratılmaya çalışılan toplumun öngörülen özelliklerinin ele alındığı ideolojik bir içerik dikkat çekmektedir.

Dinin sosyal bir kurum olarak program çerçevesinde olmasa da bu doğrultuda Mehmet İzzet tarafından yazılmış dönemin ders kitabında nasıl ele alındığı şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: “İçtimaiyat Bakışından Din” ana başlığı altında dinlerin nasıl ortaya çıktığına dair ilk açıklamalar iklim, iktisadi şartlar ve dinleri kuranlar alt başlıkları şeklinde ele alınmıştır. Bu bağlamda tarihselci, evrimci, pozitivist bir içerik dikkat çekmektedir. “Her Dinin Esaslı Unsurları” alt başlığında dinin sosyal bir gerçeklik olarak ele alınması gerektiği belirtilirken animizm, totemizm ve naturalizm daha detaylı anlatılmasına, Budizm ve Konfüçyüs’den övgü ile bahsedilmesine rağmen Yahudilikten dört cümleden oluşan bir paragraf, Hıristiyanlık ve

İslamiyet'ten ise “*Katoliklik, İslam da alemşümül dinler arasında sayılabilir*” şeklinde bir cümle ile söz edilmiştir (Mehmet İzzet, 1931:191-199). Henüz ilke olarak kabul edemediği için program çerçevesinde ve bu doğrultuda yazılan ders kitabında laiklik konusu ele alınmamaktadır.

1924 programında dinin yer alış şekli tarihsel olarak dönem özellikleri ile tartışılabilir ancak bu tartışma Cumhuriyet dönemi ile sınırlandırılacak bir tartışma değildir. Alt yapısı geç Osmanlı modernleşmesine de dayanan bir tartışma ile bilimci, toplumsal evrimci ve pozitivist bir yaklaşımın bütün politikaların belirlenmesinde benimsenen genel bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım eğitim programlarının içeriğinin belirlenmesinde de doğal olarak somutlaşmıştır. Program kapsamında dinlere daha çok beşeri inanç sistemleri olarak yaklaşılması Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'e ise hemen hemen yer verilmemiş olması bu yaklaşım dolayısıyla açıklanabilir.

1935 Programı

1924 programına benzer şekilde konular listesi şeklinde oluşturulan 1935 programında din konusu “Sosyoloji Nokta-i Nazarından Din” başlığı altında “Din-İlim-Sanat: Din, ilim, sanatın iptidai şekilleri ve tekamülü” ve “Dinin İçtimai Vazifesi” başlığından oluşmaktadır. Cumhuriyetin kuruluş sürecinin tamamlanmış olması, toplumsal dönüşüm ve reformların etkisi programda somut olarak görülmektedir. 1924 programı yaklaşımına benzer şekilde ama ondan daha vurgulu bir biçimde evrimci yaklaşım ortaya konmuştur. Dönemin diğer felsefe grubu dersleri programlarında, örneğin mantık dersi öğretim programında da bu yaklaşım açık olarak görülmektedir (Duman ve Başarer, 2017: 274-280). Program içeriğinde detaylandırılmayan konu program doğrultusunda Necmettin Sadak tarafından yazılan lise sosyoloji ders kitabında “Din ve Laiklik” başlığı altında ele alınmıştır.

Sadak kitabın temel bölümlerinden birisini oluşturan Din ve Laiklik başlıklarında pozitivist bir din anlayışı ortaya koymuştur. Dinlerin kökeni tartışmasında 20. yüzyılda ilkel topluluklar üzerinde batılı araştırmacıların yaptığı çalışmalardan örnekler vererek genel içeriği oluşturmuştur. İkel ve beşeri dinlerinin kurallarını, törenlerini ayrıntılı olarak tanıtan Sadak, ilahi dinlerin daha çok tarihsel olarak ne gibi toplumsal sorunlara neden olduklarına ilişkin örnekler vermiştir. Bu örnekler arasında Kurtuluş Savaşında Müslüman-Arap toplumların neden Türk halkına destek olmadığı uzun bir tartışma ile ele alınmıştır.

Sadak (1937:115)'a göre dinsel anlamda toplumsal evrimin son ve en olgun aşaması laikliktir yani kendi ifadesi ile: ***“Dinin tekâmülü çok mühim ve yeni bir hadise ile tamam olmuştur:***

Laiklik” şeklindedir. Bu bölümde Cumhuriyet Halk Partisi Parti programı ayrıntılı olarak şu şekilde tanıtılmıştır:

- Halk Partisi programının devletın idaresine ait kanun ve nizamında ilim ve fennin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekiller hakimdir.
- Din telakkisi vicdanidir. Parti, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ayrı tutmayı milletimizin medeni terakkisinde milletimize karşı bir muvaffakiyet amili götür

Sadak’a göre bu çerçevede Cumhuriyet Halk Partisi teokratik ve dogmatik yani mezhebi ve nassi görüşlere itibar etmeyen, ilme, fenne göre hareket eden metafizik endişeleri değil dünya ihtiyaçlarını dikkate alan bir partidir. Sadak (1937:120)’a göre *“İddia edilebilir ki: Programın bu birkaç satırı ile ifade edilen tekamül Türk inkılabının en muazzam, en şerefli sayfasıdır.”*

Programda ilke olarak belirlenen ve içerik olarak ders kitaplarında somutlaşan Cumhuriyet Halk Partisi parti programının tanıtılması din başlığı altında bu şekilde olmuştur. Bu noktada dönemin siyasal özellikleri ile açıklanabilecek olan yaklaşım, eğitimin siyasal işlevine yönelik olarak ancak bilimsel ve sosyolojik olmayan bir yaklaşımla bu şekilde ortaya konmuştur.

1937 Programı

Felsefe grubu derslerini genel bir başlık altında daha detaylı düzenleyen ilk program 1937 programıdır. Programda felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık derslerinin amaçları ayrı ayrı ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu amaçlar eğitimbilimsel amaçlar olmaktan eğitimin ideolojik işlevi doğrultusunda yine dönemin özelliklerine göre şekillenmiş amaçlardır. Programın 17. amacında:

“Din meselesine türlü noktadan bakım kabil olduğu anlatıldıktan sonra sosyoloji bakımından din meselesi üzerinde durulacak, ulusal devletin laik olmasını doğuran sebeplerin anlatılacağı” belirtilmiştir.

Program doğrultusunda Cemil Sena Ogun tarafından 1943 yılında yazılan ders kitabının içeriğinde Din Sosyolojisi konusu şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

- Asri Devlet ve Din
- Dinin Karakterleri
- Dinlerin Çeşitlenmesi
- Dinlerin Menşei: Animizm, Naturizm
- Dinlerin Evrimi
- Laiklik Nedir?

Bu başlıklar altında dine sosyolojik bir yaklaşımın ortaya konulamadığı görülmektedir. Örneğin dinin neden sosyal bir olgu olduğu, işlevleri, diğer kurumlar üzerindeki etkileri ya da bu kurumlardan nasıl etkilendiğine dair bir içerik ders kitaplarında yer almamaktadır. Bir kısmı

bilimsel dayanakları sağlam olmayan mitolojik, tarihsel, önemli bir kısmı ise ideolojik olan içerikte laiklikle ilgili vurgu şu şekilde dikkat çekmektedir:

“Laiklik dinsizlik demek değildir. Din ile devletin ayrılması, dinin ortak bulunçtan bireysel bulunca geçmesi demektir. Eğer laik anlayışa malik olmasaydık şapka giyemezdik ve kıyafetimizi medeni alemin kıyafetine sokamazdık. Kadınları çarşaf ve peçeden kurtaramaz, toplumsal hayattaki serbestiye mazhar kılamazdık.”

1952 Programı

1952 programı önceki programlara benzer şekilde konu listesi niteliğindedir. Program, Cemiyet Olayları, Sitelere Kadar Cemiyetler, İlerlemiş Cemiyetler olmak üzere üç ana üniteden oluşmaktadır. Bu çerçevede henüz Genel Sosyoloji ya da Sosyolojiye Giriş, temel kavram ve problemler yaklaşımından uzaktır. Program içeriği daha çok tarihsel antropolojik bir karakteristik sergilemektedir. Toplumsal evrimci bir yaklaşımla oluşturulan kapsamda din konusu:

- İlk Cemiyetlerde Din Hayatı
- Din Hayatı Bakımından Toprağa Yerleşmiş Cemiyetlerin Evrimi
- İlerlemiş Cemiyetlerde Din Hayatı

başlıklarından oluşmaktadır. İlerlemiş Cemiyetlerde Din Hayatı konusunun nasıl işleneceğine ilişkin açıklamada, *“Laiklik prensibi de izah edilecek, bu prensibin türlü sosyal kurumlara etkisi üzerinde durulacaktır”* ifadesine yer verilmiştir.

1957 Programı

1957 yılında güncelenen program içeriğinde din kurumu ile ilgili herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Program kapsamındaki değişim daha çok program geliştirmenin şekil unsurları açısındanadır. Din kurumu ile ilgili başlıklar yukarıda da değinildiği şekli ile aynı kalmıştır. 1952 ve 1957 programları doğrultusunda Hatemi Senih Sarp tarafından yazılan lise sosyoloji ders kitabında “İlkel Cemiyetlerde Din Hayatı” başlığı altında tarihsel antropolojik bir yaklaşımla totemcilik detaylı olarak anlatılmıştır. Eski Türklerde totemcilik ve totem törenleri de alt başlık olarak ele alınmıştır. “Din Hayatı Bakımından Toprağa Yerleşmiş Cemiyetler” başlığı altında etnografik ve antropolojik bir yaklaşımla manizm ve Eski Roma, Antik Yunan, Mısır ve İslamiyet öncesi Arap toplumlarında görülen çok tanrılı dini yaşayış incelenmiştir. Metin içerisinde devlet, milliyetçilik vb. konuların ele alındığı belirli başlıklarda (Sarp, 1958: 71), *“dinciliğin”* zararları vurgulanmaktadır.

“Bugünkü Devlet” başlığı altında “Bugünkü Devlet Hakimiyetini Dinden Almaz, Laiktir” alt başlığı yer almaktadır ve bu kapsamda laikliğin nasıl *“bir toplumsal değişimin ve dini yaşamın*

evriminin sonucu olduğu” ayrıntılı şekilde işlenmektedir. “Din Hayatı” başlığı altında toplumsal bir kurum olarak din ile ilgili herhangi bir içeriğin yer almadığı ana ünite, “Laikliğin Meydana Gelmesi”, “Laikliğin Sosyal Kurumlar Üzerindeki Tesirleri” ana başlıklarından oluşmaktadır (Sarp, 1958: 87-90).

1960-1980 arasında köklü program değişiklikleri yerine program içeriğinde ve bu doğrultuda yazılması gereken ders kitapları içeriklerinde değişikliklere gidilmiştir. Ancak bu değişiklikler sistematik ve şekil açısından program değişikliğinden daha kapsamlı da olabilmektedir.

1970 yılında Osman Pazarlı (1970) tarafından yazılan Lise Sosyoloji ders kitabında “Din Sosyolojisi” kitap içerisindeki on bir ana bölümden birisini oluşturmaktadır. Kurumlar sosyolojisi yaklaşımı ile hazırlanan kitapta dinin diğer toplumsal kurumlarla birlikte müstakil olarak ele alınması önem arz etmektedir. Bu kapsamda “Din Sosyolojisi” bölümü:

- Din Probleminin Önemi
- Dini Olayın Tanımı ve Analizi
- Animizm – Naturizm
- Dinlerin Evrimi
- Dinin Sosyal Rolü (Din ve Toplum, Laiklik alt başlıklarından oluşmaktadır.)

ana başlıklarından oluşmaktadır. Sosyolojik bir sistematığın ortaya konulmaya çalışılan içerikte dönemselsiyasi şartlara bağlı olarak yoğun ideolojik bir içerik dikkat çekmektedir. Bu çerçevede devlet, aile, kadının sosyal statüsü vb. birçok konuda din kurumuna olumsuz atıflar yapılmaktadır. Bu bağlamda bütün metin boyunca yapılan Cumhuriyet ve Osmanlı mukayesesi aynı şekilde İslam öncesi ve sonrası Türkler karşılaştırması dikkat çekmektedir.

1976 Programı

27 Eylül 1976’da sosyoloji dersi öğretim programında değişikliğe gidilmiştir. Tebliğler Dergisinde yayımlandığı şekli ile dönemin program geliştirme çalışmaları ile örtüşmeyecek bir çelişki ortaya koyacak şekilde bir programdan çok konular listesi şeklindedir. Programın başında amaçlara yer verilmiştir ancak bu amaçlar pedagojik, eğitimbilimsel ya da eğitimin siyasal işlevi doğrultusunda işlevler olmaktan çok dönemin toplumsal çatışma ortamından kaynaklı ideolojik bir içeriktir. Program, Sosyal Yapı, Sosyal Değişme ve Uygulamalı Sosyoloji ana ünitelerinden olmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de ilk kez bu program ile benimsenmiştir. Programda Genel Sosyoloji ya da Kurumlar Sosyolojisi yaklaşımı benimsenmemiştir. Bu bakımdan Din, toplumsal bir kurum olarak programda yer almamaktadır. Program 1 yıl uygulandıktan sonra yürürlükten kaldırılmış, belirli revizyonlarla değişen 1957 programına geri dönmüştür. 1978 yılında Selman Erdem tarafından yazılan

Sosyoloji ders kitabında Din Kurumu başlığı 2 sayfa yer almaktadır. “Din ve Laiklik” ana başlığından oluşan bölüm:

- Dini Değerler
- Dinin Tanımı
- Laiklik
- Laikliğin Sosyal Kurumlara Etkisi (Bilim ve Öğretim Kurumları, Hukuk ve Ahlak Kurumları) alt başlıklarından oluşmaktadır.

1986 Programı

Program geliştirme genel unsurları bakımından teknik anlamda geliştirilen ilk sosyoloji dersi öğretim programı 1986 programıdır. Programın genel amaçları, özel amaçları, üniteleri, konuları, konu ana başlıkları, konu alt başlıkları ve temel kavramları dönemin program geliştirme yaklaşımına uygundur. Program 12 Eylül 1980 askeri darbesinin etkisi ile şekillenen dönemin siyasal yapısının özelliklerini yansıtır niteliktedir. Daha önceki programlardan bariz bir şekilde farklılaşan içerik yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Bu çerçevede de daha önce değinildiği gibi bilimsel-sosyolojik olmaktan öte ideolojik bir yaklaşımla şekillenmiştir.

Programda Din, Kültürel Unsurlar Açısından Temel Toplumsal Kurumlar ünitesi altında:

- Dinin Kökeni ve Din Kurumu
- Dinin Fonksiyonları
- Din ve Sosyal Düzen
- Din ve Laiklik
- Laikliğin Genel Esasları ve Temel Amaçları
- Atatürkçü Düşüncede Laiklik Kavramı
- Din ve Vicdan Hürriyeti alt başlıklarından oluşmaktadır.

1995 Programı

Dünyanın ve Türkiye'nin yaşadığı toplumsal değişme süreçlerine paralel olarak daha bilimsel bir yaklaşımla hazırlanan ilk sosyoloji dersi öğretim programı 1995 programıdır. Program genel yaklaşım, yöntemi, sistematığı ve temel unsurları ile program geliştirme tekniğine uygundur. Genel Sosyoloji ve Kurumlar Sosyolojisi yaklaşımı ile hazırlanan programda din temel toplumsal kurumlardan birisi olarak müstakil bir başlık altında ve doğrudan ya da dolaylı ilgili olduğu diğer konularda da değinilerek içerikte ele alınmıştır. Din kurumu programda “Din Kurumunun Yapısını Kavrayabime” amacı ve

- Sosyolojide dinin ele alınış biçimlerini açıklama
- Sosyolojide dinin kökenleri ile ilgili totemizm, anemizm, naturizm, monoteizm, politeizm gibi görüşleri açıklama
- Dinin toplumsal ve psikolojik işlevlerini açıklama
- Geçmişten günümüze din ve toplumsal düzen ilişkisini açıklama

- Din ve laiklik ilişkisini kavrayabilme, örnekle açıklayabilme
- Atatürkçü düşüncede laiklik anlayışını açıklama
- Din ve vicdan hürriyetinin önemini açıklama
- Anayasada yer aldığı şekli ile laiklik kavramını açıklama öğrenci davranışlarından oluşmaktadır.

2009 Programı

2009 yılında geleneksel program yaklaşımının yerine yapılandırmacı yaklaşımı esas alan ve büyük ölçüde içeriğin belirlenmesini öğretmen ve öğrenci etkinliklerine bırakan yeni bir program geliştirilmiştir. Kurumlar Sosyolojisi ana ünitesinin temel konularından olan din kurumu başlığı altında ünitenin genel kazanımları öğrenci davranışları ve öğretim etkinlikleri bakımından şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2009):

- Dinin toplumsal yaşamdaki önemini kavrar.
- Dinin toplumsal yaşam açısından bütünleştirici, doğru davranışlara yönlendirici ve genel olarak toplumsal yaşama olumlu katkıları vurgulanır.
- Sosyolojinin din olgusunu ele alış biçimine vurgu yapılır.
- Din ve laiklik kavramlarının ilişkisini yorumlar.
- Atatürkçü düşünce sisteminde laiklik anlayışını ortaya koyar.

Program içeriğinde örnek etkinliklere de yer verilmiştir. Bu etkinlik din-laiklik ilişkisi kazanımına yönelik olarak verilmiştir ve şu şekildedir:

- Atatürk'ün sözleri kartlara yazılır. Bunların içinden laiklikle ilgili olanları öğrencilere buldurulur. Kartlar tahtaya asılır. Sözler üzerinden Atatürk'ün Din ve vicdan hürriyeti ve laiklik konusundaki düşünceleri öğrencilere yorumlatılır.
- Din ve vicdan özgürlüğünün teminatı olarak laiklik kavramı ele alınır.
- Atatürk'ün laiklik ve din konusundaki görüşleri ve sözlerine yer verilir. Laikliğin anayasada yer alma süreci açıklanır.

SONUÇ

Eğitimin siyasal işlevi doğrultusunda yapılacak öğretim etkinliklerinin ve içeriğin düzenlenmesine yönelik olarak öğretim programlarının içeriği de bu çerçevede düzenlenir. Öğretim programları milli eğitimin genel amaçlarının, okul türünün amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için hazırlanan programlardır. Program içerikleri içinde bulunulan toplumun yapısı, tarihi, siyasal-ideolojik özellikleri ve toplumsal değişme süreçlerine göre farklılık gösterir. Türkiye'de de öğretim programları hazırlandıkları dönemin siyasal özelliklerinden doğrudan etkilenmiştir. Bu etki sosyoloji dersi öğretim programlarında doğrudan ve apaçık görülmektedir. 1924'ten günümüze uygulanan 9 farklı sosyoloji öğretim programı hazırlandıkları dönemin siyasal, toplumsal özelliklerini doğrudan yansıtmaktadır.

Özellikle toplumsal bir kurum olarak din ve en az din kadar tartışmalı bir konu olarak laikliğin sosyoloji dersi öğretim programlarında yer alış şekli, ne kadar ve hangi yaklaşımla ele alındığı, hangi konu ve kavramların öncelendiği, hangilerinin dikkate alınmadığı ve içerikte ele alınmadığı bakımından çok temel farklılıklar göstermektedir. Program içeriklerinin farklılaşması çözümlenirken programın geliştirildiği dönemin tarihsel-sosyolojik özellikleri ve dönemin siyasal iktidarının ideolojisi ve politikaları gözden kaçırılmamalıdır. Bu noktada ise sosyoloji dersi öğretim programlarının her birinin kabul edildiği yıllar yaklaşık olarak Türkiye'nin devrimsel nitelikte köklü toplumsal değişimler yaşadığı dönemlerdir.

1924 yılından 1952 yılına kadar uygulanan üç farklı programın içeriğinde din kurumu, Cumhuriyet'in kuruluşu ve sonraki süreçte gelişen olaylara göre bilimsel olmaktan çok ideolojik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Din kurumunun pozitivist bir yaklaşımla daha çok ilkel ve beşeri inanç sistemlerinin tarihsel çözümlemesi şeklinde ele alınması programlar doğrultusunda yazılan ders kitaplarında içerik olarak somutlaşmaktadır. Bu noktadaki ilginç durum ise 1935 programında ilke olarak belirlenen, Cumhuriyet Halk Partisi programının ders kitaplarında tanıtılması uygulaması, din kurumuna dönemsel olarak nasıl yaklaşıldığının ve laikliğin devletin temel niteliği olarak nasıl tanıtılması gerektiğinin içeriği şeklinde somutlaşmasıdır.

Daha önce uygulanan programların içeriklerinin izlerinin görülmesi ile birlikte, 1952 ve 1957 programlarında Demokrat Parti döneminin somut yansımaları görülmektedir. 1976 ve 1986 programlarında, 1960'dan 1980' e kadar yaşanan kaotik toplumsal ortamdan kaynaklanan sorunlara ilişkin bir içerik din kurumu üzerinden ele alınmıştır. Her iki programda da laiklik vurgusu ve bu doğrultudaki kapsamlı içerik dikkat çekicidir. 1986 programı açısından din ve laiklik konusunun diğer bütün programlardan daha ayrıntılı ele alınması ise 12 Eylül askeri yönetiminin etkisi ile belirlenen eğitim politikalarının öğretim programlarına somut yansımalarıdır. 1995 ve 2009 programlarının daha önceki programlara göre görece daha sosyolojik ve bilimsel bir yaklaşım ortaya koyduğu, bu bağlamda da din kurumunun ve laiklik konusunun da aynı yaklaşımla ele alındığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

Arslanoğlu, İ. (2001). Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 1-20.

Arslanoğlu, İ. (2001). Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9(1), 67-80. Duman, E. Z. ve Başarer D. (2017). Cumhuriyet Dönemi Mantık Ders

Kitaplarında Biyoloji Teorileri ve Pozitivizmin Etkileri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(17), 267-286.

Erdem, S.(1978) Sosyoloji, İstanbul: İş Matbaası.

Mehmet İzzet (1931) İçtimaiyat. İstanbul: Devlet Matbaası.

Pazarlı, O. (1970). Sosyoloji. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Sadak, N. (1937) Sosyoloji. İstanbul: Devlet Basımevi.

Sarp, H. S.(1958) Sosyoloji. İstanbul:İnkılap Kitapevi.

Sözer Eran; Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimler Öğretim; Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 1998.

Tan, Mine “Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi”, Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, T.E.D. Yay. Ankara,1987, sf.167-191.

Zabun, B.(2002). Türkiye’de Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

1924 Lise Programı, Maarif Vekaleti. İstanbul H. 1340 / 1924

1935Lise Müfredat Programı, Devlet Matbaası İstanbul 1934

1937 Lise Programı, Devlet Matbaası İstanbul 1938

1952 Lise Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1952

1957 Lise Programı, Maarif Basımevi Ankara 1957

1976 Lise Programı, MEB Basımevi Ankara 1976

1986 Lise Programı, M. E. B. Basımevi Ankara 1987

1995 Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, Tebliğler Dergisi, 2455, 1996

2009 Lise Sosyoloji Dersi Öğretim Programı, MEB TTKB, www. ttkb.gov.tr internet adresinden alınmıştır.

YENİLİKÇİ DAVRANIŞLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: DEVLET HASTANESİ ÖRNEĞİ

Factors Affecting Innovative Behavior: State Hospital Example

Funda ÖZPULAT¹

Sariye KARAKUZU²

Geliş Tarihi: 19.11.2018

Kabul Tarihi: 14.12.2018

Öz

Bu çalışmanın amacı sağlık personelinin yenilikçi davranışlara ilişkin görüşlerini ve yenilikçi davranışlarını etkileyen faktörleri saptanmaktır. Çalışma, 21 Aralık 2015- 31 Mayıs 2016 tarihleri arasında Kırıkkale Devlet Hastanesi ve Lüleburgaz Devlet Hastanesinde çalışan sağlık personeli ve idari personele uygulanmıştır. Çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmaya katılmayı kabul eden ve en az 1 yıl çalışma süresi bulunan 200 katılımcı ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerin yaşları 19 ile 57 arasında değişmekte, aritmetik ortalamasının 34.52±9.08 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %69'u kadındır. %41'i hemşire, %20.5'i idari personelden oluşmaktadır. %70.5'i evli, %39'u lisans mezunudur. Katılımcıların hizmet yılları 1 ile 34 yıl arasında değişmektedir. Hizmet yılı aritmetik ortalaması 11.51±9.24, kurumda çalışma sürelerinin ortalaması 5.75±3.27, aylık ortalama nöbet sayısı ortalaması 6.43±2.60'dır. Büyük bölümü (%85) 657'ye tabi olarak çalışmaktadır. "Mesleki uygulamalarınıza herhangi bir yenilik getirildi mi?" sorusuna 166 cevap verilmiştir. %30.1 ile evet cevabı verilirken, %69.9'luk bölümünün hayır cevabı verdiği görülmüştür. Yenilikçi davranışların geliştirilmesinde özellikle yönetim desteği, çalışma koşulları ve teknolojik gelişmeler önemli bulunmuştur. Ayrıca cinsiyete göre yenilikçi davranış geliştirmede etkili faktörler değişmektedir. Kadınlar iş yükünü yenilikçi davranış geliştirmede erkeklere göre daha etkili bulmaktadır. Yenilikçi davranış geliştirmede etkili faktörlerin saptanması, engellerin ortadan kaldırılması ve güçlü yönlerin geliştirilmesi sunulan hizmeti doğrudan etkileyecektir. Böylece sağlık profesyonelleri kendilerini sürekli yenileyebilecek, iş doyumları artacak ve tüm bunlar hizmet kalitesine yansıtacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yenilikçi Davranış, Sağlık Personeli, İdari Personeli, Sağlık Hizmeti

Abstract

The aim of this study is to determine the health personnel's views on innovative behaviors and the factors affecting their innovative behaviors. The study was conducted between 21 December 2015 and 31 May 2016 in Kırıkkale State Hospital and Lüleburgaz State Hospital. The study was carried out with 200 participants who did not participate in the sample selection and accepted to participate in the study and who had at least one year of study. The ages of the participants were between 19 and 57, and the arithmetic average was 34.52 ± 9.08. 69% of the participants were women. 41% of the nurses and 20.5% of the staff consist of administrative staff. 70.5% are married and 39% are undergraduate. The service years of the participants vary between 1 and 34 years. The mean arithmetic year of service was 11.51 ± 9.24, the mean duration of working in the institution was 5.75 ± 3.27 and the mean number of monthly seizures was 6.43 ± 2.60. Most of them (85%) are subject to 657. "Has any Innovation been introduced to your professional practices?" the question was answered by 166. With 30.1%, the answer is yes, it was seen that 69.9% of the participants gave no answer.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Akşehir Kadir Yallagöz Sağlık Yüksekokulu. E-posta: funda-ozpulat@hotmail.com

² Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü. E-posta: sry_krkz@hotmail.com

Especially in the development of innovative behaviors, management support, working conditions and technological developments were found important. In addition, influential factors in developing innovative behavior by gender vary. Women find work load more effective than men in developing innovative behavior. Determining effective factors in developing innovative behavior, the elimination of barriers and the development of strengths will directly affect the service offered. Thus, health professionals will be able to renew themselves continuously, job satisfaction will increase and all this will be reflected in the quality of service.

Keywords: Innovative Behavior, Health Personnel, Administrative Staff, Health Service

1.GİRİŞ

20.yüzyılın birinci ve ikinci çeyreği istisnasız her alanda bir değişim ve farklılaşmanın gözleendiği ilginç bir dönem olmuştur. İlk zaman diliminde “sanayi devriminin” ivmesi değişim sürecini başlatmış, ikinci zaman diliminde ise teknolojik gelişime bağlı olarak, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması bireylerin dil, din, cinsiyet, sosyal statü, kültürel ve etnik aidiyet farklılıkları tanımaksızın diğerleriyle etkileşim içinde olmasına sebep olmuştur (Yahyagil, 2001).

Tüm dünyada yükseköğretim programları gelecekteki işgücü ihtiyacını karşılayabilmek için inovatif stratejileri uygulayarak eğitim kapasitelerini genişletmektedir. Yenilikçiliğin oluşmasında, gelişmesinde, yayılmasında ve başarısında gerek yaratıcısı gerekse kullanıcısı insan olduğundan; bilginin, öğrenmenin ve eğitimin özel bir yeri bulunmaktadır. Demografik ekonomik ve bilimsel gelişmeler sağlık alanında tanı tedavi rehabilitasyon hizmetlerinde sunulan bakım ve uygulamalarda değişikliklere ve yenilikçi beklentilere neden olmaktadır (Dil vd. 2012; Dane, 2015; Açıkgöz ve Mutur, 2008).

Yenilikçi davranış kavramını daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle yenilik ve yenilikçilik kavramlarının tanımlanması faydalı olacaktır. Yenilik, “yeni ve faydalı iş ürünleri prosedürler ve süreçlerin bilinçli olarak uygulanması” olarak tanımlanabilir. Yenilik, örgütsel ve yönetsel değişiklikleri içerebileceği gibi yeni ürün süreçleri, girişimler, sistemler, üretim yöntemleri, ticari düzenlemeler ve hizmetleri de kapsayabilmektedir. Yenilikçilik ise “hizmet ve ürün üretiminde yeni üretim yöntemlerinin uygulanması ve çalışma süreçlerinde yeni yöntemlerin geliştirilmesidir” (Akkoç, 2012). Yenilikçilik kavramı, aletler, teknolojiler ve süreçler için uygulanabilir, bir organizasyon ya da bireyin tutumları, davranışları ve çalışmaları ile ilgili olabilmektedir (ICN, 2009). Yenilikçi davranış, problemlerin tanınmasını, fikir ve çözümlerin üretilmesini, fikirleri destekleyecek alt yapıların oluşturulmasını ve fikirlerin uygulanmasını kapsayan çok aşamalı bir süreçtir (Scott ve Bruce,1994; Akt: Akkoç, 2012).

Bireysel yenilikçilik ise bir yeniliği geliştirme, benimseme ve uygulama olarak tanımlanmaktadır (Yuan ve Woodman, 2010). Kılıçer'e göre bireysel yenilikçilik, bireyin yeniliğe karşı istekli olması, yeniliği benimsemesi ve yeniliğe karşı olumlu bir bakış açısına sahip olması, onu kullanması veya onlardan yararlanmasıdır (Kılıçer ve Odabaşı, 2010).

Günümüzde yenilikçiliğin, gerek kamu gerek özel sektör açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Yenilikçiliğin odağında ise bireyler bulunmakta, bireylerin yenilikçi davranışlarını ise farklı değişkenler etkileyebilmektedir (Tabak vd. 2010). Çalışanların; yeni teknolojileri keşfetmesi, amaçlara ulaşmayı sağlayacak yeni yollar önermesi, yeni çalışma yöntemleri uygulaması ve yeni fikirleri uygulamak için gerekli olan yeni kaynakları araştırma ve güvence altına alma davranışları yenilikçi davranış içinde değerlendirilmektedir (Yuan ve Woodman, 2010).

2.GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma; devlet hastanesinde çalışan personellerin yenilikçi davranışlara ilişkin görüşlerini ve yenilikçi davranışlarını etkileyen faktörleri saptanmak amacıyla yapılacaktır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kırıkkale Devlet Hastanesi ve Lüleburgaz Devlet Hastanesinde çalışan sağlık ve idari personeller oluşturmaktadır. Uygulama aşamasına geçilmeden önce, 14 Aralık 2015-18 Aralık 2015 tarihleri arasında 20 kişiye araştırmanın ön uygulaması yapılmıştır. Anket üzerinde gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra anket formu asıl uygulamaya hazır hale getirilmiş, ön uygulamaya alınan kişilerin asıl uygulamaya dahil edilmemesine özellikle dikkat edilmiştir. 21 Aralık 2015- 31 Mayıs 2016 tarihleri arasında veri toplama aşamasının uygulandığı araştırma Kırıkkale Devlet Hastanesi ve Lüleburgaz Devlet Hastanesinde çalışan sağlık ve idari personeller ile yürütülmüştür. Çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş, araştırmaya katılmayı kabul eden ve en az 1 yıl çalışma süresi bulunan 200 sağlık profesyoneline planlanan çalışma uygulanmıştır.

Veri Toplama Formu

Araştırmada kullanılan veri toplama formu, araştırmacılar tarafından konu ile ilgili literatür taraması yapılarak (Sönmez ve Yıldırım, 2014; Özgür 2013; Kılıçer ve Odabaşı, 2010) oluşturulmuştur. Veri toplama formu; bireyin sosyo-demografik özellikleri, çalışma ortamına

ilişkin özellikleri, bireyin yenilikçi davranışlarına ilişkin özellikleri olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır.

A-Bireyin Sosyo-Demografik Özellikleri

Anketin ilk bölümünde; katılımcıların yaşını, cinsiyetini, medeni durumunu, öğrenim durumunu, mesleğini sorgulamaya yönelik 5 soru yer almaktadır.

B-Bireyin Çalışma Ortamına İlişkin Özellikleri

Anketin ikinci bölümünde; katılımcıların çalışma statüsünü, hizmet yılını, kurumda çalışma süresini, haftalık çalışma süresini, aylık ortalama nöbet sayısını, çalışma şeklini ve yöneticilik görevi bulunma durumunu sorgulamaya yönelik 7 soru bulunmaktadır.

C-Bireyin Yenilikçi Davranışlarına İlişkin Özellikler

Anketin üçüncü bölümünde; katılımcıların çalışma yaşamı boyunca mesleki uygulamalarında herhangi bir yeniliği uygulama durumunu ve yenilikçi davranışlar geliştirmede önemli olan faktörleri sorgulamaya yönelik toplam 17 soru yer almaktadır.

3.BULGULAR

Araştırmaya katılan bireylerin yaşları 19 ile 57 arasında değişmekte, aritmetik ortalamasının 34.52 ± 9.08 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %69'u kadındır. %41'i hemşire, %20.5'i idari personel, %12'si ebe, %6'sı doktorlardan oluşmaktadır. %70.5'i evli, %39'u lisans, %35.5'i ön lisans mezunudur (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

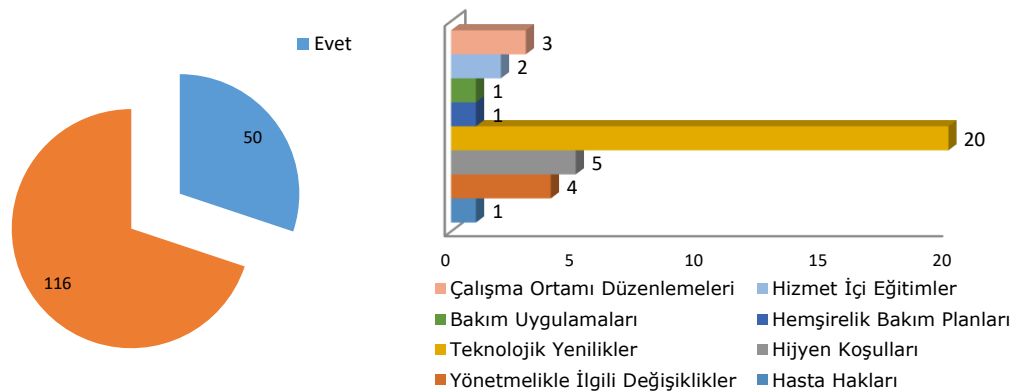
	Min-Max	Arit. Ort±S.S
Yaş	19-57	34.52±9.08
Cinsiyet	n	%
Kadın	138	69.0
Erkek	62	31.0
Meslek		
Doktor	12	6.0
Hemşire	82	41.0
Ebe	24	12.0
ATT	6	3.0
Sağlık Memuru	17	8.5
Röntgen Teknisyeni	9	4.5
Laborant	9	4.5
İdari Personel	41	20.5
Medeni Durum		
Evli	141	70.5
Bekar	59	29.5

Öğrenim Durumu		
Sağlık Meslek Lisesi	29	14.5
Önlisans	71	35.5
Lisans	78	39.0
Lisans Üstü	22	11.0
Toplam	200	100.0

Tablo 2. Katılımcıların Çalışma Durumlarına İlişkin Özellikleri

	Min-Max	Arit. Ort±S.S
Hizmet Yılı	1-34	11.51±9.24
Kurumda Çalışma Süresi	1-27	5.75±3.27
Aylık Ortalama Nöbet Sayısı	1-10	6.43±2.60
Çalışma Statüsü	n	%
657'ye tabi	170	85.0
Sözleşmeli	18	9.0
Diğer	12	6.0
Haftalık Çalışma Süresi		
40 saatten az	13	6.5
40 saat	99	49.5
40 saatten fazla	88	44.0
Çalışma Şekliniz		
Sürekli Gündüz	108	54.0
Sürekli Gece	7	3.5
Gündüz + Gece	85	42.5
Yöneticilik Görevi		
Evet	17	8.5
Hayır	183	91.5
Toplam	200	100.0

Katılımcıların hizmet yılları 1 ile 34 yıl arasında değişmektedir. Hizmet yılı aritmetik ortalaması 11.51±9.24, kurumda çalışma sürelerinin ortalaması 5.75±3.27, aylık ortalama nöbet sayılarının ortalaması 6.43±2.60'dır. Büyük bölümü (%85) 657'ye tabi olarak çalışmaktadır. %49.5'inin haftalık çalışma süresi 40 saat, %44'ünün 40 saatten fazladır. %54'ü sürekli gündüz çalışırken, %8.5'i yönetici pozisyonunda çalışmaktadır (Tablo 2).

Şekil 1. Katılımcıların Mesleki Uygulamalarında Yenilik Getirilme Durumu

“Mesleki uygulamalarınıza herhangi bir yenilik getirildi mi?” sorusuna 166 cevap verilmiş, %30.1 ile evet cevabı verilirken, %69.9’luk bölümünün hayır cevabı verdiği görülmüştür. Evet cevabı veren katılımcılardan sadece 36 kişi getirilen yeniliği açıklamıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde en fazla “Teknolojik Yenilikler” cevabı verilirken (n=20), 5 cevabın “Hijyen Koşulları”, 4 cevabın “Yönetmeliklerle İlgili Değişiklikler” olarak verildiği saptanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Yenilikçi Davranış Geliştirmede Önemli Buldukları Faktörler

Yenilikçi Davranışları Geliştirmede Etkili Faktörler	Çok Önemli		Önemli		Orta Derecede Önemli		Önemsiz		Çok Önemsiz	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
İş Yüğü	76	38.0	86	43.0	27	13.5	6	3.0	5	2.5
Vardiyalı Çalışma	28	14.0	75	37.5	51	25.5	35	17.5	11	5.5
Branşlaşma	80	40.0	80	40.0	25	12.5	10	5.0	5	2.5
Hasta İhtiyaçları	66	33.0	91	45.5	33	16.5	6	3.0	4	2.0
Mesleki Uygulamalara Bağımlı Durumda Olma	58	29.0	82	41.0	45	22.5	11	5.5	4	2.0
Mesleki İnanç	77	38.5	84	42.0	29	14.5	7	3.5	3	1.5
Teknolojik Gelişmeler	116	58.0	61	30.5	19	9.5	1	0.5	3	1.5
Kaynak Sıkıntısı	104	52.0	64	32.0	27	13.5	2	1.0	3	1.5
Yönetim Desteği	117	58.5	61	30.5	10	5.0	6	3.0	6	3.0
Çalışma Koşulları	116	58.0	65	32.5	12	6.0	3	1.5	4	2.0
Eğitim Düzeyi	84	42.0	73	36.5	31	15.5	7	3.5	5	2.5
Tecrübe	84	42.0	79	39.5	26	13.0	6	3.0	5	2.5
Kişisel Özellikleri	66	33.0	90	45.0	33	16.5	3	1.5	8	4.0
Kaynak Sıkıntısı Yaşama	85	42.5	88	44.0	19	9.5	6	3.0	2	1.0
Liderlik Özelliği	78	39.0	77	38.5	30	15.0	7	3.5	8	4.0

Tablo 3’de yer alan katılımcıların yenilikçi davranışları geliştirmede önemli buldukları faktörler incelendiğinde; %58.5 ile yönetim desteğinin çok önemli olarak belirtildiği, bunu %58’lik yüzdeler ile çalışma koşulları ve teknolojik gelişmelerin izlediği görülmektedir. Hasta ihtiyaçları %45.5, kişisel özellikler %45, kaynak sıkıntısı yaşama %44, iş yükü %43 ve mesleki inanç %42 oranları ile önemli bulunurken, vardiyalı çalışma %17.5 ile önemsiz olarak belirtilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Yenilikçi Davranış Geliştirmede Önemli Buldukları Faktörler

Yenilikçi Davranışları Geliştirmede Önemli Faktörler		Cinsiyet				X ²	p
		Kadın		Erkek			
		n	%	n	%		
İş Yüğü	Önemli	117	84.8	45	72.6	6.346	.042
	Orta Derecede Önemli	13	9.4	14	22.6		
	Önemsiz	8	5.8	3	4.8		
Vardiyalı Çalışma	Önemli	76	55.1	27	43.5	2.344	.310
	Orta Derecede Önemli	32	23.2	19	30.6		
	Önemsiz	30	21.7	16	25.9		
Branşlaşma	Önemli	114	82.6	46	74.2	1.893	.388
	Orta Derecede Önemli	15	10.9	10	16.1		

	Önemsiz	9	6.5	6	9.7		
Hasta İhtiyaçları	Önemli	107	77.5	50	80.6	1.136	.567
	Orta Derecede Önemli	25	18.1	8	12.9		
	Önemsiz	6	4.4	4	6.5		
Mesleki Uygulamalarda Bağımlı Durumda Olma	Önemli	99	71.7	41	66.1	2.745	.253
	Orta Derecede Önemli	27	19.6	18	29.0		
	Önemsiz	12	8.7	3	4.8		
Mesleki İnanç	Önemli	116	84.1	45	72.6	3.848	.146
	Orta Derecede Önemli	17	12.3	12	19.4		
	Önemsiz	5	3.6	5	8.1		
Eğitim Düzeyi	Önemli	110	79.7	47	75.8	1.146	.564
	Orta Derecede Önemli	19	13.8	12	19.4		
	Önemsiz	9	6.5	3	4.8		
Tecrübe	Önemli	114	82.6	49	79.0	.815	.665
	Orta Derecede Önemli	16	11.6	10	16.1		
	Önemsiz	8	5.8	3	4.9		
Kişisel Özellikler	Önemli	110	79.7	46	74.2	1.325	.515
	Orta Derecede Önemli	20	14.5	13	21.0		
	Önemsiz	8	5.8	3	4.8		
Kaynak Sıkıntısı Yaşama	Önemli	121	87.7	52	83.9	1.302	.522
	Orta Derecede Önemli	11	8.0	8	12.9		
	Önemsiz	6	4.3	2	3.2		
Liderlik Özelliği	Önemli	110	79.7	45	72.6	1.455	.483
	Orta Derecede Önemli	18	13.0	12	19.4		
	Önemsiz	10	7.3	5	8.0		

Tablo 5. Katılımcıların Yaş ve Hizmet Yılı ve Kurumlarında Çalışma Sürelerine Göre Yenilikçi Davranış Geliştirmede Önemli Buldukları Faktörler

Yenilikçi Davranışları Geliştirmede Önemli Faktörler	Yaş		Hizmet Yılı		Kurumda Çalışma Süresi	
	X ²	p	X ²	p	X ²	p
İş Yükü	3.446	.486	2.221	.695	2.026	.731
Vardiyalı Çalışma	6.576	.160	5.538	.236	5.477	.242
Branşlaşma	8.272	.082	4.914	.296	10.756	.029
Hasta İhtiyaçları	7.365	.118	8.058	.089	6.903	.141
Mesleki Uygulamalarda Bağımlı Durumda Olma	2.537	.638	2.383	.666	3.858	.426
Mesleki İnanç	2.840	.585	2.071	.723	7.387	.117
Teknolojik Gelişmeler	1.024	.906	1.693	.792	3.839	.428
Kaynak Sıkıntısı	2.217	.696	1.873	.759	1.970	.741
Yönetim Desteği	4.602	.331	1.956	.744	2.103	.717
Çalışma Koşulları	3.309	.507	7.731	.102	6.850	.144
Eğitim Düzeyi	1.083	.897	.925	.921	1.226	.874
Tecrübe	1.629	.804	1.604	.808	5.030	.284
Kişisel Özellikleri	.800	.938	1.956	.744	4.312	.365
Kaynak Sıkıntısı Yaşama	2.103	.717	1.670	.796	.741	.946
Liderlik Özelliği	1.801	.772	1.082	.897	6.662	.155

4.TARTIŞMA

Sağlık sektörünün temel kurumlarından olan hastaneler, sürdürülebilirlik ve rekabet gücü sağlama ve hastaların, sağlık personelinin ve paydaşların ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilme düşüncesiyle yenilikçi olmak durumundadırlar. Yenilikçi davranışı aynı zamanda yeni fikir ve düşüncelerin soyut kavramdan somut faaliyetlere dönüşüp bireylerde ve örgütlerde gelişime

yönelik etki eden değişimi ifade eder. Örgütler için özellikle çalışanların yenilikçi davranışa sahip olması oldukça önemlidir (Öneren vd. 2016). Kurumlarda tükenmişlik hissinin azaltılması, yöneticilerin çalışanlarına karşı daha destekçi tutum takınmaları, arkadaş ilişkilerinin geliştirilmesi, kişisel eğitim programlarının artırılması, kişilerin meslekleri hakkında güncel bilgilere sahip olmasının sağlanması, kurum içinde yenilikçi bir iklimin hâkim olması ile sağlanabilir. Ayrıca çalışanlarının bağlılığı yüksek olan örgütler daha yenilikçi, daha esnek, daha verimlidirler (Derin ve Demirel, 2012). Yaptığımız çalışmada **“Mesleki uygulamalarınıza herhangi bir yenilik getirildi mi?”** sorusuna 166 cevap verilmiş, %30.1 ile evet cevabı verilirken, %69.9'luk bölümünün hayır cevabı verdiği görülmüştür. Evet cevabı veren katılımcılardan sadece 36 kişi getirilen yeniliği açıklamıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde en fazla “Teknolojik Yenilikler” cevabı verilirken (n=20), 5 cevabın “Hijyen Koşulları”, 4 cevabın “Yönetmeliklerle İlgili Değişiklikler” olarak verildiği saptanmıştır. Katılımcıların yenilikçi davranışları geliştirmede önemli buldukları faktörler incelendiğinde; %58.5 ile yönetim desteğinin çok önemli olarak belirtildiği, bunu %58'lik yüzdeler ile çalışma koşulları ve teknolojik gelişmelerin izlediği görülmektedir. Hasta ihtiyaçları %45.5, kişisel özellikler %45, kaynak sıkıntısı yaşama %44, iş yükü %43 ve mesleki inanç %42 oranları ile önemli bulunurken, vardiyalı çalışma %17.5 ile önemsiz olarak değerlendirilmiştir.

Kang'ın (2003) hemşirelerle yaptığı çalışmasında, hemşirelerin yarısından fazlasının (%40 bazen, %11 sıklıkla, %1 daima) son altı ay içinde daha önce uygulanmamış bir girişimi uyguladıkları belirlenmiştir. 17.101 katılımcıyla gerçekleştirilen *Türkiye Sağlık Personeli Memnuniyet Araştırması (2017)* sonuçlarına göre birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında yapılan yenilikler ile ilgili olarak neredeyse her iki çalışandan birinin (%47.4) il sağlık müdürlüğü, halk sağlığı müdürlüğü ve genel sekreterlik şeklindeki üçlü bir yapıyı gereksiz olarak değerlendirdiği saptanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2017). Sönmez ve Yıldırım tarafından (2014) 12 hemşireyle gerçekleştirilen niteliksel bir çalışmada otonominin yenilikçi davranışı etkileyen önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada bazı hemşireler kaynak yetersizliğinin yenilikçi davranışın yaygınlaşmasını engelleyeceğini belirtmiştir. Buna karşın bazı hemşireler ise tedavi ve bakım sürecinde hastanın gereksinimlerini gidermek için farklı yöntem ve malzemeleri denediklerini ve kullandıklarını belirtmişlerdir. Yenilikçi davranışları etkileyen faktörler arasında, örgütsel faktörlerden yönetim desteği üzerinde önemle durulmuştur. İşcan ve Karabey tarafından 174 katılımcı üzerinde yürütülen (2007) anket çalışması sonunda çalışanların yöneticinin desteği, bağdaşıklık ve tarafsızlık algıları arttıkça

yeniliğe destek algılarının da arttığı görülmüştür. Buna karşılık çalışanların iş yükü baskısı algıları arttıkça yeniliğe destek algılarının azaldığı gözlenmiştir. Akkoç ve arkadaşları tarafından (2011) 426 kişiyle yapılan çalışmada gelişim kültürü ve lider desteğinin çalışanların yenilikçi davranışını artırdığı bulunmuş, lider desteğinin yenilikçi davranış ile ilişkili olduğu yenilikçi davranışı pozitif ve anlamlı olarak artırdığı belirlenmiştir. Ayrıca yenilikçi davranış iş performansı ile ilişkilidir ve iş performansını pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Yaptığımız çalışmada kadınların %84.8'i yenilikçi davranış geliştirmede iş yükünün önemli olduğunu belirtirken, erkek katılımcıların %72.6'lık bölümünün önemli, %22.6'sının orta derecede önemli bulduğu, cinsiyete göre yenilikçi davranış geliştirmede iş yükünü önemli bulma durumunun değiştiği (<0.05), katılımcıların yaşları, hizmet yılları ve kurumda çalışma süreleri ile yenilikçi davranış geliştirmede iş yükünü önemli bulma durumu arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür (>0.05). İşcan ve Karabey tarafından 174 katılımcı üzerinde yürütülen (2007) anket çalışması sonunda örgüt ikliminin boyutlarına ve yeniliğin desteklenmesine ilişkin olarak kadın işgörenlerin algılarının erkek işgörelere göre daha olumsuz olduğu belirlenmiştir. Özcanarslan tarafından (2009) 187 hemşireyle yapılan çalışmada çalışma ortamı ve iş yükü incelenmiş, hemşirelerin; %35.7'si sekreterlik işleri gibi çok fazla hemşirelik dışı işlemleri yerine getirmenin ve %38.1'i servisin işlemlerini sağlayacak yeterli personelin olmamasının, %14.8'i hastaya gerekli duygusal desteği verecek zamanı sağlayamamanın ve %14.6'sı hasta yakınlarının ihtiyaçlarıyla ilgilenecek zamanının bulunmamasının "sıklıkla ve her zaman" stres yarattığını ifade etmişlerdir. Yüksel'in 83 hemşireyle yaptığı (2003) çalışmada iş doyumunu ve örgütsel bağlılık düzeyinin azalmasına neden olan değişkenler incelenmiş, iş güçlüğü değişkenlerinin nöbet sayısının çokluğu ve başhemşirenin işe gereğinden fazla müdahale etmesi olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada iş güçlüğü'nün iş geriliminin artmasına neden olduğu belirlenmiştir. İş geriliminin artmasına neden olan değişkenler ise; sırasıyla eşgüdüm eksikliği, bürokratik işlemlerin fazla olması, tahlil ve tetkik işlemlerinin zamanında bitirilemeyiştir. Özkan ve arkadaşları tarafından (2013) 338 hemşireyle yapılan çalışmada hemşireler çalışma koşulları açısından en fazla; çalışma şeklinin yorucu (%92.9), iş yükünün fazla (%94.1) ve hemşire sayısının yetersiz (%85.5) olduğu görüşlerine katılmıştır. Bunun yanı sıra, %85.2'si, çalışma saatlerinin 10 saatten fazla, %65.4'ü çalışma saatlerinin düzensiz, %84.6'sı nöbet sayısının fazla olduğunu, %84'ü meslek dışı işlerde çalıştırıldığını ve %74.6'sı TKY uygulamalarının iş yükünü artırdığını ifade etmiştir. Yaptığımız çalışmada da katılımcıların %41'inin hemşire olduğu göz önüne alınırsa iş yükünü arttıran özellikler açısından yapılan çalışmalara benzer özellikler olduğu düşünülebilir.

Vardiyalı ve nöbetli çalışma sistemlerinin etkilerine bakıldığında özellikle fizyolojik etkiler öne çıkmaktadır. En sık görülen fizyolojik etkilerden birisi uyku bozukluklarıdır. Vardiyalı olarak değişik saatlerde çalışma, çalışan kişilerin sosyal ve psikolojik sağlıklarını da etkilemektedir (Ersin ve Bahar, 2014). Vardiyalı olarak çalışanlar daha stresli çalışma koşulları, aile ve sosyal yaşamdaki zorluklarla bağlantılı olarak sıklıkla irritabilite, sinirlilik ve kaygıdan şikâyet edebilmektedir (Özdemir vd. 2018).

Yaptığımız çalışmada kadınların %55.1'i, erkeklerin %43.5'i yenilikçi davranış geliştirmede vardiyalı çalışmanın önemli olduğunu, kadınların %21.7'si, erkeklerin %25.9'i önemsiz olduğunu belirtmiş, cinsiyet ile yenilikçi davranış geliştirmede vardiyalı çalışmayı önemli bulma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür (>0.05). Benzer biçimde katılımcıların yaşları, hizmet yılları ve kurumda çalışma süreleri ile yenilikçi davranış geliştirmede vardiyalı çalışmayı önemli bulma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmüştür (>0.05).

Yaptığımız çalışma sonuçlarına göre; kadınların %79.7'si, yakın bir yüzdeyle erkeklerin %75.8'i eğitim düzeyinin yenilikçi davranış geliştirmede önemli olduğunu düşünmekte, katılımcıların cinsiyet, yaş, hizmet yılı ve kurumda çalışma süreleri ile eğitim düzeyini yenilikçi davranış geliştirmede önemli bulma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığı görülmektedir (>0.05). İşcan ve Karabey tarafından 174 katılımcı üzerinde yürütülen (2007) anket çalışması sonunda özellikle yeniliğin desteklenmesi açısından gruplar arasında çok büyük algılama farklılıklarının olduğu belirlenmiştir. Lise mezunlarının yeniliğin desteklenmesine ilişkin algıları hem üniversite mezunlarından hem de lisansüstü derece sahibi çalışanlardan daha düşüktür.

5. SONUÇ

Yapılan çalışma sonunda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun mesleki uygulamalarına bir yenilik getirilmediğini belirttiği görülmektedir. Yenilik getirildiğini düşünenlerin cevaplarında ise teknolojik yenilikler cevabı ağırlıktadır. Yenilikçi davranışların geliştirilmesinde özellikle yönetim desteği, çalışma koşulları ve teknolojik gelişmeler önemli bulunmaktadır. Hasta ihtiyaçları, kişisel özellikler, kaynak sıkıntısı, iş yükü ve mesleki inanç önemli bulunan diğer faktörler olarak sıralanmıştır. Ayrıca cinsiyete göre yenilikçi davranış geliştirmede etkili faktörler değişmektedir. Kadınlar iş yükünü yenilikçi davranış geliştirmede erkeklere göre daha etkili bulmaktadır.

Günümüzde yenilikçiliğin, gerek kamu gerek özel sektör açısından önemli bir işlevi bulunmaktadır. Yenilikçiliğin odağında bireyler bulunmakta, çalışanların yenilikçi davranışa sahip olması ise büyük önem taşımaktadır. Yöneticilerin çalışanlarına karşı daha destekçi tutum takınmaları, arkadaş ilişkilerinin geliştirilmesi, kişisel eğitim programlarının artırılması, kişilerin meslekleri hakkında güncel bilgilere sahip olmasının sağlanması, ancak kurum içinde yenilikçi bir iklimin hâkim olması ile sağlanabilir. Kurum içinde yenilikçi davranışlar arttırılarak çalışanların tükenmişlik hissi azaltılabilir. Çalışanların yeni teknolojileri keşfetmesi, amaçlarına ulaşmayı sağlayacak yeni yollar önermesi, yeni çalışma yöntemleri uygulaması ve yeni fikirleri uygulamak için gerekli olan yeni kaynakları araştırma ve güvence altına alma davranışları sergilemesi sağlanabilir.

Yenilikçi davranışları arttırarak ve geliştirerek sürdürülebilmek için ise, yenilikçi davranış geliştirmede etkili faktörler saptanıp engeller ortadan kaldırılabilir, güçlü yönler geliştirilebilir. Bu yaklaşımlar çalışanların performansını, iş doyumunu ve sunulan hizmeti doğrudan etkileyecektir. Böylece sağlık profesyonelleri kendilerini sürekli yenileyebilecek, iş doyumları artacak ve tüm bunlar hizmet kalitesine yansıtacaktır.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, Ersoy B. vd. (2008). Yenilikçiliğe yönelik devlet uygulamaları ve AB karşılaştırması. *Yönetim ve Ekonomi*,15, 59-74.
- Akkoç, İ. (2012). Gelişim kültürü ve etik iklimin yenilikçiliğe etkisinde dağıtım adaletinin rolü. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 45-60.
- Boutros, A. (2007). How To Make Innovation Happen. *Physician Exucative*, 33(2), 36-40.
- Dane, Ş. (2012). 1.Ulusal hemşirelikte yenilikler kongresi uluslararası katılımlı özet kitabı. 11-13 Ekim 2012-Ankara. <http://www.yenitip.org/pdf/hemirelik.pdf>. (Erişim Tarihi: 21.10.2015).
- Derin, N. ve Demirel, E.T. (2012). Tükenmişlik sendromunun örgütsel bağlılığı zayıflatıcı etkilerinin Malatya merkez’de görev yapan hemşireler üzerinde incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 509-530.
- Dil, S. vd. (2012). Hemşirelik eğitiminde inovasyon. *International Journal Of Human Sciences*, 9(2), 1217-28.
- Ersin, F. ve Bahar, Z. (2014). Küreselleşmenin hemşireliğe etkisi. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(3), 280-288.

- International Council of Nurses (ICN). (2009). Delivering quality, serving communities: Nurses leading care innovations. 3, place Jean-Marteau, 1201 Geneva, Switzerland.
- İşcan, Ö.F. ve Karabey, C.N. (2007). Örgüt iklimi ile yeniliğe destek algısı arasındaki ilişki. GÜ Sos. Bil. D, 6(2), 103-116.
- Kang, S.Y. (2003). Development and testing of the creative nursing practice index (CNPI). Dissertation, Minesota University. UMI Number: 3098601, <http://www.kutuphane.istanbul.edu.tr/everitaban.htm>. (Erişim Tarihi: 28.03.2016).
- Kılıçer, K. ve Odabaşı, F. (2010). Bireysel yenilikçilik ölçeği (BYÖ): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38, 150-164.
- Öneren, M. vd. (2016). Bilgi paylaşımının yenilikçi davranışa ve örgütsel güvene etkisi üzerine bir araştırma. Akademik Bakış Dergisi, 58, 127-157.
- Özcanarslan, N. (2009). Hemşirelerin iş ortamındaki stresörlerinin belirlenmesi. T.C. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- Özdemir, P.G. vd. (2018). Vardiyalı çalışma bozukluğu ve vardiyalı çalışmanın ruhsal ve bedensel etkileri. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10(1), 71-83. doi:10.18863/pgy.336513.
- Özgür, H. (2013). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(2), 409-420.
- Özkan, Ö. vd. (2013). Özel hastanelerde çalışan hemşirelerin algılanan iş ve gelir güvencesizliği ile çalışma koşulları. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 2(1), 15-25.
- Scott, S. G. ve Bruce, R. A. (1994). Determinants of innovative behavior: A Path model of individual innovation in the workplace. Academy of Management Journal, 37(3), 580-607.
- Sönmez, B. ve Yıldırım, A. (2014). Bir üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin yenilikçi davranışları ve yenilikçi davranışlarını etkileyen faktörlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi: Niteliksel bir çalışma. Sağlık ve Hastane Yönetimi Dergisi, 2(1), 40-59.
- Tabak, A. vd. (2010). Denetim odağı ve yenilikçi birey davranışları arasındaki ilişkiler: Belirsizliğe tolerans ve risk almanın aracılık etkisi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 159-176.

- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2017). Türkiye Sağlık Personeli Memnuniyet Araştırması. Sağlık Bakanlığı Yayın No :1077. Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü Yayın No :SB-SAGEM-2017/3. S:13. Ankara.
- Yahyagil, M. Y. (2001). Örgütsel yaratıcılık ve yenilikçilik. *Yönetim*, 12(38), 7-16.
- Yuan, F. ve Woodman, R.W. (2010). Innovative behavior in the workplace: The role of performance and image outcome expectations. *Academic Management Journal*, 53(2), 323-342.
- Yüksel, İ. (2003). Hemşirelerin iş güçlüğü oluşturarak değişkenlerin iş doyumunu, iş gerilimi ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinin analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 261-272.

TÜRKİYE'DE SARIMSAK ÜRETİMİNDE ÇALIŞMA KOŞULLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: TAŞKÖPRÜ ÖRNEĞİ

An Investigation of Working Condition in Garlic Production in Turkey: Sample of Taşköprü

Gözde GENÇ¹

Geliş Tarihi:23.10.2018

Kabul Tarihi:08.12.2018

Öz

Coğrafi işaret belgesine sahip olan Taşköprü sarımsağı Türkiye'deki üretimin yaklaşık %20'sini karşılamakta, Taşköprü ilçesinde nüfusun yaklaşık %75' ine istihdam sağlamaktadır. Sarımsak işgücünü oluşturanlar; sarımsak tarımı yapan ücretsiz aile işçileri, yevmiye usulü çalışan yerliler, yevmiye usulü çalışan dışarıdan gelenler, imece ödünç çalışanlar, sarımsak işletme tesisi işverenleri ve işletme tesisi işçileridir. Taşköprü ilçesi Gizlice mahallesi, Tekke mahallesi, Alatarla Köyü ve Çördük Köyü'nde yapılan alan çalışması doğrultusunda üreticilerin demografik özellikleri, çalışma biçimleri, cinsiyete dayalı işbölümü, sosyal güvenlik durumu, sağlık ve güvenlik durumu, örgütlenme durumu, gelir ve ücret düzeyi ile pazarlama ve satış faaliyetleri incelenmiştir.

Bu çalışmada tarımda çalışanlara nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme yöntemi uygulanmıştır. Zincirleme örneklem seçim tekniği ile ulaşılan bu 22 kişiye yarı yapılandırılmış soru formları kullanılmıştır. İşletme tesisi işçi ve işverenlerini oluşturan 15 katılımcıya ise yapılandırılmış soru formu uygulanmıştır. Gözlem tekniği de kullanılan çalışma betimsel olarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşköprü, Sarımsak Tarımı, Sarımsak Üreticileri, Çalışma Koşulları, Yevmiye Usulü, Aile İşçiliği

Abstract

Garlic of Taşköprü which has geographical indication corresponds approximately 20% production of Turkey, it also employs almost ¾ of the population in Taşköprü. The people who forms garlic workforce; free family workers who engaged in the cultivation of garlic, the nativest working in the way of casual employee, the outsiders working in the way of casual employee, co and lent workers, garlic plant owners and business facility workers. It is investigated that demographic specifications, forms of employment, gender-based labor, the social security stations, health and safety stations, organisation statues, income and wage level and marketing and sales activities have been studied in the district of Taşköprü's Gizlice Street, Tekke Street, Alatarla village and Gördük village.

In this study in-depth interviewing method was applied to agricultural workers through qualitative research method. Semi-structure questinary form for 22 people working in agriculture, which are reached by choosing achain sampling technique has been used. Structured questionnaire for 15 employee and employers of the operating facility was applied. The study that was used in observation technique was analized in terms of description.

Key Words: Taşköprü, Garlic Farming, Garlic Producers, Working Condition, Casual Employee, Family Labor

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, gozdegenc89@gmail.com

1. GİRİŞ

Son yıllarda ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin ve bunlardan elde edilen ürünlerin kullanımında büyük bir artış dikkati çekmektedir. Gelecek yıllarda sürekli artan talebi karşılamak ve daha kaliteli standart bir ürün elde etmek için üretimin, bunlardan elde edilen ekstrelerinin ve işleyen sanayi kollarının büyümesi ve artması beklenmektedir (Gürbüz ve Karahan, 2014: 13). Bu tıbbi ve aromatik bitkilerin arasında olan sarımsak atölye ve fabrikalarda işlenerek de işlenmeden de tüketilebilen bir tarım ürünüdür (Koyuncu, 2013: 12).

Literatürden elde edilen bilgilere göre sarımsak, çok eski çağlardan beri bilinen özel kokusu ve lezzeti ile yemeklere tad vermek ve tıbbi özelliğinden yararlanmak amacıyla kullanılan bir baharat ve ilaç hammaddesidir (Koyuncu, 2013: 12). Sarımsağın faydaları gözetildiğinde artan talebin nedenleri de anlaşılmaktadır. Bu beklentiye karşılık vermek ancak üreticilerin desteklenmesi ile mümkündür.

Genel olarak küçük aile işletmeleri biçiminde yapılan sarımsak yetiştiriciliği açısından en önemli sayılabilecek il, yaklaşık % 20'lik pay ile Kastamonu'dur. Kastamonu'da üretilen sarımsağın yaklaşık % 90'ı Taşköprü ilçesinde yetiştirilmektedir. Buradaki sarımsak pembe beyaz kabuklu, acı ve kışa dayanıklıdır. Dişleri muntazam sıralı olan Taşköprü sarımsağı saklamaya ve depolamaya dayanıklı bir çeşittir. Kalitesi ve depolama ömrü ile öne çıkan Taşköprü'de sarımsak yetiştiriciliği iklime ve toprak yapısına bağlı olarak verimi yüksektir.

Ancak üreticiler arasında örgütlülüğün sağlanamaması, fiyatların istikrarsızlığı gibi faktörler üretime yansımakta, üretim miktarındaki artış ve azalışların dengeli olmaması üreticileri ve tüketicileri olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada ülkemizde en fazla üretimin yapıldığı Taşköprü ilçesindeki üreticilerle birebir derinlemesine görüşmeler yapılarak sarımsak üreticilerinin ücret ve çalışma koşulları belirlenmiş bunun yanında üretim, satış-pazarlama sorunları da incelenmiştir.

Bölgede ticari olarak sarımsak üretimi taze sarımsaktan ziyade kuru sarımsak üretimi üzerinedir. Bu sebeple taze sarımsak üretimi genellikle ev ihtiyacı veya mahalli pazarlarda satışa sunulmak için küçük bahçelerde yapılırken, kuru sarımsak üretiminde geniş tarlalar kullanılmaktadır (İbret, 2005: 33). Bu nedenle bu çalışmada sarımsak yetiştiriciliği kuru sarımsak üretimi biçiminde ele alınarak çalışma sınırlandırılmıştır.

2. Türkiye'de ve Taşköprü'de Sarımsak Üretimi

Tarım, insan ve hayvanlara besin maddesi sağlamanın yanında çok sayıda sektöre doğrudan ya da dolaylı olarak hammadde temin eden ve istihdam sağlayan son derece önemli bir faaliyetler

alanıdır. Elbette bu faaliyetlerin ekonomik biçimde, sağlıklı ve güvenilir koşullarda yapılması son derece önem arz etmektedir. Diğer yandan tarımsal faaliyetler istihdama yaptığı katkı anlamında da ülke ekonomisi için önemlidir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015: 90). Bir tarım ürünü olarak sarımsak da hammadde temini ve istihdam sağlaması açısından son derece önemli bir üründür. Sarımsak yetiştiriciliği fazla işgücüne ihtiyaç gösterdiği için istihdamda önemli bir rol oynar ve bu sebeple ülkemiz kırsalında nüfusu tarlaya bağlayarak göçü önleyen faaliyetlerden birisi konumundadır. Farklı ürünlere işlenebilirliği ve bu nedenle katma değer artışı sağlaması, ülke ekonomisine ve istihdama katkısı açısından sarımsak yetiştiriciliği önemli bir tarımsal faaliyettir. Ülkemizde Kastamonu (Taşköprü), Edirne, Balıkesir, Kırklareli, kara sarımsak ve İspanyol sarımsağı gibi sarımsak tipleri üretilmekte ancak Kastamonu sarımsağı ülkemizde en önemli sarımsak çeşidi olarak bilinmektedir² Kastamonu Taşköprü sarımsağını diğer sarımsaklardan ayıran özellikler şu şekilde özetlenebilir:

- Üretim aşamasında iklim koşullarına toleranslı, başlarının iri, düzgün ve standart büyüklüğü yanında kaliteli olması nedeni ile ihracata elverişlidir.
- Raf ömrü uzun olup bir yıla yakın süre (10-11 ay) ile soğuk hava depolarına ihtiyaç duyulmadan muhafaza edilebilir.
- Kuru maddeler oranı % 33-37 arasında olduğundan fazla bir ağırlık kaybına uğramamaktadır.
- Taşköprü sarımsağına kokusunu veren kükürtlü uçucu yağlar ve onun türevlerinin miktarları ülkemizde yetiştirilen bütün diğer sarımsaklardan daha fazladır.
- Ülkemizde bileşiminde selenyum elementi bulunan tek çeşittir. Selenyum elementi kanser riskini azaltıcı ve önleyici bir maddedir.
- Mineral maddeler, vitaminler ve amino asitler yönünden en zengin çeşittir. Özellikle stres tedavisinde kullanılan magnezyum ve potasyum ile saç dökülmesi, kısırlık gibi rahatsızlıklara iyi gelen çinkoyu bol miktarda bulundurmaktadır.
- Baharat oranı diğer sarımsaklardan daha yüksek, keskin kokulu ve aromalıdır. Bu nedenle sucuk, turşu, konserve, baharat sanayi alanında en çok aranan çeşittir (Koyuncu, 2012: 17).
- Ülkemizde yerli tohum listesinde Taşköprü sarımsağı baharatlar listesinde gösterilmiştir (Aydın: 2012: 37). Ancak çoğunlukla sebzeler arasında geçmektedir. Listelemede farklılıklar olsa da Taşköprü sarımsağının endemik bir tür olduğu gerçeği değişmemektedir. Anadolu'nun diğer yerlerinde farklı özellikleri ile yetişen bu sarımsağın tohumları doğal olup herhangi bir biyolojik ve kimyasal işleme tabi tutulmayan geleneksel tohumlardır.

² <http://www.tarinarsiv.com/turkiyede-sarimsak-uretimi-ve-dis-ticareti/>, erişim tarihi: 18.12.2017

2017 TÜİK verilerine göre, en çok sarımsak üretimi yapan iller sırasıyla Kastamonu, Gaziantep, Kahramanmaraş, Aksaray, Tokat, Konya, Adıyaman, Balıkesir, Hatay, Kütahya, Antalya, Tekirdağ, Şanlıurfa ve Edirne'dir.

Yine TÜİK verilerine bakıldığında, 2004-2016 yıllarında ortalama 101.634 dekar sarımsak ekilmiş, bunların 23.984'ü Kastamonu İlini, 21.276 dekarı ise Taşköprü İlçesi'ni oluşturmuştur. Bu ortalamaya bakıldığında Türkiye'deki ekili alanların yaklaşık % 21'inin Taşköprü İlçesinde olduğu görülmektedir. Kastamonu'daki ekili alanların ise yaklaşık % 90'ının Taşköprü ilçesinde olduğu belirtilebilir. Bu ekili alanlardan kaç ton üretim yapıldığı da yine aşağıdaki tabloda görülmektedir. Buna göre, 2004-2016 yılları arasında Türkiye'de ortalama üretim miktarı 83.918 ton iken Kastamonu'da 20.060 ton ve Taşköprü'de 17.974 ton olmuştur. Bu ortalamaya bakıldığında Türkiye'deki üretim miktarının yaklaşık % 23'ünün Kastamonu'da olduğu görülmektedir. Kastamonu'daki üretim miktarının ise yaklaşık % 89'unun Taşköprü İlçesinde olduğu belirtilebilir.

Diğer yandan 2012-2016 yılları arasında sarımsak üretimi sürekli bir artış göstermiştir. 2012 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 79.433 ton olup bunun 14.311 tonu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 18'si demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 12.591 tonla % 88 civarındadır. 2013 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 87.037 ton olup bunun 14.408 tonunu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 16'si demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 12.600 tonla % 88 civarındadır. 2014 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 91.000 olup bunun 19.871 tonunu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 21'i demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 18.000 tonla % 90 civarındadır. 2015 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 94.867 olup bunun 23.328 tonunu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 24'ü demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 21.250 tonla % 91 civarındadır. 2016 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 109.161 olup bunun 24.024 tonunu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 22'si demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 22.000 tonla % 91 civarındadır. 2017 yılında Türkiye kuru sarımsak üretimi 121.805 ton olup bunun 25.968 tonunu Kastamonu ili karşılamaktadır. Bu da % 21'i demektir. Taşköprü'nün bu üretimdeki payı 24.000 tonla % 92 civarındadır. 2016 yılında 109.161 olan kuru sarımsak üretimi 2017 yılında, 2016 yılına göre % 12 artmıştır. 2002-2017 yılları arasındaki değişim ise % 62 oranındadır.

Tablo 1: Taşköprü, Kastamonu ve Türkiye Bazında Kuru Sarımsak Göstergeleri

	Kuru Sarımsak Ekilen Alan (dekar)			Kuru Sarımsak Üretim Miktarı (ton)			Kuru Sarımsak İhracat (ton)	Kuru Sarımsak İthalat (ton)
	Taşköprü	Kastamonu	Türkiye	Taşköprü	Kastamonu	Türkiye	Türkiye	Türkiye
2004	22.520	25.470	109.500	19.975	22.146	84.000	441	35
2005	20.590	23.340	110.000	17.000	19.196	82.000	5	1.153
2006	22.500	25.350	83.165	20.250	22.530	68.800	1	1.987
2007	22.500	25.370	89.672	18.000	20.050	74.290	71	3.055
2008	22.500	25.370	93.057	18.000	20.386	81.070	35	824
2009	20.000	22.868	93.720	18.000	20.380	83.134	527	1.544
2010	22.500	25.230	95.100	18.000	20.218	76.936	263	2.289
2011	22.500	24.850	92.725	18.000	19.937	79.203	155	4.124
2012	21.727	24.322	117.936	12.591	14.311	79.433	117	2.341
2013	18.000	20.540	103.558	12.600	14.408	87.037	15	3.050
2014	18.000	20.550	105.572	18.000	19.871	91.000	22	2.408
2015	21.250	24.000	108.084	21.250	23.328	94.867	69	2.998
2016	22.000	24.530	119.155	22.000	24.024	109.161	595	706
2017	24.000	26.515	131.451	24.000	25.968	121.805		

Kaynak: TÜİK Verileri, 2017-2018

Sarımsak Kastamonu Taşköprü İlçesi için en çok istihdam sağlayan tarım ürünüdür. Taşköprü’de yaklaşık 4000 aile sarımsak üretimiyle hayatını sürdürmektedir. Bu da nüfusun %75’ lik kısmın sarımsak geliriyle hayatını idame ettirdiği anlamına gelmektedir. İbret (2005: 32)’in belirttiği gibi “Sarımsak tarımı çok fazla işgücüne ihtiyaç gösterdiği için Kastamonu-Taşköprü yöresinde nüfusun istihdamında önemli bir rol oynamaktadır (Çetin ve Karakuş, 2005). Bu sebeple sınırlı geçim kaynakları dolayısıyla göç veren Kastamonu’da, sarımsak tarımı nüfusu tarlaya bağlayarak önemli bir geçim kaynağı olmuştur”.

Yarattığı katma değer ile sarımsak yetiştiriciliği ülkemiz açısından da oldukça önemlidir. Ancak son yıllarda özellikle Çin sarımsağına rağbet görülmekte bu yüzden ihracattan çok ithalat oranlarının yüksekliği dikkat çekmektedir. Çin sarımsağı ve diğer sarımsakların ilçenin çeşitli yerlerine dikilmesi Taşköprü sarımsağının geleceğini tehdit etmektedir. Düşük maliyeti nedeniyle tercih edilen bu sarımsakların piyasaya girmesiyle birçok üretici zor durumda kalmakta, rekabet gücü zayıflamaktadır.

İhracattaki sınırlayıcı bazı faktörler de sarımsak ihracat payının azaltmasına sebep olmaktadır. Örneğin, pazar taleplerine uygun miktar ve özellikte üretim ihracatta en önde gelen sınırlayıcı faktördür. Belli bir ihracat kapasitesinin olmaması, üretimde istikrarın sağlanamaması nedeniyle ihracatta devamlılığın sağlanması mümkün olmamaktadır. Yüksek fiyatlar dünya piyasasında rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. İşçilik maliyetleri, vergilerin yüksek olması gibi nedenler tarımsal üretimin maliyetini artırıp fiyatların da yükselmesine yol

açmaktadır. Bu durum işverenlerin kayıt dışı işçi çalıştırmasına zemin hazırlamakta, tarımda çalışan işçiler sosyal güvenceden de yoksun kalmaktadır. Pazarla ilgili diğer sorunlar; ithalatçı ülkelerdeki yüksek gümrük tarifeleri, ihracat belgeleri konusundaki bürokratik engeller, vize almadaki zorluklar, nakliye ile ilgili sorunlar, yabancı dil eksikliği ve “Türk Malı” imajının istenen düzeyde olmaması olarak sıralanabilir (Eraktan ve Arısoy: 2012: 59- 62).

Diğer yandan kalite-standardizasyon işlemleri gelişmiş pazarlara açılabilmenin ön koşuludur (Eraktan ve Arısoy: 2012: 59). Sarımsak Taşköprü Belediyesi tarafından 2009 yılında Coğrafi İşaret Tescil Belgesi alınmıştır. Ayrıca yörede her yıl düzenlenen Uluslararası Taşköprü Kültür ve Sarımsak Festivaliyle üreticilere kaliteli ve yüksek standartlarda üretim yapılması için teşvikler yapılmaktadır.

3. SARIMSAK ÜRETİM AŞAMALARINDA EMEK KULLANIM BİÇİMLERİ

Tohum yataklarının hazırlanması

Dikimden önce tarlalar dikim, sulama ve hasadın kolay bir şekilde yapılmasını ve yüksek verimin alınmasını sağlamak için iyi bir şekilde işlenmekte ve dikime hazır hale getirilmektedir. Bölgede sarımsak tarımı için ayrılan tarlalar sonbaharda dikimden ortalama 3 ay önce pullukla 20-30 cm. derinlikte sürülmektedir. İlkbahara doğru sarımsak dikilecek tarla tırmık, diskaro veya kürüm çekilerek dikime hazır hale getirilmektedir (İbret, 2005: 29). Tohum yataklarının hazırlanmasını genellikle erkekler yapmaktadır. Bu aşama Kasım, Aralık ayları içerisinde arazinin büyüklüğüne bağlı olarak 1-3 gün içerisinde bitirilmektedir.

Tohum ekimi

Sarımsağın tohumu sarımsağın dişleridir. Bir yıl öncesinde hasat edilen iyi sarımsakların kafaları saplarından ayrılır, sarımsak dişleri tane tane çıkarılıp bu dişler tohumluk hale getirilir. Bu işleme dişeme (dişleme) denilmektedir. Dişe ayırma işlemi genellikle elle yapılmaktaysa da son yıllarda bu işlem için sarımsak kalibre makineleri de kullanılmaya başlanmıştır.

Tek tek dikilen sarımsaklar elle dikimde makinalı dikime göre daha hızlı büyümektedir. Bunun nedeni ise makinanın tohumları dik atmaması, tohumun toprağa eğik düşmesinden kaynaklı büyüme süresinin uzamasıdır. Elle dikildiğinde 8 - 10 günde büyüyen sarımsak, makinalı üretimde toprağa yan düştüğü için 15- 20 gün daha geç çıkmaktadır. Nihayetinde, makinalı dikim makinanın seyrek ve eğik dikmesi nedeniyle elle dikim kadar verimli olmamaktadır. Bu nedenle araştırma bölgesindeki sarımsak yetiştiricilerin çoğu makineyi tercih etmemektedir. Elle dikim aşamasında aile işçiliğinin yanında yevmiyeli işçilik de kullanılmaktadır. İbret (2005:30)'in belirttiği gibi “Bölgede sarımsak dikiminde dikkat çeken bir durum tarlaya

serpilen dişlerin dikiminde imece usulünün uygulanması ve genellikle kadınların dikim işlemini gerçekleştirmesidir. Şubat ayının 10'undan sonra (iklime bağlı olarak mart ve nisan aylarında), dönüme yaklaşık 120- 150 kilo arasında sarımsak dişi dikilmektedir.

Çapalama

Çapalamadaki amaç yabancı ot kontrolünü sağlamak ve sulama yapıldıktan veya yağmur yağdıktan sonra toprakta oluşan kaymak tabakasını kırmaktır. Bölgede sarımsak için 2-5 çapa yapılmaktadır. İlk çapa bitki çimlenip 5-10 cm. boy aldıktan sonra yapılmaktadır. Daha sonraki çapalar yağış ve yabancı ot durumuna bağlı olarak 2-3 hafta ara ile yapılmaktadır (İbret, 2005: 30- 31). Çapalama ve havalandırma işlemi dikimden belli bir süre sonra, genellikle mart- nisan aylarında yapılmaktadır. Bu işlem, çalışan kişi sayısı ve arazinin büyüklüğüne göre 2- 3 gün sürmektedir.

Çapalama aile üyeleri ve yevmiyeli işçiler tarafından genellikle elle yapılmakta, sarımsak tarımının en çok emek yoğun çalışma gerektiren aşaması olmaktadır. Yoğun işgücü gereken bu aşamada üretim maliyeti yüksektir. Sarımsakların tarlaya gelişigüzel bir şekilde değil, sıralı ekilmesi durumunda çapalama işlemi mekanik olarak da yapılabilmektedir.

Sulama

Kastamonu iklim şartlarında, geleneksel metotlarla, kuru tarım arazilerinde sulama yapılmadan da sarımsak tarımı yapılabilmektedir. Ancak sulama yapılan sarımsak yetiştirildiğinde sarımsağın baş iriliği ve veriminin oldukça arttığı görülmektedir (İbret: 2005: 26). Sulamanın bitki gelişimini hızlandırıcı ve diş oluşumunu uyarıcı etkisi vardır. Dikimden hasada kadar olan sürede sarımsak bitkisinin su ihtiyacı fazla olmaktadır. Şubat ve Mart aylarında düşen yağışlar bitkinin çimlenmesi için yeterli olmaktadır. Çapalamadan sonra Nisan ayı itibariyle iklime bağlı bazen 2-3 defa bazen 4-5 defa, genelde yağmurlama yöntemiyle su ihtiyacı karşılanmaktadır. Haziranın 20'sinden sonra sulama yapılmamaktadır. Bu süreden sonra tarlanın kuruması sağlanarak bu şekilde pazar değeri artırılmaktadır.

İlaçlama, gübreleme

Hastalıklar verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Sarımsakta en çok karşılaşılan hastalıklar küf (pas) hastalığı, mantar hastalığı, kınacık hastalığı, buğday hastalığıdır. Bu hastalıkların önlenmesi için ilaçlama yapmak çok önemlidir.

İlk olarak Kasım, Aralık aylarında hazırlanan toprağın analizi yapıldıktan sonra, toprağın durumuna göre, dönümü 30-50 kilo arasında taban gübresi verilmektedir. Sarımsak bitkisi ticari

gübrelemeden hoşlanmakta, fosfor gibi ihtiyaç olan gübreler verilmektedir. Çapalama dönemi geldiğinde yani bitki 10-12 cm. olup kökleri biraz daha derine gittiğinde dönümüne yaklaşık 10-15 kilo civarında azotlu gübre verilmektedir. Gübrelemeden verim alınması için akşam saatleri veya yağmurlu saatler tercih edilmektedir. Bazı çiftçiler hayvan gübresi de vermekte, diğer gübrelerden de toprağın ihtiyacına göre verilmektedir. Potasyum kaliteyi artırdığı için sıklıkla tercih edilmekte; sulamadan önce ve bitkilerin yapraklarına gelmeyecek şekilde aralara atılmaktadır.

Sonuç olarak, “dal, döl, bal” olarak anılan fosfor, azot ve potasyum gübre olarak kullanılmakta; fosfor bitkide döl yapmakta, azot dal yapmakta yani yeşillendirmekte ve son olarak da potasyum bal yapmakta yani kaliteyi ve dayanıklılığı artırıp depolama ömrünü uzatmaktadır. Gübrenin fazla verilmesi çatlama yol açmaktadır. Bu nedenle tahlillerle toprak analizinin yapılarak gübre verilmesi sarımsağın kalitesi ve verimliliği için önemlidir.

Hasadı (sökümü)

Taşköprü’de Temmuz ayının ilk haftalarından itibaren sarımsağın olgunlaşması beklenmekte; olgunlaşma sarımsak bitkisinin yapraklarının sararmaya başlamasından anlaşılmaktadır. Bu dönemde başların ve dişlerin daha iyi gelişmesi için toprak üstü kısımlar, sarımsak başları ve dişlerine zarar vermeyecek şekilde boş fiçi ya da bidon yardımıyla toprağa yatırılmaktadır. 2-3 hafta sonra toprak üstü kısmı iyice kuruduktan sonra sarımsak başları dikkatli bir şekilde, zarar vermeden sökülmemektedir. Sarımsaklar depolanacaksa hasattan sonra yaprakların tam kuruması beklenmemektedir (Eşiyok, 2006: 82).

Söküm işlemi çapa ve bel yöntemiyle ya da dikim sıra yöntemiyle yapılmışsa sarımsak hasat makinalarıyla da yapılmaktadır. Bu işlem, Taşköprü’de genellikle sarımsak hasat makinalarıyla yapılmakta, sökülen sarımsaklar genellikle kadınlar tarafından elle toplanarak “elba” adı verilen demetler haline getirilmekte ve kurutulmak amacıyla tarla yüzeyine düzgün sıralar halinde dizilmektedir (İbret, 2005: 33). Aynı bölgede bile iklime ve toprak yapısına göre hasat süresi arasında 15- 20 gün oynamaktadır. Güneye bakan ve nem oranı yüksek olan yerlerde daha çabuk olgunlaşmaktadır. Temmuz ayının başından itibaren yaklaşık ağustosa kadar bir ay içinde sökümü bitirip tarladan sarımsak kaldırılmaktadır.

Kurutması

Sarımsak demetleri (elbalar) tarlada kurumaya bırakılmakta, sıcaklığa bağlı olarak ortalama 3-10 gün arasında kurumaktadır. Kurumanın hızlanmasını sağlamak amacıyla elbaların toprağa bakan yüzleri birkaç gün arayla ters çevrilerek öbür yüzlerinin de kuruması sağlanmaktadır.

Sarımsak için tarlada kurutma işlemi oldukça önemlidir. İyi kurumadan tarladan kaldırılan sarımsaklarda kararma, çürüme ve kalite düşüşleri meydana gelmekte ve bu sarımsaklar saklama açısından uzun süre dayanmamaktadır (İbret, 2005: 33). İlk kurutma tamamlandıktan sonra sarımsaklar tarladan toplanarak serin ve kuru bir yere götürülmekte ve burada iplerle sırıklara asılmaktadır. Sarımsağın bu aşamada hastalık bulmaması için rutubetten uzak olması gerekmektedir.

Ayıklanması, demetlenmesi ve sınıflandırılması

Ayıklama, hasat edilen sarımsakların içinde bulunan çürük, ezik, solgun, düşük kaliteli, kusurlu, mekanik zarara uğramış olanların ayrılması işlemidir. Ayıklama tarlada veya pazara sevkten önce çiftlikte yapılmakta³ sarımsaklar kadınlar tarafından makas kullanılarak kesilip elle ayıklanmaktadır.

Kuruyan sarımsaklar toplanıp kökleri temizlenerek tekrar bağlama işlemi yapılmaktadır. Bu işleme demetleme de denmektedir. Demetleme işlemi sarımsakların boylarına ve kalitelerine göre yapılan sınıflandırma işlemidir. Ortalama olarak yöredeki sarımsak boyu 3-5 cm. civarındadır. Demetlemeyi de yine kadınlar yapmaktadır.

Üretilen sarımsaklar başlarının iriliğine ve kalitelerine göre üç sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar içerisinde en kalitelisi iri sarımsaktır. Ondan daha küçükbaş iriliğine sahip olan sarımsaklara orta sarımsak, orta sarımsaktan daha küçükbaş iriliğine sahip olan sarımsaklara da ufak sarımsak olarak isim verilmiş ve kalitelendirilmiştir. Bunların dışında bölgede tek diğten oluşan sarımsaklar “mürdük sarımsağı” olarak isimlendirilmiştir (İbret, 2005: 34).

Satış, pazarlama ve depolama

Sınıflandırıldıktan sonra satışa hazır hale gelen sarımsakların bir kısmı pazara götürülüp satılmakta diğer kısmı ise depolara götürülerek istiflenmekte ve burada muhafaza edilmektedir. Depolama adı depolarda olmakta, sarımsaklar askı halinde, karton kutularda yahut kasalarda da saklanabilmektedir. Kastamonu sarımsağının diğer sarımsaklara göre depolama ömrü daha fazla olup bu süre 10-11 ay kadardır.

Üreticilerden bazıları tarladan çıkan sarımsakları sarımsak firmalarına satmaktadır. Genellikle aile şirketlerinden oluşan bu firmalar sarımsakları daha çok zincir marketlere pazarlamaktadır.

³ http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/bahcecilik/moduller/sarimsak_yetistiriciligi.pdf, erişim tarihi: 08.10.2017

Buralara pazarlamadan önce ambalajlama işlemi yapılmakta, sarımsaklar boylarına ayrıldıktan sonra tartılarak filelenmektedir. Diğer yandan sarımsaklar seyyar olarak yol kenarında da satılmaktadır. Sarımsak üretim, satış ve pazarlamasında örgütlenme büyük önem taşımaktadır. Aşağıda ilgili bölümde daha detaylı inceleyeceği üzere Taşköprü ilçesinde sarımsak üreticilerine yönelik kooperatif, üretici birliği gibi girişimler olmuş ancak bu girişimler sınırlı düzeyde kalmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın temel amacı Taşköprü ilçesi için önemli bir istihdam kaynağı olan ve coğrafi tescil belgesine de sahip olan sarımsak üreticilerinin emek kullanım biçimlerinin araştırılarak sosyo-ekonomik durumlarının belirlenmesidir.

Araştırma evreni Taşköprü'deki tüm sarımsak üreticileridir ancak yaklaşık 4000 ailenin sarımsak üreticisi olması ve bu kişilere ulaşımın güç olması nedeniyle araştırma örneklemini; sınırlı sayıdaki sarımsak tarımı yapan ücretsiz aile işçileri, yevmiye usulü çalışan yerliler, yevmiye usulü çalışan dışarıdan gelenler, imece ödünç çalışanlar, sarımsak işletme tesisi işverenleri ve işletme tesisi işçileri oluşturmaktadır.

Çalışmada öncelikle literatür taraması yapılmış, daha sonra TÜİK verileri kullanılarak Taşköprü, Kastamonu ve Türkiye bazında kuru sarımsak göstergeleri nicel olarak verilmiştir. Çalışmanın sonraki aşamasında Taşköprü ilçesine gidilerek yerel yönetimlerden yöre hakkında bilgiler alınmıştır. Zincirleme örneklem seçim tekniği ile 22 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış biçimde gerçekleştirilmiş, görüşmelerin süresi ise 30 dakika ile 1.30 saat arasında değişmiştir. Görüşmelerde katılımcılara verilerin araştırma amacı dışında kullanılmayacağı beyan edilerek video ve/ya ses kayıt cihazı kullanımı için onay alınmıştır.

Tarladaki çalışma saatlerinin esnek olması nedeniyle derinlemesine görüşme yapmak fabrikadaki çalışanlarla kıyaslandığında daha kolay olmuştur. Belirtilen durumdan kaynaklı sarımsak tesislerinde görüşülen kişilere, zamanlarını almamak nedeniyle, yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Bu katılımcılar da toplamda 15 kişidir.

Çalışma 2017 Haziran ayında başlamış, 2018 Ekim ayında sona ermiştir. Gerekli görüldüğü taktirde aynı kişi ile birkaç kere görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ağırlıklı olarak iş saatleri içinde yapılmıştır; bunun nedeni görüşmecisi ile doğal çalışma ortamında iletişim kurulmak istenmesi ve doğal gözlem yapma imkanı bulunmasıdır. Görüşme yapılan yerler; Taşköprü

İlçesi Gizlice mahallesi, Tekke mahallesi, Alatarla Köyü ve Çördük Köyü'ndeki sarımsak işletmesi, kıraathane, tarla, ev ve sarımsak depolarıdır.

Veriler analiz edilirken öncelikle video ve ses kayıtları deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiştir. Araştırma öncesi hazırlanan formlar ve araştırmadan elde edilen bilgiler doğrultusunda bir sistematik geliştirilerek bulgular betimsel olarak analiz edilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Kastamonu Taşköprü İlçesi Gizlice mahallesi, Tekke mahallesi, Alatarla Köyü ve Çördük Köyü'nde yapılan alan çalışmasında; katılımcıların demografik özellikleri, çalışma biçimleri, cinsiyete dayalı işbölümü, sosyal güvenlik durumu, sağlık ve güvenlik durumu, örgütlenme durumu, gelir ve ücret düzeyi ile pazarlama ve satış faaliyetleri sorgulanmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırma örneklemini yevmiyeli işçiler (ücretli çalışan yerliler ve ücretli çalışan dışarıdan gelenler), ücretsiz aile işçileri, ödünç olarak çalışanlar, sarımsak firması işverenleri, sarımsak firması işçileri, toptancı ve satıcılar oluşturmaktadır. Buna göre;

Katılımcıların yaş ortalaması 50'dir. Yaş ortalamasının yüksek olması tarımda sık karşılaşılan bir durumdur. Bunun en belirgin nedeni; gençlerin eğitim seviyelerinin yükselmesi ile tarım sektöründen vazgeçmesi ve daha nitelikli işlere yönelmesidir. Diğer yandan köylülerin başka bir iş arama güdüsü düşüktür. Yaş ortalaması yüksek olanların eğitim seviyelerinin düşük olması nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmalarını zorunlu kılmaktadır. Bulacakları diğer işlerin sarımsak kadar gelir getirmeyecek olması, sarımsak üretiminin adeta bir alışkanlık olması gibi nedenlerle sarımsak üretimi yapılacak işlerin başında gelmektedir. Sarımsak üreticilerinin kıdem yılına bakıldığında ortalama 23 yıl çıkmıştır.

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında % 18'i bekar, % 82'si evli olduğunu söylemiştir. Bekar olan kişilerin eğitim durumlarının lise, lisans ve yüksek lisans seviyesinde olduğu, bu kişilerin sarımsak firmalarında yönetici pozisyonunda olduğu ya da yine bu firmaların üst birimlerinde çalıştıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında % 13,6 ilkokul terk, % 50 ilkokul mezunu, % 4,5 ortaokul mezunu, % 13,6 lise mezunu, %4,5 ön lisans mezunu, % 9 lisans mezunu, %4,5 yüksek lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Araştırma grubunun yaş ortalamasının yüksek olması, kırsal alanda yaşayan kişiler olmaları ve eğitim olanaklarına ulaşımın güç olması gibi nedenlerle eğitim seviyesi düşük seyretmektedir.

Araştırma bölgesindeki katılımcıların % 59'unun 1-3, % 22'sinin üçten fazla çocuğu bulunmaktadır. Katılımcıların evli olanlarından çocuk sahibi olmayana rastlanmamıştır. Bu kişileri çocuklarından kopuk tek tek bireyler olarak görmek olası değildir. Yerleşim yerlerinde çekirdek aile halinde yaşasalar bile çalışırken aile birliği esas olmaktadır.

Katılımcılara sarımsak dışı gelir kaynakları sorulduğunda % 18'i sarımsak dışında başka bir iş yapmadığını belirtmiştir. Bu kişilerin çoğu ticari amaçlı olmadan küçük ve büyükbaş hayvan sahibi olduklarını, sahip olunan hayvanların sayıca çok fazla olmadığını belirtmiştir. Yörede büyükbaş hayvan yetiştiriciliği küçükbaş hayvanlara göre daha fazla olup hayvan yetiştiriciliği toprak sahipliği ile bağlantılı olarak sürmektedir. Hayvan yemi olarak kullanılmak üzere arpa, buğday gibi tahıllar ve sebze ekimi de hemen tüm katılımcılar tarafından yapılmaktadır.

5.2. Çalışma Biçimleri

Çalışma biçimlerine bakıldığında;

Sarımsak üretiminde mekanizasyonun azlığı nedeniyle emek yoğun çalışma yapılmakta bu çalışma biçiminde ise ağırlıklı olarak kadınlar çalışmaktadır. Emek yoğun çalışma; sermaye yoğun yerine yani makine, alet ve teçhizatlar yerine emek gücünden, kas gücünden yararlanılarak yapılan çalışma biçimidir. Sarımsak tarımında dikim, sökme, çapalama ve sulama işlemlerinde mekanizasyondan yararlanılmakta, diğer tüm aşamalarında kol gücünden yararlanılmaktadır.

Diğer yandan sarımsak; merkezi olmayan, küçük aile işletmeleri tarafından çoğunlukla küçük ölçekli yapılan bir gıda üretimidir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1999a: 190)'nde belirtildiği gibi aile işletmeleri; ücretsiz aile emeğinin kullanıldığı ve aile içi güç ilişkilerinin üretim alanına aktarıldığı, aile ve toplumsal dayanışma mekanizmalarının yardımıyla toplum içinde tutunabilen küçük işletmelerdir. Bu işletmelerde çalışan kadınlar genellikle bir ücret almamakta, kazanç tüm aile bireylerinin geçimlerini karşılamak için kullanılmaktadır. Eştürk ve Kılıç (2016: 149)'ın da vurguladığı gibi Türkiye'de tarımsal işletmelerin büyük çoğunluğu, tarımsal işlerin aile bireyleri tarafından yürütüldüğü, yabancı iş gücünden yararlanmanın söz konusu olmadığı ya da çok sınırlı kaldığı küçük ölçekli işletmelerdir. Kırsal alanda yaşayan kadınlar üretici faaliyetlerinin çok büyük bir bölümünü küçük aile işletmelerinde, ücretsiz aile işçisi olarak yerine getirmektedir.

Türkiye'de son yıllarda tarımda küçük aile çiftçiliğindeki hızlı çözülmeye rağmen halen kadınların neredeyse yarısı tarımda istihdam edilmektedir (İlkkaracan, 2010: 42). 2016 yılı TÜİK verilerine göre cinsiyete göre ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların istihdam içindeki oranı toplam olarak 11,6 dır. Bu oran erkeklerde 4,6 iken kadınlar için 26,3 tür. 2018 yılı

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)'nin kaydettiği verilere göre; ülke genelinde 3,1 milyonu geçen ücretsiz aile işçisinin yaklaşık 2,6 milyonunun tarımda çalıştığı bildirilmiştir. 2 milyonun üzerinde kadın, 550 bine yakın erkek ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Tarımda istihdam edilen 5 milyon 534 bin kişinin ise en büyük bölümünü 2 milyon 572 bin kişiyle ücretsiz aile işçileri oluşturmakta, tarımda 2 milyon 206 bin kişi kendi hesabına, 693 bin kişinin ücretli ve yevmiyeli, 63 bin kişi ise işveren olarak istihdama katılmaktadır. 2018 Ekim ayı verilerine göre, tarım istihdamında yüzde 84,5 olan kayıt dışılık oranı, erkeklerde yüzde 76,3'de kalırken, kadınlarda yüzde 94'e ulaşmıştır⁴

Sarımsak üretiminde aile işçiliğinin yanında dışarıdan çalışmak üzere yevmiyeli işçiler de gelmektedir. Yevmiyeli işçi; başkasının işyerinde günlük çalışması karşılığı ücretini alan, üretim sürecine genellikle el becerisini, kol gücünü ve bedenini kullanarak giren işçidir. Yevmiyeli işçiler, ücretli işçi yahut gündelikçi olarak da adlandırılmaktadır. Sarımsak Üreticileri Birliği'nden elde edilen bilgiye göre, Taşköprü'de sarımsak üretimi yapan yaklaşık 4000 çiftçinin çoğunluğu ücretsiz aile işçiliği yanında özellikle dikim, çapalama ve sökme aşamalarında yevmiyeli işçi çalıştırmaktadır.

Taşköprü'de yevmiyeli çalışan 15 kadar gurup vardır. Her gurupta ortalama 30 civarında işçi bulunmakta, bu da $15 \times 30 = 450$ civarında yevmiyeli işçi demektir. Yevmiyeli çalışan bu işçilerin de çoğu kadındır. Bu işçiler civar köylerden geldiği gibi Urfa, Boyabat'tan da gelmektedir. Suriyeli göçmenlerden sarımsak tarımında çalışan 30-40 kadar aile olduğu söylenmektedir. Göçmenlerin bazıları kalabalık aile üyeleriyle birlikte gelmektedir. Bu kişilerin nereye, ne zaman gideceklerini, ulaşım, barınma, yeme-içme gibi ihtiyaçlarını ayarlayan ve ücretleri veren kişiler işçi çavuşlarıdır. İşverenler işçileri tanımamakta, doğrudan işçi çavuşları ile muhatap olmakta ve çavuşlar aracılığıyla iş ilişkisi kurulmaktadır. Kadınlardan oluşan işçi çavuşlarına yörede daha çok başkan denmektedir. Kısacası işçi ve işveren arasındaki iş ilişkisi başkanlar tarafından yürütülmekte, işçinin ücret ve çalışma koşulları başkan aracılığıyla sağlanmaktadır.

Sarımsak üretim aşamalarında akraba ve/ya komşuluk ilişkileri de oldukça önemlidir. Bölgede ödünç iş ilişkisi ile birbirine yardım eden kişi sayısı günümüzde de fazladır. Sarımsak yetiştiriciliğinde ödünç çalışma genellikle dikim, çapalama ve sökme aşamasında olmaktadır.

⁴ <https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/tarimin-uccretsiz-calisan-kadinlar%E2%80%A6>, erişim tarihi: 03.07.2018

Bu çalışma biçimi çoğunlukla ücret karşılığı değildir ancak karşılık esastır. Bu yöntemle işler genellikle kalabalık bir grup tarafından sırayla ve elbirliğiyle bitirilmektedir. Örneğin; 3-5 hane bir araya gelerek önce bir tarladaki işler yapılmakta sonra diğerine geçilmektedir. Buna halk arasında kısaca “ödünç” denmektedir.

Bölgede sarımsağın işlenerek tüketicilere ulaşmasını sağlayan, sarımsağa katma değer sağlayan 22 adet işletme vardır. Bu işletmelerdeki işçilerin çoğu mevsimlik olarak çalışmakta, geçici iş ilişkisi kurulmaktadır. Bu nedenle işçi sayısında sürekli bir değişim görülmekte, bir işyerinde ortalama 15-20 işçi çalıştırılmaktadır. A işletmesi ile yapılan görüşmede işletmede çalışanların % 80'inin kadın, % 20'sinin ise erkek olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Genellikle aile şirketi biçiminde yapılandırılmış bu firmalar sarımsakları daha çok zincir marketlere pazarlamaktadır. Buralara pazarlamadan önce sarımsak sapları ve pürçekleri kesilerek ambalajlama işlemi yapılmakta, sarımsaklar boylarına ayrılıp tartılarak filelenmektedir. Firmalarda sapların kesimi, dişlere ayrılması, dişlerin fırında ısıtılması, soyulması ve soyulanların yıkanarak paketlenmesi ve nihayetinde soğuk hava depolarına konulması işlemlerini genellikle kadınlar yapmaktadır. Erkek işçiler ürünlerin araca yüklenmesi ve nakliyat işlerinden sorumlu olmakta bir de dişleme aşamasında yoğun olarak çalışmaktadır.

5.3. Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Cinsiyete dayalı işbölümü toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmakta, kadına biçilen roller nedeniyle kadın ev işleri ve bakım işlerinden sorumlu görülmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü kadınları ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu görmektedir. Kentten farklı olarak kırdaki kadınlar ev işleri ve çocuk bakımına ek tarımsal üretim faaliyetlerini de gerçekleştirmektedir. Bu yapılanma içinde üretim ilişkilerinin en altında kalan kadın emeği tarım sektöründe sömürüye açık hale gelmektedir (Candan ve Günel, 2013: 100). Aile işçiliği biçiminde gerçekleşen üretim aşamalarında çoğunlukla kadınlar çalışmakta, dağıtım ve pazarlama işlerini ise erkekler yapmaktadır. Emek yoğun üretimi kadınlar sağlarken, erkekler daha çok iletişim gerektiren işleri yapmaktadır.

Taşköprü'de yapılan alan çalışmasında sarımsak yetiştiriciliğinde cinsiyete dayalı işbölümü de araştırılmıştır. Sarımsak üreticilerine yemek yapma-hazırlık, bulaşık yıkama, ev temizliği, giysilerin yıkanması, ütülenmesi ve bakımı, konutla ilgili tamir ve bakım, telefon su elektrik vb. faturaların ödenmesi, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, engelli bakımı gibi aktivitelerin kimler tarafından yapıldığı sorulmuştur. Buna göre; erkeklerin bahçe temizliği ve düzenlenmesi, konutla ilgili tamir ve bakım işlemleri ile telefon, su, elektrik vb. faturaların ödenmesi, banka işleri gibi kısa süreli işler yaptıkları belirtilmiştir. Kadınlar ise boş zamanlarının olmadığını,

yemek yapma, çamaşır ve bulaşık yıkama, ütü yapma, ev temizliği gibi ev içi sorumlulukların yanında çocuk, yaşlı, engelli bakımı gibi bakım hizmetlerin de kendilerine yüklendiğini belirtmişlerdir. Kadınlar yoğun iş yükü karşısında kendileri için yeterli zamanı ayıramazken erkeklerin boş zaman faaliyetlerinin daha fazla olduğu bilinmektedir. Erkekler boş zamanlarını gezerek ve dinlenerek geçirebilirken kadınlara böyle bir zaman tanınması güç görünmektedir.

5.4. Sosyal Güvenlik Durumu

Türkiye’de sosyal güvenlik kapsamında olmayan vatandaşların en yoğun olduğu sektör tarımdır. Tarım sektöründe çalışanların gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle özellikle kadınların sosyal güvenlik primlerini ödemeleri güçleşmekte, sigortadan yararlanma ve hak kazanma koşullarını sağlamaktan uzak ve sağlık hizmetlerine katılım paylarını ödeme gücünden yoksun kalmaktadırlar. Zirai tarımda çalışanların yüzde 90’ından fazlası herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı değildir. Kadınlar ancak eşlerinin sosyal güvencesi olduğu takdirde bağımlı olarak sisteme dahil olmaktadır (Eştürk ve Kılıç, 2016: 150).

Kayıt dışı çalışma; enformal istihdam biçimlerinde sıklıkla görülen, yasal düzenlemelerin dışında kalan, yetkili kurumlara bildirilmemiş ve bu yüzden iş ve sosyal güvenlik mevzuatının uygulanmadığı, sosyal hakların yetersiz kaldığı, işçilerin ise çoğunlukla geçimlik ücrete razı olduğu çalışma biçimidir. Küçük aile işletmelerinde ücretsiz çalışan aile işçileri, yevmiye usulü çalışan işçiler çoğunlukla kayıt dışı çalışma sergilemektedir. Bu çalışanlar sosyal güvenlik kurumuna neredeyse hiç bildirilmemektedir. SGK 2017 verilerine göre Kastamonu, Sinop, Çankırı bölgesindeki kayıt dışı istihdam oranı % 55,15’tir.

Sarımsak üretim, pazarlama ve satış işlemlerinin yapıldığı işletmelerin küçük ve orta ölçekli işletmeler olması ekonomik değişimlerden çok çabuk etkilenmesi ve bu etkiyi daha derin yaşamalarına sebep olmakta, sarımsaktaki fiyat dalgalanmalarıyla mücadele güç olmaktadır. Firmaların maliyetlerini düşürmek amacıyla kayıt dışı işçi çalıştırma yoluna gittikleri görülmektedir. Sarımsak işçilerinin eğitim seviyelerinin düşük olması, haklarını yeterince bilmemeleri, vasıfsız işgücünü oluşturmaları ve buldukları bölgedeki iş olanaklarının azlığı gibi nedenlerden dolayı kayıt dışı çalışma yaygındır. Bu çalışma biçiminin tarım sektöründeki yaygınlığı gözetildiğinde alanda karşılaşılan durum şaşırtıcı değildir.

Sarımsak üreticisi köylülerin tamamına yakını (yöre için ortalama 2 dekar araziden daha çok sarımsak yetiştirenler) yevmiyeli işçi çalıştırmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi bu işçilerin tamamının sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Bu kişilerin; tarla sahipleri tarafından sosyal

güvenlik kayıtlarının yapılmaması ve primlerinin yatırılmaması kayıt dışı çalışmalarını doğurmaktadır. Mevsimlik tarım işçileri olarak çalışan bu yevmiyeli işçiler köylerdeki geleneksel yapı içinde kayıt dışı çalışmayı doğal karşılamaktadır. Tarımın doğası gereği, geçimlik ücretle çalışmaya razı çok sayıdaki yevmiyeli işçi bu sistemle bütünleşmiş durumdadır.

Diğer yandan yöredeki köylerde hemen her evde bir tane de olsa tarım sigortalısı bulunduğu belirtilmiştir. Bu kişiler, 5510 sayılı sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunu 4/1 a tarım sigortalıları (ek 5) kapsamındaki tarımsal faaliyette bulunan süreksiz çalışan kişiler, sigorta primi ödeyerek sisteme dahil olmaktadır. 4/1 b kapsamında tarımsal faaliyette bulunanlar ise kendi hesabına çalışanları oluşturmaktadır. Bu çalışanlar bağlı oldukları ziraat odalarınca, ziraat odası bulunmayan yerlerde ise il/ilçe tarım müdürlüklerince veya kendileri tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilmektedir. Tarım sigortalılarının 2018 yılı için aylık 25 gün üzerinden prim ödemeleri gerekmektedir⁵

Ek 5 tarım sigortalılığı, emeklilik yönünden malullük, yaşlılık ve ölüm sigortasını, kısa vadeli sigorta kolları bakımından iş kazası ve meslek hastalığı sigortasını, sağlık yardımları yönünden genel sağlık sigortasını kapsamaktadır. Ayrıca sigortalı olan kişinin bakmakla yükümlü olduğu eş, çocuk, anne ve baba da sağlık yardımlarından yararlanabilmektedir⁶

Sarımsak sektöründe kamu yatırımı bulunmamakta, özel sektörde sarımsak işleme, yıkama, paketleme, lojistik gibi hizmetler veren tesisler bulunmaktadır. Taşköprü İlçesindeki 22 adet tesisin her birinde ortalama 15-20 kişi çalışmaktadır. Bu tesislerde çalışanlar genellikle asgari ücretle, sosyal güvenceli, görece daha modern toplumsal yapı içinde yer almaktadır. Burada çalışan kişilerin sigortalılıkları 4/1 a kapsamında tarımsal faaliyetlerde hizmet akdi ve sürekli çalışanların sigortalılıkları statüsünde değerlendirilmektedir. Yaz dönemini kapsayan Haziran-Eylül aylarında sarımsak üretiminde daha fazla işgücü gerektiği için geçici süreli işçiler çalıştırılmaktadır. Bu kişiler 2008 yılından itibaren ancak isteğe bağlı sigorta primi ödeyerek sigortalı olarak kabul edilmektedir.

⁵ http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/calisan/tarim_calisanlarin_sigortaliliklari/4_1_a_kapsami, erişim tarihi: 20.10.2018

⁶ <http://www.isvesosyalguvenlik.com/ek-5-tarim-sigortasi-sartlari-ve-avantajlari/>, erişim tarihi: 10.10.2018

5.5. Sağlık ve Güvenlik Durumu

Tarımdaki yapısal dönüşümle bir yandan modern tarım işletmeleri yaygınlaşırken bir yandan da geleneksel aile tarım işlerine yeni üretim teknikleri katılmaktadır. Tarımda yeni üretim tekniklerinin, makine, araç gereç ile kimyasalların çalışan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri yeterince bilinmemektedir (Kapar, 2015: 185).

Tarım sektöründe karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik problemleri çok çeşitlidir. Tarım çalışanlarında sıklıkla görülebilen veya gelişebilen hastalıklar, yaralanmalar ve kazalardan bazıları: Araç, alet, traktör ve tarım makinelerinin kullanımından kaynaklanan ölüme veya uzuv kaybına sebep olabilecek ciddi mekanik riskler, solunum yolu hastalıkları, dermatolojik hastalıklar, toza maruziyet, gürültü maruziyeti ve işitme kayıpları, ağır kaldırmak, tekrarlayan hareketler gibi ergonomik problemler ve ortaya çıkan kas iskelet sistemi hastalıkları (KİSH), aşırı sıcak/soğuk vb. olumsuz iklim koşulları altında çalışma, psiko-sosyal etmenler ve stres olarak sayılabilir. Tarım sektöründe görülen ölümlü iş kazalarının nedenlerinden bazıları; ulaşım (araç altında kalma veya aracın ters dönmesi), yüksekten düşme, hareket eden veya düşen cisimlerin çarpması, boğulma, hayvancılıkla ilgili ölümler, makinelerden kaynaklanan ölümler ve elektrik kaynaklı ölümlerdir (ÇSGB, 2016: 12).

Risklere karşı sağlanacak sosyal koruma uygulamaları hayati önem taşımaktadır. İş kazası ve meslek hastalıkları açısından sosyal koruma; mesleki risklerin ortadan kaldırılmasına yönelik iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları ile meydana gelen zararın tazminini sağlamaya yönelik sosyal sigortalar ve sosyal yardım uygulamaları biçimindedir. İş kazası ve meslek hastalığı meydana gelmeden önce sağlanacak önlemlerin öncelikli olması, riskleri ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar birincil olmalıdır. Bu uygulamalardan bazıları; iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili risklerin tespiti, bu risklerin ortadan kaldırılması için çalışanın bilinçlendirilmesi, eğitim, kişisel koruyucu malzeme sağlanması, makine bakımı vs. gibi gerekli önlemler ve iş sağlığı ve güvenliği denetim sisteminin geliştirilmesidir (Karadeniz, 2012: 28).

Araştırmada sarımsak üretiminden kaynaklı kronik bir sağlık problemi sorunu yahut bir meslek hastalığı tespit edilmemiştir. Katılımcılar toza maruz kaldıkları, sarımsağın keskin kokusundan rahatsız oldukları, çapalama işleminin zor olduğu gibi kişisel ve teknik sorunlar dışında işten kaynaklı bir sorun olmadığını söylemiştir. Ancak alan çalışması sırasında iş sağlığı ve güvenliği açısından son derece önemli olan riskler gözlemlenmiştir. Bu riskler; solunum yolu ve cilt rahatsızlıklarına neden olabilecek ilaçlar gibi bazı kimyasallar ile sürekli olarak sarımsak tozuna maruz kalma, uzun süre güneşte çalışma, böcek ısırılmaları gibi sorunlardır. Diğer tarım

çalışanlarında olduğu gibi ergonomik koşulların yetersizliğine bağlı, uzun süre aynı işi yapmaktan kaynaklı kas hastalıkları görülme riski vardır. Örneğin çapalama elle yapıldığında sürekli tekrar gerektiren bir iş olduğu için dinlenme arası olmadığında riskli bir üretim aşaması olmaktadır.

Araştırmada tarlada çalışanların beslenmesi, ulaşımı, dinlenme süreleri ve temizlik koşulları da araştırılmıştır. Buna göre;

Yöredeki çalışma koşulları incelendiğinde sarımsak işçilerinin diğer tarım çalışanlarına göre daha iyi durumda olduğu gözlemlenmiştir. Gizlice mahallesi muhtarı kişisel görüşmemizde işçilere sabah 10’da hafif bir kahvaltı verildiğini (kahvaltı soluğu), saat 12-13 arası öğle yemeği, saat 17.00 gibi ikindi öğünü verildiğini dile getirmiştir. Yine bir katılımcı “çalışanların beş çayı var. Görsen sen kral gibi yaşıyola, biz hizmetçi oluyoz yanlarında (gülüyor) ah kızım nele var pastalar börekler zeytin peynir domates salatalık yumurta ne varsa...12’de yiyola yemeği 5’e kadar acıkıyola onlan da belki de yatıyola yerlerine bir daha eve varınca” demiştir.

İşçilerin sabah 8, akşam 18.30 arası çalıştığını, dikimde havanın erken kararması ile işi bıraktıkları belirtilmiştir. Buna karşın; çalışma süresi içinde kişinin ücretli izin alması söz konusu değildir. Nadiren de olsa birkaç saatliğine izin verilmesi işçi çavuşunun elindedir. Dolayısıyla hasta olup gelmeyen işçiler o günün ücretini alamamaktadır.

Ulaşım barınılan yerin uzaklığına bağlı olarak traktörle, dolmuşla ya da yürüyerek sağlanmaktadır. Ücretli çalışan yerli işçiler genellikle işe yakın yerlerde oturdukları için işverenler tarafından traktörle alınmakta yahut yürümektedir. Urfa gibi dışarıdan gelen az sayıdaki ücretli işçinin ulaşımı da yerli işçiler gibidir; zira bu işçiler, fazla miktarda sarımsak diken işverenler tarafından onların boş evlerinde ikamet etmekte, ulaşım gibi barınma da işveren tarafından sağlanmaktadır. Bunun yanında Kastamonu’nun merkezi ve çevre ilçelerden de işçi getirenler olmakta, işverenler bu kişileri sabah alıp akşam da evlerine bırakmaktadır.

İşe geliş gidişlerde traktör/minübüs kazaları olabilmektedir. Örneğin, Temmuz 2017’de sarımsak işçilerini taşıyan minübüs ile üzerinde traktör bulunan bir çekicinin kaza yapması sonucu ölüm ve yaralanmalar olmuştur⁷. Yine Kasım 2017’de sarımsak işçilerini taşıyan minübüs kayalıklara çarpmış ve yaralanmalar olmuştur⁸.

⁷ Bkz <https://www.haberler.com/tarim-iscilerini-tasiyan-minibus-ile-cekici-9870614-haberi/>, erişim tarihi: 20.11.2017

⁸ Bkz <https://www.haberler.com/tarim-iscilerini-tasiyan-minibus-kayalıklara-10221842-haberi/>, erişim tarihi: 20.11.2017).

Tarladaki çalışma koşulları gözetildiğinde kuşkusuz tuvalet olması söz konusu değildir. Temizlik ve hijyen koşullarından uzak bir şekilde tuvalet ihtiyacının karşılanması özellikle kadınların sağlık ve güvenliği açısından sıkıntılı bir durumdur.

Sarımsak üreticilerinden bazıları zaman zaman güvenlikle ilgili sıkıntıları olduğunu dile getirmiş, sarımsak fiyatının yüksek olmasını fırsat bilen hırsızların tarladan ürünlerini çaldığını söylemiştir. Sarımsak hırsızlığı medyada da çeşitli haberlere konu olarak “Taşköprü Sarımsağı için Gece Nöbeti”⁹, “Tarlada Tüfekli Sarımsak Nöbeti”¹⁰, “Beyaz Altın’a Gece Nöbeti”¹¹ başlıklarında gündeme gelmiştir. Bu gibi durumlarda üreticiler traktör ve otomobillerinin içinde uyuyarak ürün güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Taşköprü ‘deki sarımsak yetiştiricilerinin çoğu tarlada kişisel koruyucu malzemeleri (şapka, eldiven, güneş gözlüğü, güneş kremi) kullanmaktadır. Diğer yandan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile tarım çalışanları iş sağlığı ve güvenliği yasal haklara sahip olmuştur. Temel amaç koruyucu ve önleyici anlayışla çalışanların iş kazası veya meslek hastalığına maruz kalmasının önüne geçilmesi, risklerin minimize edilmesi ve refahın artırılmasıdır (ÇSGB, 2016). Ancak mevzuatın etkin bir biçimde uygulanmasını engelleyen faktörlerin başında kayıt dışı çalışma gelmektedir. Kayıt dışı çalışanlar iş ve gelir güvencesi olmaksızın, sendika ve örgütlenmeden uzak, kanuni yasal çalışma sürelerini aşan sürelerle çalıştıkları gibi hastalık, iş kazası ve meslek hastalıkları riskine karşı daha korumasız durumdadır.

5.6. Örgütlenme Durumu

Bu bölümde toplumsal bütünleşmenin bir aşaması olarak sarımsak üreticilerinin örgütlenme durumları incelenmiştir. Genel olarak tarım sektörüne bakıldığında örgütsel davranışların diğer sektörlere göre daha farklı olduğu, tarımda örgütlenmenin özgüllüğü dikkat çekmektedir. Bu durum kuşkusuz sarımsak üreticileri için de geçerlidir.

Tarımsal örgütlenme, İŞKUR’a benzer nitelikte işçilerin iş bulmasını, işçi-işveren arasındaki ilişkiyi yürütmesini, işçilerin ücret ve çalışma koşullarının belirlenmesini sağlayacak bir iş aracılığı kurumu yaratmıştır. İşçiler üzerinde etkin olan işçi çavuşları iş örgütlenmesini sağlamaktadır. Gerek işyerinde gerekse barınılan yerde düzenin sağlanması, işin organize

⁹ Bkz <https://www.haberler.com/taskopru-sarimsagi-icin-gece-nobeti-9813793-haberi/>, erişim tarihi: 28.11.2017

¹⁰ Bkz <http://www.milliyet.com.tr/tarlada-tufekli-sarimsak-nobeti-kastamonu-yerelhaber-916096/>, erişim tarihi: 28.11.2017

¹¹ Bkz <http://www.aciksoz.com.tr/gundem/beyaz-altina-gece-nobeti-h11968.html>, erişim tarihi: 28.11.2017

edilmesi görevleri işçi çavuşuna aittir. Bu kişiler işçilerin birinci bilgi kaynağı olup işverenlerin aksine işçilerle yüz yüze ilişkileri olmaktadır.

Örgütsel tutum ve davranışlarda bulunan ve bu konuda kimi kavramlar hakkında bilgi sahibi olan tarım çalışanları, haksızlığa karşı birleşme tutum ve davranışında anlamlı bir uyum göstermemektedir. Burada işçi çavuşunun yönlendirmesi önemli olmakta, çalışanların yönlendirmeye pek de bilgi sahibi olmadan uydukları görülmektedir. Bu ilişki içinde kuşkusuz göze çarpan eksiklik tarım işçilerinin gerçek bir örgütlenmesinin olmamasıdır (Şeker, 1986: 138).

Yörede Sarımsak Üreticileri Birliği kurulmuş ancak 2018 yılındaki bireysel üye sayısı 35 kişi ile sınırlı kalmıştır. Yol kenarında satış yapan üreticilerle yapılan görüşmede, katılımcıların neredeyse tamamı örgütlenme olmadığını söylemiştir. Bir katılımcı örgütlenme ile ilgili bilgisinin olmadığını şöyle özetlemiştir: “Örgütlenme pek anladığım bir şey değil benim de, insanların bilinçlendirilmesi gerek önce. Biz anca dikiyoruz, çıkarıyoruz, temizliyoruz, satışa hazır hale getiriyoruz. Bizimki arka plan işte...”. Bir başka katılımcı örgütlenme bilinci eksikliğini “Valla abla ben bilmiyorum ben cahilim, örgütlenme bilmiyorum” diyerek ifade etmiş, diğer bir katılımcı ise “En büyük sorun kooperatif olmaması. Belirli fiyat olması gerek, taban fiyatı yok, örgütlenme olsa böyle olmaz” demiştir.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1999b: 69)’nün belirttiği gibi, özellikle kırsal kesim kadınına örgütlenme bilincinin yerleştirilmesiyle tek başına gelir getirici faaliyetlere yönelemeyen kadının aile dışı bir örgüt olan kooperatifler aracılığıyla, örgütlenmenin sosyal ve ekonomik yararları sayesinde, bunu daha kolay gerçekleştireceği düşünülmektedir. Aktif katılımın sağlanabilmesi için örgütlü davranışın teşvik edilmesi gerekli görülmektedir.

Sarımsakta örgütlenmenin sağlanması; birlik ve kooperatifler oluşturulması üreticilerin örgütlü bir şekilde hareket ederek sarımsak üretim- tüketim dengesini sağlaması, çalışma koşullarının düzenlenmesi, ürün- fiyat- kalitede uygun denetimin sağlanması, üreticilerin bilinçli davranış sergilemesi için, üreticiye danışmanlık veren hizmetlerin yapılması için gereklidir. Üretici kooperatifleri ve üretici birlikleri şeklinde oluşturulan örgütlenme üretim satış ve pazarlamadan kaynaklanan sorunların çözümü için bir çare olabilmektedir.

5.7. Gelir ve Ücret Düzeyi

Kırsalda cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak kadınlar yoksulluğu erkeklere oranla daha yoğun yaşamaktadırlar. Bu durum kadınların hane içindeki konumları ile ilişkilidir. Özellikle kadınların hiyerarşinin altında yer aldıkları aile ilişkilerinde ekonomik kaynaklara ilişkin

paylaşımlar rasyonel kararlar içermemektedir. Hane içindeki gelir ve kaynakların eşit bir biçimde paylaşılmaması, hane içindeki gelir üzerinde kadının kontrol yetkisinin olmaması, hane içindeki emeğin belirli bir bedelinin olmaması yani kadının ev içi emeğinin görünmez olması kadının yaşadığı yoksulluk ve ekonomik şiddetin nedenleri arasında görülebilir (Kan, 2016: 56). Ücretsiz aile işçiliği biçiminde çalışan kadınların ellerine doğrudan bir ücret geçmemesi yani emeğinin karşılığını doğrudan alamıyor olmaları hane içi gelir kaynaklarının eşit bir biçimde paylaşılmadığının bir göstergesidir.

Diğer yandan 2017 yılı TÜİK Kendi Hesabına ve İşverenler Araştırma Sonuçlarına göre tarımda kendi hesabına veya işveren olarak çalışanların son 12 ayda karşılaştıkları zorluklar tespit edilmiştir. Buna göre; bu kişilerin çok az gelir elde ettiği dönemlerin olması, üretilen mal ve hizmetin fiyatını belirlemede etkisinin az olması, işinde finansman sorunu yaşaması, iş olmadığı dönemlerin olması, müşterilerin ödemelerini geciktirmesi veya hiç ödeme yapmaması, hastalandığında gelirinin olmaması, bürokratik zorluklar gibi maddi unsurlar belirlenmiştir¹²

Üretimin dikim, çapalama, sökme ve demetleme aşamaları çok meşakkatli olduğu için aile üyelerinin yanında ücretli işçiler de çalıştırılmaktadır. Sarımsak işçisi olarak çoğunlukla kadınlar çalışmakta ancak erkek ve kadın birlikte çalıştıklarında da eşit ücret almaktadır. Kastamonu'da ortalama 20.000 dekar arazide sarımsak tarımı yapılmaktadır. 1 dekar arazide üretim için ortalama 30 işçi istihdam edilmektedir. Yevmiyeli olarak çalışan bu işçilerden kadınlar emeklerinin nakdi karşılığını kendileri almaktaysa da gelirin kullanımında doğrudan söz sahibi olmamaktadır.

Taşköprü İlçe Tarım Müdürlüğünden elde edilen bilgiye göre; 2016 yılı için 1 işçi yevmiyesi 50 TL'dir. İstihdamın % 40'ı kendi % 60'ını dışarıdan işgücü ile sağlanmaktadır. 20.000 dekar x 30 işçi = 600.000 işgücü gerektirmektedir. Dışarıdan karşılanan 360.000 işgücü ve aile işgücü 240.000'dir. Yakıt, Nakliye, Gübre vb. unsurlar yöre ticaretine canlılık getirmektedir. İl genelinde 360.000 işgücü x 50 TL= 18.000.000 TL piyasaya sıcak para akışı sağlamaktadır.

Ücretler hane reisi tarafından iş bitiminde çavuşlar aracılığıyla verilmektedir. 2017 yılında verilen ücretler bölgede 60-70 TL civarındadır. Sarımsakta yevmiyeli çalışanlara verilen ücretler, üretim aşamalarının süresi ve çalışmanın zorluğu ile bağlantılı değişebilmektedir. Örneğin; dikim aşaması 60 lira diğer aşamalar 65 lira olarak belirlenmiştir. Dikimden sonra çalışma süreleri uzadığı için ücretlerin de arttığı söylenmiştir. 2018 yılı için yevmiye 70-80 TL

¹² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24917>, erişim tarihi: 29.03.2018

civarındadır. Göçmen işçiler de yerli işçilerle aynı ücreti almakta yörede ayrımcı tutum sergilenmemektedir.

Taşköprü'deki çiftçilerin bu ürünü seçme nedenleri sorulduğunda “yerel üretim olması, yöresel bir ürün olması, maddi gelir getirmesi, yapacak başka bir iş olmaması” gibi nedenler sıralanmıştır. Sarımsak firması işverenlerinden birisi soruya “ürettiğini satma, sattığını üret bizim sloganımız bu” şeklinde yanıt vermiş, diğer bir yönetici ise sarımsaktan elde ettikleri gelirin diğer ürünlere oranla ortalama 5 kat daha fazla olduğunu bu nedenle üretim için bu ürünü tercih ettiklerini söylemiştir. Yevmiye usulü çalışan bir işçi ise “karın tokluğuna çalışıyoruz asgari ücretle girsem daha iyi ama iş yok” demiştir. Tarladaki işveren “Sarımsak pahalı gibi görünüyor ama değil, bir kilo muza verdiği para ile aynı. Muz hemen biter ama sarımsak 1 sene yeniyor. Kadınlar akşama kadar bağlama 50 kilo anca yaparlar. Kendi kadının daha fazla yapar ama işçiler o kadar anca yapar” ifadesini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı ise “Taşköprü'de sarımsak üreten çiftçinin refah seviyesi, diğer ilçelere ve sarımsak ekilmeyen dağ köylerine göre daha yüksektir. Sarımsak Taşköprü için “beyaz altın” olarak adlandırılır” demiştir.

5.8. Pazarlama ve Satış

Sarımsağın pazarlamasına bakıldığında; sarımsak semt pazarlarında, pazar yeri bulamayan üreticiler tarafından seyyar olarak sokaklarda, üretici pazarlarında yahut toptan olarak meyve ve sebze hallerine ya da parakende şirketlere satılmaktadır. Pazar dışı seyyar satışın gıda güvenliği ve kontrolü açısından sakıncalı ve güvencesiz olduğu söylenebilir. Üreticinin geçim kaynağı haline gelen bu sistem yasak olmasına rağmen tüketici tarafından memnuniyetle karşılanmakta ve idari-mali ceza olmasına rağmen sürdürülmektedir (Serçinoğlu ve Bektaş, 2014: 19).

Boylarına göre sınıflandırılan sarımsaklardan genellikle küçük boy sarımsaklar daha önce satışa sunulmakta, iri boy sarımsaklar ise daha çok tercih edildikleri için en son pazara çıkarılmaktadır. Sarımsak bitkisi kurutulmuş olarak ve taze sarımsak olarak satıldığı gibi sarımsak tozu, sarımsak suyu, sarımsak püresi, sarımsak tableti vd. biçiminde de piyasaya sunulmaktadır. Genç'in belirttiği gibi; piyasada sarımsak yoğun olarak örgü sarımsak, file sarımsak, diş sarımsak, doğranmış sarımsak şeklinde ve ezilmiş kıyılmış biçimde zeytinyağı ve soya yağı gibi yan ürünlerle de satışı yapılmaktadır. Bunun yanında tütsülenmiş sarımsak ve sarımsak turşusu kullanım alanlarındadır (Genç, 2012: 29). Örgütlenmenin olmaması nedeniyle pazarda oluşan fiyat tamamen tüccarların insiyatifindedir.

Sarımsağın kilosu iriliğine ve kalitesine göre değişmektedir. Bu fiyat 2017 yılında bölge için 2,5 TL ile 10 TL arasında değişmektedir. Satışlar pazara göre belirlenmekte, sabit bir rakam verilmesi mümkün olmamaktadır. Nihayetinde fındık, şeker pancarı, buğday gibi sarımsağın bir taban fiyatı bulunmamaktadır. Bu nedenle sarımsağın fiyatı günden güne değişebilmekte, fiyat konusunda bir belirsizlik olmaktadır. Araştırma yaptığımız zaman 1 kilo sarımsağın ortalama maliyetinin tohum hariç 2,5 lira olduğu söylenmiştir.

İlgili bölümde belirtildiği gibi sarımsaktaki ihracat oranları ithalat oranlarının çok gerisindedir. İthalatta neredeyse tamamı Çin'den gelmektedir. İthalatın fazlalığı; mazot, gübre, işçilik maliyetinin düşük olması dolayısıyla fiyatın da düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum yabancı sarımsağı yerli sarımsağın önüne geçirmektedir. Taşköprü sarımsağı çok kaliteli olmasına rağmen pazarlama, örgütlenme eksiklikleri nedeniyle dış piyasaya açılmamış, iç piyasada dahi yeterli alıcı bulamamıştır. 2017 yılında üretim miktarındaki fazlalık nedeniyle üreticiler sarımsakları ırmaklara dökmüşlerdir.

Alan çalışmasında yapılan görüşmelerde üreticilerin neredeyse tamamı Taşköprü'de yetiştirilen sarımsakların Çin ve Maraş menşeli olanlarının da yetiştirildiğini ve bunun Taşköprü sarımsağı olarak satıldığı için adlarını kötülediğini dile getirmiştir. Taşköprü sarımsağı dışındaki sarımsakların bölgede üretiminin yasaklanması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Üreticiler Maraş ve Çin sarımsaklarının Taşköprü sarımsağına göre bir ay kadar erken olduğunu bu nedenle bazı çiftçilerin bu sarımsağı ektiklerini söylemiştir. Taşköprü sarımsağının Haziran sonu Temmuz başı gibi hasat edilip satışa sunulduğu, bundan önceki aylarda satılan sarımsakların Taşköprü sarımsağı olmadığı yahut bir önceki yılın hasatları olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan “Taşköprü sarımsağını diğer sarımsaklardan nasıl ayırabiliriz?” sorusuna ise “Çin ve Maraş sarımsaklarının çok iri olmasından” ve “Taşköprü sarımsağına göre dişlerinin muntazam sıralı olmamasından” yanıtları vermişlerdir. Diğer yandan Taşköprü sarımsağını diğer sarımsaklardan ayıran en önemli özelliği aromasının oldukça yoğun olmasıdır. Bazı çiftçiler toprak yapısına bağlı olarak ekilen diğer sarımsakların da birkaç yıl sonra görünümünün Taşköprü sarımsağına benzediğini söylemişlerdir. Bir üretici “Bölgedeki toprakların selenyum bakımından zengin olması burada ekilen tüm sarımsakları özellikli kılmaktadır ancak tadı Taşköprü sarımsağımızın başkadır” demiştir.

Taşköprü-Germeç yolundaki satıcıların sayısı günden güne değişse de alan çalışması yapıldığı sırada yaklaşık 150 seyyar satıcı bulunmaktadır. Bu satıcıların çoğu kendi ürettikleri ürünleri satmaktadır. Derme çatma satış tezgahlarında satışa sunulan sarımsaklar yoldan geçen

alıcılarını beklemektedir. Yol kenarındaki toptan satışları çoğunlukla kadın ve erkek birlikte; Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük şehirlerden gelen tüccarlara yapmaktadır.

Sarımsaklar haftanın iki gününde; Salı günü Taşköprü pazarında, Perşembe ise Germeç pazarında satışa çıkmaktadır. Bunun dışında haftanın diğer günlerinde tüccarlar köylere giderek üreticilerden sarımsak satın almakta ve pazarda toptan satış yapmaktadır. Çiftçiler büyük oranda sarımsağı toptan pazarlamaktadır. Taşköprü’de paketleme yapan tesisler de bulunmaktadır. Üreticilerin yanında dışarıdan gelen tüccarlar ve bu tesisler bu sarımsakları alarak işlemekte yahut işlemeden doğrudan pazarda satışa sunmaktadır. Kadınlar genelde meyve sebze gibi ürünleri satmakta, erkekler ise genellikle sarımsağın pazarlanması ve satışından sorumlu olmaktadır. Kadınlar emek yoğun üretim aşamalarında çalışmakta ve ev işleriyle uğraşmaktadır. Sarımsak tarımında tarlanın hazırlanması, ilaçlanması, gübrenmesi gibi bakım işlemlerinde ve çıkarmasında makine kullanılmaktadır. Sermaye yoğun üretim aşamalarında ise erkekler çalışmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sarımsak üretim aşamaları; tohum yataklarının hazırlanması, tohum ekimi, çapalama, sulama, ilaçlama, gübreleme, sökülme, kurutma, ayıklama, demetleme, sınıflama gibi çeşitli aşamaları kapsayan emek yoğun bir süreci gerektirmektedir. Bu aşamalarda ücretsiz aile emeği olarak kadınlar hemen her aşamasında çalışmakta, çocuklar yaz tatili sürecinde çalıştıkları için okullarını aksatmadan ailelerine yardım etmektedir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar ek herhangi bir işte çalışmamakta, sadece sarımsak tarımı yapmaktadır. Bu nedenle kendilerine ait bir sosyal güvenceleri bulunmamakta, eşleri üzerinden sisteme dahil olmaktadır.

Sarımsağın tarladaki aşamaları bittikten sonra nakliye, pazarlama ve satış gibi işlemleri çoğu kendi hesabına çalışan, tarla sahipleri yapmaktadır. Sarımsak genellikle aile işi olduğu için bu işi devam ettirme güdüsü yüksek seyretmektedir. Diğer yandan bazı işverenler başka bir işte çalışmayı istememekte yahut istese bile yörede tarım dışı faaliyet alanının kısıtlı olması nedeniyle farklı sektörde çalışmak güç olmaktadır. Tarım sektörü için ise yörede en çok gelir getirici faaliyet sarımsak üretimidir.

Sarımsak işlenmeden parakende yahut toptan olarak pazarlarda, seyyar ya da yol kenarlarında satılabildiği gibi sarımsak işletmelerine de satılmaktadır. Sarımsak işletmeleri genellikle aile işletmeleri olarak küçük ölçekli kurulmakta, bu işletmelerdeki işçi sayıları mevsime bağlı değişkenlik göstermektedir. İşletmede çalışan işçiler, sigortalı ve asgari ücretle geçimlerini sağlamakta; tarlada çalışan işçilere göre görece daha iyi şartlarda çalışmaktadır.

Taşköprü’de makinalı tarıma geçilmemesi maliyeti yükseltmektedir. Dikim, sökme ve çapalama aşamasında makine kullanılabilir ancak Taşköprü’de makinadan ziyade emek yoğun bir çalışma sergilenmektedir. Bu nedenle işverenler işçi bulmada sıkıntı yaşamaktadır. Gençlerin tarımsal politikalar yüzünden tarım yapmaya istekli olmaması ve okulu bir kaçış yolu olarak görmeleri nedeniyle aile işçiliğinin yanında dışarıdan işçiye duyulan gereksinim artmaktadır. Sarımsak üretiminde işgücü ihtiyacı en fazla olan aşamalar çapalama ve sökümdür. Bu nedenle bu aşamalarda tarla sahipleri yerli ve dışarıdan gelen yevmiyeli işçiler ile birlikte çalışmaktadır. Yevmiye usulü çalışan yerli ve yabancı işçiler işveren yerine doğrudan işçi çavuşları ile iletişime geçmekte, işçilerin işe alınmasından ücret ve çalışma koşullarına kadar her şey işçi çavuşları aracılığıyla karşılanmaktadır. İşçilerin istek, öneri yahut sorunları işçi çavuşuna bildirilmektedir. Yörede işçi bulmada sıkıntı yaşanmasına rağmen yabancı işgücünden yararlanma sınırlıdır. Bunun nedeni olarak ulaşım maliyeti, konaklama sıkıntısı ve toplumsal bütünleşmedeki sıkıntılar olarak gösterilebilir.

Sarımsak tarımında ödünç imece usulü; insanların küçük gruplar halinde bir arada yaşadığı, komşuluk ve akrabalık ilişkilerin geliştiği, ortak bir geçmişin paylaşıldığı, yüz yüze ilişkilerin kurulduğu kırsal bölgelere gidildikçe artmaktadır. İnsanların aynı işi yapıyor olması nedeniyle dayanışma geleneksel bir davranış olarak sürmektedir. Sarımsak tarımında özellikle dikim ve çapalama aşamalarında ödünç daha sık olmakta, işlerin zamanında bitmesi için elbirliğiyle ve sırayla gerekli işlemler yapılmaktadır.

Çalışmada üreticilerin üretim ve pazarlama sorunlarına karşı alınabilecek önlemlerden bazıları ise şöyle belirlenmiştir:

Üretim ve pazarlama sorunlarıyla ilgili alınacak önlemler;

- Sertifikalı tohumların ekilmesinin sağlanması: Bu sayede hastalıklardan korunacak ve daha sağlıklı tohum üretimi sağlanacaktır.
- Tarlada hasat öncesinde olduğu gibi hasat sonrası dönemlerde de sarımsağın denetlenmesi: Bu sayede hastalıklar erken teşhis edilerek yayılması önlenecektir.
- Verim ve kaliteyi artırmak için üreticilere uzmanlar tarafından eğitimler verilmesi: Bilinçli üretimin yapılması sarımsak üreticilerinin bilinçlendirilmesi ile mümkündür.
- “Sarımsak üretici belgesi” ya da “çiftçi belgesi” verilmesi: Çiftçi kayıt sisteminin tam olarak işlemesi kontrol sisteminin düzenli olması ve güvenilirliğin artması açısından önemli görülmektedir. Sarımsak üretici belgesinin verilmesi ile fiyat artışı olduğunda her isteyen sarımsak üreticisi olmasının engellenecektir.
- Üretim miktarının kayıt altına alınması: Bu sayede kayıt dışı üretimin önlenmesinin önü açılacak, geleneksel ürün olan Kastamonu sarımsağının üretiminin planlı ve kontrollü olmasına katkı sağlayacaktır.

- Sarımsak üreticilerine devlet desteği sağlanması: Tarımsal yatırımlar için hibe verilmesi, sarımsak tarımında iyi tarım ve organik tarım uygulamalarının başlatılması, fiyat istikrarının sağlanması gibi uygulamalar Kastamonu sarımsağının verim ve kalitesini artırmak için önemlidir.
- Sarımsak borsasının kurulması: Fiyat istikrarsızlığı pazarlamanın önündeki engellerden birisidir. Üreticiler bir yıl yüksek fiyatla ürününü satabiliyorken diğer yıl hiç satamamaktadır. Üretim alanları ve miktarlarındaki dengesiz artış ve azalışlar sarımsak üreticilerini zor duruma sokmaktadır. Fiyat istikrarının sağlanması ve pazarlamanın kolaylaşması için üretim planlamasının yapılması ve sarımsak borsasının kurulması beklenmektedir.
- Örgütlülüğün sağlanması: Aile işletmelerinin ürettikleri ürünlerin pazarda fiyatı belirleyebilir miktarda olmaması, bu işletmelerin yapısal olarak değişimden ziyade birleşerek güçlü hale gelmelerini zorunlu kılmaktadır. Böylece fiyat dalgalanmalarına ve fiyat politikalarına karşı dirençli yapıya sahip aile işletmeleri etkin hale getirilecek, yeni pazar arayışlarına da olanak sağlanacaktır. Aile işletmelerinin örgütlenmesi; pazarlama kooperatifleri, girdi kooperatifleri ya da üretici birlikleri şeklinde olabilir. Böylece üretim maliyetleri düşürülerek, piyasa fiyatlarından üyelerin etkilenmeleri en aza indirgenecektir (Şanlı vd., 2014: 21). Küçük aile işletmeleri için ürünlerini pazarlama kanalları oluşturulması, danışmanlık, eğitim, depolama-nakliye hizmetleri gibi destekleyici hizmetler verilmesi, üretici pazarlarının faaliyete geçmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, H. (2012). *Sağlıklı nesiller için önce sağlıklı tohum*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın No: 2010- 93.
- Candan, E. ve Günal, S. (2013). Tarımda kadın emeği. *Tarım Ekonomi Dergisi*. 19(1), 93- 101.
- Çetin, T. ve Karakuş, U. (2005). Taşköprü (Kastamonu) İlçe Merkezinde Nüfus Hareketleri. İstanbul Üniversitesi ve Türk Coğrafya Kurumu Ulusal Coğrafya Kongresi (Prof. Dr. İsmail YALÇINLAR Anısına) 29-30 Eylül 2005, Bildiri Kitabı (Edit:S. AVCI&H. TUROĞLU) İstanbul 2005. s.523-532.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). *Kastamonu “Şehir Kimliği” Çalıştayı Sonuç Raporu Nisan 2015*. Kastamonu.
- ÇSGB (2016). Tarımda iş sağlığı ve güvenliği rehberi. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayın No: 44 T.
- Eraktan, G. ve Arısoy, H. (2012). *Türkiye'nin yaş meyve- sebze ihracatı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın No: 2010- 92.
- Eşiyok, D. (2006). Sebze olarak sarımsak. E. Akçiçek ve S. Ökkeş (Ed.). *Sarımsak kitabı*. 73-91. İzmir: İzmir Güven Kitabevi.

- Eştürk Ö. ve Kılıç, A. (2016). Türkiye kırsalında kadın yoksulluğu. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3, 143- 153.
- Genç, S. (2012). Sarımsakta yeni trendler. *Taşköprü Sarımsak Paneli Bildiri Notları 6 Şubat 2012*. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.
- Gürbüz, İ.B. ve Karahan, H. (2014). Küçük aile işletmelerinde tıbbi ve aromatik bitki yetiştirme ve pazarlama olanakları. B. Gülçubuk vd. (Ed.) *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu Bildiri Metinleri 30- 31 Ekim 2014* içinde (s. 12- 15). Ankara.
- İbret, Ü. (2005). Türkiye'deki sarımsak tarımı ve taşköprü sarımsağı üzerine coğrafi açıdan bir inceleme. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 12, 17- 50.
- İlkkaracan, İ. (2010). *Emek piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru iş ve aile yaşamını uzlaştırma politikaları*. İstanbul: MEGA Basım.
- Kan, A. (2016). Kırsal alanda kadın ve yoksulluk. *TÜRKTÖB*. 16, 52-56.
- Kapar, R. (2015). "Çalışmada sağlık ve güvenlik politikalarında toplumsal cinsiyet", S. Dedeoğlu ve A.Y. Elveren (der). *2000'ler Türkiye 'sinde toplumsal cinsiyet içinde* (s.173-205). Ankara: İmge Kitapevi.
- Karadeniz, O. (2012). Dünya'da ve Türkiye'de iş kazaları ve meslek hastalıkları ve sosyal koruma yetersizliği. *Çalışma ve Toplum*. 34, 15-75.
- Koyuncu, M. (2013). Sarımsağın tarihçesi, kullanım alanları, faydaları. *Taşköprü Sarımsak Paneli Bildiri Notları 6 Şubat 2012*. Kastamonu: Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.
- Serçinoğlu, O. ve Bektaş, V. (2014). Ülkemizde yaş meyve, sebze ve süt ürünleri pazarlama kanalları içinde küçük aile işletmelerinin yeri ve üretici pazarları modelinin değerlendirilmesi. B. Gülçubuk vd. (Ed.). *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu 30- 31 Ekim 2014 Bildiri Metinleri* içinde (s. 16- 20). Ankara.
- Şanlı, H. vd. (2014). Aile işletmelerinde üretilen ürünlerin pazarlama olanakları, sorunlar ve çözüm önerileri. B. Gülçubuk vd. (Ed.). *Ulusal Aile Çiftçiliği Sempozyumu 30- 31 Ekim 2014 Bildiri Metinleri* içinde (s. 21- 25). Ankara.
- Şeker, M. (1986). *Türkiye 'de tarım işçilerinin toplumsal bütünleşmesi*. Ankara: Değişim Yayınları.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (1999a). *Yeni üretim süreçleri ve kadının emeği*. Ankara: Cem Web Ofset.
- . (1999b). *İzmir 'de kırsal kadına yönelik eğitimin istihdama etkisi*. Ankara: Cem Web Ofset.

Elektronik Kaynaklar

Dilli, E. (2017). Ek-5 tarım sigortası şartları ve avantajları.

<http://www.isvesosyalguvenlik.com/ek-5-tarim-sigortasi-sartlari-veavantajlari/>,
erişim tarihi: 10.10.2018.

Öztürk, M. ve Temel, M. (2014). Türkiye’de sarımsak üretimi ve dış ticareti. Tarım Ekonomisi Araştırma Verileri. 11. Tarım Ekonomisi Kongresi. <http://www.tarimarsiv.com/turkiyede-sarimsak-uretimi-ve-dis-ticareti/>, erişim tarihi: 18.12.2017.

MEB (2008). Bahçecilik sarımsak yetiştiriciliği. *MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi)*. Ankara. http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/bahcecilik/moduller/sarimsak_yetistirciligi.pdf, erişim tarihi: 08.10.2017.

SGK (2018). 4/1-a kapsamındaki tarım sigortalıları (Ek-5). http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/calisan/tarim_calisanlarin_sigortaliliklari/4_1_a_kapsami, erişim tarihi: 20.10.2018.

TÜİK (2017). Bitkisel üretim istatistikleri.

www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 28.08.2017.

--. Kendi hesabına ve işverenler araştırması

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24917>, erişim tarihi: 05.07.2018

--. Bitkisel ürün denge tabloları.

www.tuik.gov.tr, erişim tarihi: 11.08.2017.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (2018). Tarımın ücretsiz çalışanı kadınlar.

<https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/tarimin-uccretsiz-calisan-kadınlar%E2%80%A6>, erişim tarihi: 03.07.2018

IRAKLI TÜRKMEN ÖĞRENCİLERİN GÖÇ KAVRAMINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİ

The Thoughts on the Concept of Migration of Iraqi Turkmen Students

Canan Irmak¹, Rumeysa Bilginer², Turhan Çetin³

Geliş Tarihi:30.08.2018

Kabul Tarihi:26.11.2018

Öz

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan göç kavramının ortaokul düzeyindeki Iraklı Türkmen öğrencileri tarafından nasıl algılandığı amaçlanmıştır. Çalışma, tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2016-2017 öğretim yılı güz döneminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemine uygun olarak seçilmiş Ankara ilinde bulunan Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'nda tamamlayıcı öğrenim gören 15'i kız 15'i erkek olmak üzere toplam 30 Iraklı Türkmen öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin göç kavramına yönelik düşüncelerinde “savaş” ve “ölüm” kelimelerini sık kullandıkları görülmüştür. Yine öğrencilerin büyük çoğunluğu göç etme nedenleri olarak *savaş* cevabını vermişlerdir. Katılımcıların büyük bir bölümünün göç etmeden önceki yaşantılarından arkadaşları, okulları, ailesinin iş durumu açısından memnun olduklarını belirtmiştir. Göç kavramının öğretiminde öğretmenlere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, sosyal bilgiler, göç algısı, Türkmen öğrenciler.

Abstract

In this research, it was aimed to determine how Iraqi Turkmen students at secondary school level perceive the concept of migration, which were involved in social sciences teaching. The screening model was used in the study. Purposive sampling method is used in the study, the study group consists of a total of 30 students in the fall semester of 2016-2017 academic years in Ankara, of which 15 are women and 15 are male students in were enrolled in the Turkmeneli Cooperation and Culture Foundation in Ankara. The data collection was carried out by using the content analysis method. As a result of the research, it has been seen that students often use the words "war" and "death" in their thoughts about migration concept. The overwhelming majority of students gave war response as reasons for migration. Many of the participants stated that they were satisfied with the work situation of their friends, school, and family from previous experiences before immigration. It will be made recommendations for teacher in the teaching of the concept of migration.

Key Words: Migration, social studies, migration perception, Turkmen students.

¹ Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, canan.irmak17@gmail.com.

² Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, bilginerrumeysa@gmail.com, rb_571@hotmail.com

³ Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, cetin.turhan@gmail.com

1. GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'na göre göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır. Türk dili ve kültüründe *göç* sözcüğü, evi barkı ile birlikte yer değiştirme işi/eylemi olarak tanımlanmaktadır. Burada ev/konut/mesken, bir barınma yeri anlamına gelmekte ve temelinde *konmak* eylemi bulunmaktadır. Evi barkı ile yer değiştirmek ise çoluk çocuk, tüm aile bireyleriyle bir yerden başka bir yere gitmek anlamlarında kullanılmaktadır (Çakır, 2011: 130).

Karpat'a (2003: 3) göre göç, asıl yerinden ulaşılmak istenen yere harekettir. Lee (1966: 49), göçü genel olarak kalıcı ya da yarı kalıcı yer değiştirmeler olarak tanımlarken, Kearney (1996: 374)'e göre göç, insanların bir coğrafya üzerinde yer değiştirmeleridir.

İnsanoğlu var olduğu günden beri çeşitli dönemlerde göç olayını günümüzdekinden farklı koşullarda da olsa yaşamış ve halen yaşamaya devam etmektedir. Bu durumda göç kavramının ne olduğunu algılamak oldukça önem taşımaktadır. Göç, bireylerin ya da toplumsal kümelerin yerleşmek üzere bir yerden başka bir yere gitmeleri (Ozankaya, 1980: 56) olarak ifade edilebileceği gibi, bir yerleşim biriminden, gruptan ya da belli bir siyasal sınırı olan toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen ya da sürekli birey veya kitle hareketi (Demir ve Acar, 1997: 97) olarak da ifade edilebilir. Göç, insanın fiziksel çevresindeki sitemli veya zorunlu, geçici veya kalıcı bir değişimdir (Aker, Ayata, Özeren, Buran, Bay, 2002:98).

Göç olgusunun çeşitli şekillerde sınıflandırıldığı söylenebilir. Tümertekin ve Özgüç (2002: 308-310) göçlerin mesafeye, olayın gerçekleştiği yere, olayın sürekliliğine göre, göçe yol açan nedenlere, zoraki ve isteğe bağlı olmasına göre sınıflandırılabilmesi gibi devamlı ve geçici göçler olmak üzere ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Hatta uluslararası göç şeklinde bir ayrımın yapılabileceğini de ifade etmişlerdir. Diğer bir sınıflamada ülkemizde göçlerin nedenlerine göre doğal afetlerin, işsizliğin ve sosyal olayların neden olduğu göçler olmak üzere üçe ayrıldığı belirtilmiştir (Doğanay, Özcan ve Şahin, 2006: 301). Bir başka sınıflamada ise göçler; uluslararası (dış göç) ve ülke içi (iç göç) olarak ifade edilmiş olup, iç göçlerin de kırdan-kıra, kırdan-kente, kentten-kente ve kentten-kıra yönlerinde gerçekleştiği belirtilmiştir (Çelik, 2005: 167).

Ülkemizde iç göçlerin yaşanmasında kır yaşantısının bir takım itici ve kent yaşantısının bir takım çekici sebeplerinin etkili olduğu söylenebilir. Ülkemizde dış göçün yaşanmasında da işçi ve beyin göçünün yeri olduğu belirtilebilir. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkelerinin

Marshall yardımının da tesiriyle hızlı bir ekonomik gelişme yaşamış ve bu durum onları işgücü bulma sıkıntısıyla baş başa bırakmıştır. Bu durum koloni ilişkisi bulunan ülkeleri buradan yaralanmaya yöneltmişken olmayanları ise daha az gelişmiş ülkelere faal nüfus fazlalarını talep etmeye yöneltmiştir. Ülkemiz de 1960'lı yıllarla birlikte yurt dışına işçi göçü vermeye başlamıştır (Akgür, 1997; Doğanay, 2014; Mutluer, 2003 Yalçın, 2004: 52;). Bu noktada göç olgusunun toplumların yaşantısını farklı şekillerde etkilediği ve bu sebeple göçe yönelik çalışmaların önem arz ettiği söylenebilir.

Göçün sebeplerini iki ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar: itici faktörler, çekici faktörlerdir. İtici faktör olarak nüfusun aşırı artması, işsizlik ve yolsuzluk, doğal afetler (deprem, heyelan, sel ve baskınlar, çığ, kuraklık vb), tarımda makineleşmeyle birlikte kırdan insana duyulan ihtiyacın azalması, miras yoluyla toprakların bölünmesi ile birlikte ekilecek tarım ve hayvancılık için kullanılan arazilerin daralması, kan davaları, savaşlar, terör ve yaşadığı bölgedeki huzursuzluklar şeklinde sıralamak mümkündür (Abadan-Unat, 2002; Doğanay, 2014; Yalçın, 2004). Çekici faktörler ise, kent hayatlarında yaşam standartlarının yüksek olması; eğitim, sağlık ve iş imkânlarının yüksek olması, güvenlik, merak ve ilgi uyandırması, gerekli teknoloji ve bilimdeki ileri olması gibi sebeplerdir. İtici ve çekici faktörler incelendiğinde göçün temel nedeninin *ekonomik* olduğu görülmektedir.

Birçok farklı nedeni olsa da günümüz insanların bir bölümü ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılmaktadırlar. İç savaşlar ve karışıklıklar dini ve etnik baskılar gibi nedenlerle baskı ve zulüm gören ülke sınırları dışında yaşamaya mahkûm edilmiş insanlar vardır (Castles and Miller, 1993; Çetin, 2008; Kılıç, 2014; Saraçlı, 2011:2; Şahin, 2007: 122;). İnsanların savaş, doğal afet, sürgün, iç çatışmalar, asimilasyon, baskı ve zulüm gibi nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmaları sonucu yer değiştirmeleri zorunlu göç olarak adlandırılır (Gürbüz, 2006; Toros, 2008: 9; Yılmaz, 2014;). Zorunlu göçün tarihçesi oldukça eskidir. Göç sonrasında mülteci, sığınmacı ve yerinden edilmiş insanlar ve çözümü çok güç problemleri beraberinde getirmektedir (İçduygu ve Toktaş, 2002; Öner, 2015).

Göç olgusu, toplumların sosyo-kültürel, ekonomik, politik gibi tüm yapısıyla doğrudan ilişkili olan ve etkileyici bir olaydır. Bu olgu çok boyutludur ve bu nedenle de antropoloji, sosyoloji, yönetim bilimi, tarih, coğrafya, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi, psikoloji ve uluslararası ilişkiler başta olmak üzere pek çok bilim dalının ilgi alanına girmektedir. (Akkayan, 1979; Mutluer, 2003:9; Uludağ, 2016;).

Göç eden insanlar önceden yaşadıkları topraklardan, kurmuş oldukları sosyal ilişkilerden ve daha birçok sahip oldukları imkânlardan isteyerek veya zorla vazgeçmiş olurlar. Böylece göç ettikleri bölgenin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına uyum sağlamaya çalışırlar (Yalçın, 2002). Bu uyum süreci her zaman kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşmez. Göçmenler göç ettikleri bölgede birtakım zorluklarla karşılaşır. Örneğin; göç ettikleri bölgenin kültürüne (dil, din, ırk, gelenek, yemek, görenek vb.) ve ekonomik yapısına uyum sağlamada (genellikle birincil sektörün hâkim olduğu ekonomik yapıdan, ikincil ve üçüncül sektörün hâkim olduğu ekonomik yapıya göç ettiklerinde) sorun yaşayabilirler (Koçak ve Terzi, 2012; Nakanishi, Sirkeci ve Cabbarlı, 2008;).

Göç sonucunda ortaya çıkan sıkıntıları sadece göç edenlerle sınırlandırmak yanlış olur. Çünkü göç ettikleri bölgede bölge halkını etkileyen birtakım sorunlar da meydana gelir. Örnek vermek gerekirse; o bölgede ulaşım, ekonomik, işsizlik, kültürel hayat, inanç, sağlık, eğitim gibi birçok alanda sorunlar meydana gelebilir.

Türkiye'ye yapılan zorunlu göçlerden biri de Irak Türkmenlerinin göçüdür. Türkmenlerin bu zorunlu göçlerine; savaşlar, siyasi baskılar, kültürel baskılar, sosyal ve ekonomik baskılar, psikolojik baskılar, siyasi istikrarsızlıkların neden olduğu söylenebilir.

Irak Türkmenlerinin nüfusu, değişik siyasi nedenlerden dolayı Irak yönetimleri tarafından gizli tutulmuştur. Türkmenlerin nüfusu Irak devletinin asimilasyon politikası doğrultusunda gerçek ve tarafsız bir sayımla ortaya konmamıştır. 1947, 1957, 1965, 1977 ve 1981 yıllarında Irak'ta 5 nüfus sayımı yapılmış ve hiç birinde Türkmen nüfusun gerçek sayısı belirtilmemiştir (Demirci, 1991; Kaynak vd., 1992). Lozan Antlaşması öncesi Türkiye ile İngiltere arasında cereyan eden müzakerelerde İngiltere'yi temsil eden Lord Gurzon, Musul vilayetinde yaşayan Türkmenlerin sayısını çok az göstermeye gayret etmiştir. Lord Gurzon bölge nüfusu hakkında 1920 yılında İngiliz subayları tarafından titizlikle yapılmış olan sayımlara dayanarak Irak Türkmenlerinin nüfusunu 66.000 olarak göstermiştir. Buna karşılık müzakerede Türkiye'yi temsil eden İsmet İnönü belgelere dayanarak bu sayının 146.960 olduğunu ifade etmiştir (Jihad, 2010: 21). İngilizler Türkmen nüfusun yaklaşık %60'ını yok saymışlardır.

Irak'taki Türkmen nüfusunun yaklaşık yüzde 15'i yani 600.000 kadarı 36. Paralelin kuzeyindeki Erbil ve Süleymaniye ve yakın çevresinde yaşamaktadırlar. Yüzde 85'i ise 36. Paralelin güneyinde yer alan Kerkük, Musul, Telafer başta olmak üzere Altinköprü, Leylan, Tuzhurmatu, Tavuk, Türkalın, Kifri, Kalar, Karatepe, Hanekin, Kızlarabat, İnceane, Mendeli, Bakuba, Kazaniye, Bedre ve Bayat aşiretlerinin bulunduğu yüzlerce şehir, kasaba ve köylerde

hayatlarını sürdürmektedir (Güzel, 2014: 33;2016). Aslında bütün Ortadoğu'daki Türkmenlere olduğu gibi Irak Türkmenlerine karşı da yoğun bir baskı, zulüm ve asimilasyon politikası uygulanmış; bu baskılar altında birçok Türkmen, Arap kimliğine girmek zorunda bırakılmıştır. Eğer Irak nüfusunun asıllarına inerek bir araştırma yapılacak olsa, Irak'taki Türkmen nüfusun günümüzdeki yaklaşıp iki katı kadar olduğu söylenebilir (Güzel, 2014).

Tüm bu bilgilere bakıldığında Ortadoğu'da Türkmen varlığını azaltmak amacıyla yüzyıllardır planlar yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Ortadoğu'daki Türkmenlere karşı yoğun bir baskı uygulandığı söylenebilir. Ortadoğu'daki tüm karışıklıklarda en fazla zararı hep Türkmenler görmüştür.

Yakın tarihte yapılan planlardan birine göre; Irak'ta işgalci güçlere rehber olan Kürt peşmergeleri, Telafer'de çeşitli amaçlar için operasyon gerçekleştirmişler. Buradaki asıl amaç Türkmen nüfusun fazla olduğu yerlerden biri olan Telafer ve yakın çevresindeki yerleşmelerdeki Türkmen nüfusun başka yerlere gitmesini sağlamak ve bölgesel gücü elinde bulundurmak olarak açıklanabilir. Nitekim halk arasında Sünni ve Şii ayrımı yaparak bölgedeki Türkmen kimliğini yok etmek, Telafer'in kimliğinin Türkmen kaldığı sürece Irak'lı Kürtlerin Suriye'deki Kürtlerle bütünleşmek büyük Kürdistan devletini hayal etmek amacıyla, Telafer ve çevresindeki zengin petrol yataklarını olması, Telafer, Irak'ın tahıl ambarı ve Irak'ta buğday üretiminde birinci sırada yer alması, sözü edilen durumun gerçekleştirilmek istenildiğini açıkça göstermektedir (Jihad, 2010: 39).

Sosyal Bilgiler, disiplinler arası eğitim özelliği göstermesi nedeniyle bir konuya farklı açılardan bakma imkânı sunabilen bir derstir. Toplumsal değerlerin farkına varılmaya başlandığı ilk ve ortaokul çağında Sosyal Bilgiler dersi bu manada önemli bir yere sahiptir (Doğanay, 2002; Kılıçoğlu, 2014). Türkiye'de ve dünyada yaşanan göçler toplumu birçok yönüyle etkilemektedir. Bu noktada sosyal bilgiler dersinin konularından birisi olan göçü yaşayan öğrencilerin görüşleri ve algıları önem arz etmektedir (Akkaya, 2012; Tuna, 2013).

Bu çalışmada Ortaokul düzeyindeki Iraklı Türkmen öğrencilerin göç kavramını nasıl algıladıkları araştırılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin zorunlu göçü kendileri, aileleri ve akrabaları yaşadıkları için verecekleri cevaplar daha gerçek hayattan ve somut örnekleri kapsayacağı varsayılmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada ortaokul düzeyindeki Iraklı Türkmen öğrencilerin göç kavramına yönelik düşünceleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha

büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013: 177).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; 2016-2017 öğretim yılı güz döneminde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır durum örnekleme yöntemine uygun olarak seçilmiş Ankara ilinde bulunan Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'nda tamamlayıcı öğrenim gören 15'i kız 15'i erkek olmak üzere toplam 30 Iraklı Türkmen öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrenciler aynı zamanda Ankara'nın farklı ilçelerinde ortaokula devam etmektedir. Kolay ulaşılabılır durum örnekleme yönteminin seçilme nedeni ilgili kurumun çalışmada araştırmacılara destek olması, kuruma ulaşımın rahat olması ve araştırma yapılacak uygun çalışma grubunun kurumda yer almasıdır. Araştırma yapılmadan önce adı geçen kurumdan izin alınmış ve çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin seçiminde gönüllü katılım göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerden 23'ü Telafer'den, 7'si ise Musul'dan Türkiye'ye göç etmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilere ait Veriler

Cinsiyet	f	Türkiye'ye geldikleri yıl	f	Irak'tan geldikleri şehir	f	Irak'ta kalan akrabaları	f	Türkiye'deki akrabaları	f
Kız	15	2010	-	Musul	7	Amca	13	Adana	2
Erkek	15	2011	-	Telafer	23	Teyze	17	Ankara	23
		2012	-			Dayı	8	Bursa	2
		2013	2			Anneanne- Babaanne	6	Mersin	1
		2014	6			Hala	1	İstanbul	2
		2015	5			Kardeş	5	Çankırı	2
		2016	17			Kuzen	1	Yok	1
						Dede	2		
						Yok	3		
Toplam	30		30		30		30		30

2.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve toplam 16 sorudan oluşan anket kullanılmıştır. İlk aşamada 18 tane açık uçlu soru hazırlanmış, daha sonra eğitim bilimleri, sosyal bilgiler eğitimi ve beşeri coğrafya konusunda çalışan üç alan uzmanı tarafından incelenmiş ve 2 soru açıklık ve anlaşılabilirlik konusunda net olmadığı için anketten çıkarılmıştır. Diğer sorular ise öğrencilerin seviyesine uygun hale getirilmiştir. Birinci bölümdeki sorular, kısa cevaplı ve öğrencileri tanımak amacıyla hazırlanan 4 adet sorudan meydana gelmektedir. İkinci bölümde ise 12 adet öğrencilerin göç kavramına yönelik algılarını ölçmek amacıyla açık uçlu soru bulunmaktadır. Anketin ilk bölümünde öğrencilerin cinsiyet, yaş, Türkiye'ye geldikleri yıl, Irak'tan geldikleri şehirlerin belirlenmesine yönelik sorular, ikinci bölümde ise göç etme nedenleri, göç sırasında karşılaştıkları zorluklar ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk Milletinin onlara karşı tavır, davranış ve düşüncelerine yönelik sorular sorulmuştur.

Uygulama esnasında; öğrencilerin ortaokul düzeyinde olmasına ve cinsiyet dağılımının dengeli olmasına çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği için dikkat edilmiştir. Bu özelliklere sahip olan öğrencilerle çalışma yapabilmek için Pazartesi ve Cuma günleri olmak üzere 6 hafta boyunca Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı'na gidilmiştir. Anketin uygulanması esnasında öğrencilere soruları içtenlikle cevaplamaları karşılığında onlara kırtasiye malzemeleri ve çikolata gibi hediyeler verileceği söylenmiş ve çalışma sonunda söz konusu hediyeler ilgili öğrencilere verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Öğrencilerin göç kavramına yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla verdikleri cevapların analizinde frekans (f) ve yüzde değerleri kullanılmıştır. Anketteki verileri desteklemek için öğrencilerin görüşlerine başvurulmuştur, öğrencilerden alınan görüşler aynen alıntılar şeklinde bulgular kısmında sunulmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmaya katılan Iraklı Türkmen öğrencilerin göç kavramına ilişkin düşüncelerine ait bulgulara ve yorumlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya katılan öğrencilerin göç etme nedenleri ve göç sırasında hissettikleri

Soru 5 Sizce insanlar neden göç ederler? Açıklayınız.	Savaş		Ailesi ile bir arada olmak için		Eğitim için		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	27	90,1	1	3,3	1	3,3	1	3,3
Soru 6 Lütfen Türkiye'ye göç etme nedeninizi açıklayınız	Irak'ta savaş vardı.		Türkiye güzel olduğu için.		Uçak vurduğu için		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	27	90,1	1	3,3	2	6,6	-	-
Soru 7 Göç sırasında neler hissettiniz. Yaşadığınız duyguları anlatınız.	Üzülüm		Korktum		Sevindim		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	23	76,7	3	10	4	13,3	-	-

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendilerinin ve çevrelerindeki diğer insanların göç etme nedenleri olarak *savaş* cevabını vermesi dikkat çekicidir. Gerçekten de hem öğrencilerin hem de yakınlarının en önemli göç etme nedeni savaştır. Göç sırasında neler hissettikleri sorusuna ise büyük çoğunluk *üzülüm* diye cevap vermiştir. Üzülme nedenleri ise savaşın olması, akrabalarını orada bırakmaları ve vatanlarını bırakmak zorunda kalmış olmalarıdır. Vatanlarından savaş yüzünden de olsa ayrılmaları onları üzmüş ve vatanlarını zorunlu olarak terk ettikleri için kendilerini kötü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Sevindim cevabını verenler de bulunmaktadır. Bu öğrenciler ise artık savaşın ve uçakların olmadığını dile getirmişlerdir. Türkiye'de uçak ve bomba sesi duymadıklarını, sokaklarda korkmadan arkadaşlarıyla oyun oynayabildiklerini, huzur içinde aileleriyle yaşadıklarını söylemişlerdir.

Tablo 3. Araştırmaya katılan öğrencilerin göç etmeden önceki yaşantıları, göç türleri hakkında fikirleri ve Türkiye'yi tercih etme nedenleri

Soru 8 Göç etmeden önce yaşadığımız ülkede nasıl bir yaşantınız vardı? Açıklayınız.	Çok güzeldi		Kötüydü		Savaş çıkana kadar güzeldi		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	22	73,4	4	13,3	4	13,3	-	-
Soru 9 Sizin yaşadığınız göçün diğer göçlerden farkı nedir? Açıklayınız.	Biz savaştan kaçtık bazıları kaçmaz		Biz savaştan geldik, onlar isteyerek gelir		Farkı ölümdür		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	27	90,1	2	6,6	1	3,3	-	-
Soru 10 Türkiye'yi hangi özellikleri bakımından tercih ettiniz?	Türkiye'de akrabam olduğu için		Türkiye güzel olduğu için		Türkiye Türk ve Müslüman olduğu için		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	7	23,3	14	46,7	9	30	-	-

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun göç etmeden önceki yaşantılarından memnun oldukları bunun nedeni sorulduğunda ise arkadaşlarım, okulum, babamın işi vardı şeklinde yanıtlar verdikleri görülmüştür. Kötüydü diye yanıt veren öğrenciler ise bunun nedenini savaş ortamına bağlamaktadırlar. Vatanlarında savaşın var olmasının onların günlük yaşamlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Öğrencilere göçün çeşitlerinin olduğunu ve yaşadıkları göçün çeşidinin ne olduğu sorulduğunda ise büyük çoğunluğu biz savaştan kaçtık diye yanıt verdiler Kendi göçlerinin zorunlu göç olduğunu farkında oldukları dikkat çekmiştir.

Türkmenlerin göç etmek için neden Türkiye’yi tercih ettikleri sorulduğunda ise 14 kişi “*Türkiye güzel*” yanıtını vermiştir. Diğer öğrenciler ise “*Türkiye’nin Türk ve Müslüman olduğu için ve burada akrabaları olduğu*” için tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu yanıtı bakarak Türkiye’nin Türk ve Müslüman olması nedeniyle Türk halkını kendilerine yakın ve Türkiye’yi de vatanları olarak gördükleri sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 4. Araştırmaya katılan öğrencilerin göç ederken yanlarına aldıkları, göç sırasında yaşadıkları zorluklar ve Irak ve Türkiye arasındaki benzerlik ve farklılıklar hakkındaki düşünceleri

Soru 11 İnsanlar göç ederken yanlarına neler alırlar? Siz ne aldınız?	Kıyafet, çanta		Altın, para		Telefon		Boş bırakılan			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
	16	53,4	9	30	2	6,6	3	10		
Soru 12 Göç ederken ne gibi zorluklar yaşadınız?	Çamurlu, kirli yollar		Yürümekten kaynaklı yorgunluk, üşüme		Açlık		Hapis		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
	5	16,7	14	46,7	5	16,7	4	13,3	2	6,6
Soru 13 Irak ve Türkiye arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?	İki yer de Türk ve Müslüman		Türkiye’de savaş yok, Türkiye daha güzel		Türkiye’de evler çok katlı ve daha büyük		Boş bırakılan			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
	12	40	7	23,3	10	33,4	1	3,3		

Çalışmaya katılan öğrencilere “İnsanlar göç ederken yanlarına neler alırlar? Siz ne aldınız?” şeklinde soru yöneltildiğinde çoğunluğun yanlarına kıyafet ve çanta aldıklarını ama yolda gelirken ağırlık yaptığı ve onları yavaşlattığı için atmak zorunda kaldıklarını söylediler.

Elbiselerini attıkları için buraya geldiklerinde yeterli giyecek eşyaları olmadığını ve Irak ve Türkiye ikliminin farklı olmasından dolayı burada ellerinde kalan kıyafetlerle üşüdüklerini söylemişlerdir. Yanlarına altın ve para alanlar ise onları Türkiye'ye getiren kişilere verdiklerini ve kalan paralarının da çalındığını söylediler. Paralarının çalınmasından dolayı maddi zorluklarla karşılaştıklarını anlattılar.

Öğrencilere “Göç ederken ne gibi zorluklar yaşadınız?” şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların çoğu yürümekten yorulduklarını, yolların çamurlu ve kirli olduğunu, yolda gelirken aç kaldıklarını söylediler. Bazıları ise sınırda hapse alındıklarını ama Türk askerlerinin onlara çok iyi davrandıklarını, askerlerin iyi tavırlarından ötürü hiç korkmadıklarını ve onları çok sevdiklerini anlattılar.

Katılımcılara “Irak ve Türkiye arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?” şeklinde yöneltilen soruya ise öğrenciler Türkiye ve Irak arasındaki farklılığa Türkiye'nin güzel olduğunu ve bunun nedenini ise Türkiye'de savaşın olmamasına bağladılar. Yine çoğunlukla iki yerin de Türk ve Müslüman olduğu öğrenciler tarafından vurgulanmıştır.

Son olarak ise Türkiye'deki şehirlerin yapısının Irak'tan farklı olduğunu belirtmişlerdir. Buna örnek olarak Türkiye'deki evlerinin apartman biçiminde olduğunu ama Irakta evlerin tek katlı ve müstakil yapıya sahip olduğunu anlattılar. Türkiye'deki evlerin çatılarının üçgen biçimde olması onları şaşırtan bir diğer husus olmuştur. Çünkü Irakta evlerin çatılarının olmadığı onun yerine dam diye tabir ettikleri düz çatılarının olduğunu söylediler.

Tablo 5. Araştırmaya katılan öğrencilerin göç ederken kullandıkları ulaşım araçları, Türkiye'de onlara yardım eden kurum ve kuruluşlar ve Türk halkının onlara karşı davranışları

Soru 14 Hangi ulaşım aracını kullanarak göç ettiniz?	Araba		Uçak		Tren		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	28	93,4	2	6,6	-	-	-	-
Soru 15 Türkiye'ye geldiğinizde sizlere hangi kurum/kuruluş yardım etti?	Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı		Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı ile Kızılay		Diğer dernekler		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	15	50	10	33,3	5	16,7	-	-
Soru 16 Türk halkının size karşı olan davranışları nasıldı?	İyi davrandılar.		Bazıları iyi bazıları kötü davrandılar.		Kötü davrandılar.		Boş bırakılan	
	f	%	f	%	f	%	f	%
	18	60	6	20	6	20	-	-

Araştırmaya katılanlardan 28 kişi göç sırasında ulaşım aracı olarak kara taşıtı kullanmıştır. Kara taşıtı ile gelenler ise kaçakçı diye adlandırılan kişiler tarafından para karşılığında sınıra kadar getirildiklerini anlatmışlardır. Genel olarak katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlara bakıldığında ne kadar zor şartlar içerisinde Türkiye'ye göç ettikleri açıkça görülmektedir.

Türkiye'ye geldiğinizde size yardım eden kurum ve kuruluş sorusuna bazı katılımcıların diğerlerinden farklı olarak Türkmeneli İşbirliği Kültür Vakfı'nın yanı sıra Kızılay yanıtını vermeleri dikkat çekmektedir.

Bir diğer soruda ise Türk halkının tavır ve davranışlarının genelde iyi olduklarını dile getirmişlerdir. Onlara kıyafet ve gıda yardımında bulunmalarından dolayı memnun olduklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar kendilerine karşı olumsuz davranışlarda bulunanlar oldu diye yanıt vermiştir. Bunun nedenini eşyalarının çalınması ve bazı sözel olarak kötü muamele ile karşı karşıya kalmalarına bağlamışlardır. Muhtemelen Yaşadıkları çevredeki Türk halkı Türkmenlerin bir bölümünün Arapça, bir bölümünün de Türkmençe konuşmaları nedeniyle dillerinin anlayamadıkları için onları Suriyeli Arap göçmenlerle karıştırdıkları için olumsuz davranışlarda buldukları yapılan mülakatlar sonucunda alınan cevaplardan çıkarılmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, ortaokul düzeyindeki Iraklı Türkmen öğrencilerin göç kavramına yönelik düşüncelerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Göçe maruz kalan bu öğrencilerin göç kavramı hakkındaki düşünceleri ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, birkaç nokta önem taşımaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı sorulan bütün sorulara “savaş” ve “ölüm” temalı cevap vermeleri dikkat çekmiştir. Çoğunluğun bu cevapları vermelerinin nedeni ise katılımcıların göç etme nedenlerinin savaş olmasından kaynaklanmaktadır.

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun göç etme nedenleri olarak *savaş* cevabını vermişlerdir. Göç sırasında ise yine büyük çoğunluğunun *üzüldüm* cevabı vermişlerdir. Üzülme nedenleri ise savaşın olması, akrabalarını Irak'ta bırakmaları ve vatanlarını bırakmak zorunda kalmış olmalarını göstermektedirler. Çok az bir kısmı *sevindim* cevabını vermiştir. Bunun nedeni olarak da artık savaşın ve uçakların olmadığını dile getirmişlerdir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu göç etmeden önceki yaşantılarından memnun oldukları bunun nedeninin arkadaşlarını, okulum, babamın işi vardı şeklinde yanıtlar vermişlerdir. Memnun olmadıklarını belirtenler ise bunun nedenini savaş ortamına bağlamaktadırlar. Türkiye'yi tercih etme nedenleri olarak “*Türkiye güzel*” ve “*Türkiye Türk ve Müslüman olduğu için ve burada*

akrabaları olduğu” belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların çoğunluğun göç sırasında yanlarına kıyafet ve çanta aldıklarını ama yolda gelirken ağırlık yaptığı ve onları yavaşlattığı için atmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler çoğunun göç ederken yürümekten yorulduklarını, yolların çamurlu ve kirli olduğunu, yolda gelirken aç kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamına yakını kara taşıtı ile Türkiye’ye geldiklerini belirtmişlerdir. Türkiye’ye geldiklerinde ise Türk halkının, AFAD, Kızılay, Yeşilay başta olmak üzere bazı dernek ve vakıfların özellikle de Türkmeneli İşbirliği Kültür Vakfı’nın önemli derecede yardımda bulunduğunu belirtmişlerdir.

Çetin, Kılcan, Güneş ve Çepni (2015) tarafından yapılan “Sığınma Göçünün Yaşandığı ve Yaşanmadığı Yerleşmelerdeki Öğrencilerin Göç Kavramına Yönelik Algıları” adlı çalışmanın sonuçları incelendiğinde, bu araştırmadan elde edilen sonuçlarla benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. Nitekim söz konusu araştırmanın sonucuna göre öğrenciler; “*Göç gözyaşı gibidir. Çünkü göç ettiğimizde arkadaşlarımızdan, dostlarımızdan, sevdiklerimizden uzaklaşırız ve gözyaşı dökeriz...*” ifadesine bakıldığında bu araştırmadaki 16. katılımcının verdiği cevapla örtüştüğü dikkat çekmektedir. “Göç sırasında neler hissettiniz? Yaşadığınız duyguları anlatınız.” sorusuna katılımcı “*Üzuldüm. Çünkü akrabalarım ve arkadaşlarım orada kaldı.*” cevabını vermiştir. Bu da yukarıda adı geçen çalışmadaki bulgularla bu çalışma sonucu elde edilen bulguların örtüştüğünü göstermektedir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulardan biri de katılımcıların savaş ortamından uzaklaştıkları için kendilerini mutlu hissettikleri dile getirmeleridir. Bu durum Çetin ve diğ. (2015) tarafından yapılan çalışması sonucunda elde edilen metaforlardan *mutsuzluk kategorisi* ile farklılık göstermektedir.

Türkiye’nin göç rotası üzerinde yer alması ve göçün getirdiği zorlukları tam anlamıyla aşabilmesi için akademik camia, sivil toplum kuruluşları ve devletin ilgili kurum ve kuruluşlarına yönelik bazı öneriler sunulmuştur.

Savaş nedeniyle meydana gelen göçün öğrenciler üzerinde göç kavramının olumsuz şekilde algılanmasına neden olduğu görülmektedir. Bu olumsuz algıyı en aza indirmek için göç ettikleri ülkede onlara barınma, eğitim, sağlık ve hayatlarını daha iyi bir şekilde devam ettirmeleri için gerekli diğer hizmetler sağlanmalıdır. Araştırma sırasında özellikle eğitim ihtiyaçlarının göz ardı edildiği ve bunun sonucunda öğrencilerin eğitimleri aksadığından dolayı mutsuz oldukları görülmüştür. Göç etmeden önceki yaşantıları sorulduğunda okula gittiklerini ve okulları olduğu için mutlu olduklarını belirtmişlerdir (K.1, K.3, K.6, K.9, K.15 ve K.29).

Zor şartlar altında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Türkmenlerle ilgili bilimsel (tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, eğitim ve öğretim vb.) olarak yeterli araştırmanın yapılamadığı görülmektedir. Bu konuda üniversitelere, Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer bakanlıklar ile ilgili kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

Yaşadıkları çevredeki Türk halkının bazen Türkmenlerin bir bölümünün Arapça, bir bölümünün de Türkmence konuşmaları nedeniyle dillerinin anlayamadıkları için onları Suriyeli Arap göçmenlerle karıştırdıkları için bazı olumsuz davranışlarda buldukları görülmektedir. Türk halkının bu konuda bilinçlendirilmesi ve soydaşlarımıza yardımcı olmalarının önemi kavratılmalıdır.

Irak'tan Türkiye göç eden Türkmenler ve göç hareketlerine yönelik yüksek lisans ve doktora tezlerinin kapsamlı bir şekilde vakit kaybetmeden yapılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aker, T., Ayata, B., Özeren, M., Buran, B., ve Bay, A. (2002). Zorunlu içgöç: ruhsal ve toplumsal sonuçları. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 3 (2), 97-103.
- Akgür, Z. G. (1997). *Türkiye'de kırsal kesimden kente göç ve bölgeler arası dengesizlik (1970-1993)* (1. Ed.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akkaya, M. (2012). *Sosyal bilgilerde göç konusunun drama yöntemiyle öğretiminin akademik başarıya etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Castles, S. and Miller, M.J. (1993). *The age of migration: international population movements in the modern world*. New York.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.
- Çelik, F. (2005). İç göçler: teorik bir analiz. *Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences*. 14(2), 167-184.

- Çetin, T. (2008). The Socio-economic outcomes of the last Turkish migration (1989) from Bulgaria to Turkey. *Turkish Studies*, 3 (7), 241-270.
- Çetin, T., Kılcan B., Güneş, C. ve Çepni, O.(2015). Examining secondary school students perceptions of the concept of migration: a qualitative study. *International Journal of Education*, 7 (3), 97-120.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Vadi yayınları.
- Demirci, F. (1991). *Irak Türklerinin dünü-bugünü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Doğanay, A. (2002). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem yayıncılık.
- Doğanay, H., Özcan, N. A. ve Şahin, C. (2006). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği* (4. ed.). Ankara: Gündüz Eğitim yayıncılık.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye beşeri coğrafyası*. Ankara: Pegem yayıncılık.
- Gürbüz, Ş. (2006). Kırdan kente zorunlu göçün nedenleri ve sonuçları. *8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Sistem Matbaacılık, ss. 211-214.
- Güzel, H.C. (2014). *Ortadoğu'da Türkmen varlığı*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Ortadoğu Türkmenleri Sempozyumu (Eylül 2014) Bildiriler Kitabı, s.29-40.
- Güzel, H.C. (2016). Ortadoğu'da Türk/Türkmen varlığı. *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Dergisi*, 82, 144-150.
- İçduygu, A. ve Toktaş, S. (2002). How do smuggling and trafficking operate via regular border crossings in the Middle East? Evidence from fieldwork in Turkey. *International Migration*, 40 (6), 27-54. Doi: 10.1111/1468-2435.00222.
- Jihad, S. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının 2003 ABD-İrak savaşının, Irak Türklerine ve Türkiye'ye etkilerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Karpat, K.H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve sosyal özellikleri* (çev. Bahar Tırnakçı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kaynak, M., Yinanç, R., Şahin, C., Tomanbay, M., Safran, M., Süzal, N., Aldan, M., Özkiper, A.H. ve Aytaç, F. (1992). *İraklı sığınmacılar ve Türkiye*. Ankara: Tanmak Yayınları.
- Kearney, M. (1996). *Reconceptualizing The Peasantry: Anthropology in Global Perspective*. New York: Routledge.
- Kılıç, G. (2014). *Göç Konularının öğretiminde kullanılan yöntem-tekniklere ilişkin coğrafya öğretmenlerinin görüşleri (Ankara Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Kılıçoğlu, G. (2014). *Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas University Journal of Economics and Administrative Sciences Faculty*, 3 (3), 163-184.
- Lee, E.S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Nakanishi, H., Sirkeci, İ. ve Cabbarlı, H. (2008). *Sorunlu bölgelerde göç*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.
- Ozankaya, Ö. (1980). *Toplumbilim terimleri sözlüğü* (2. ed.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, N. A. (2015). *Küreselleşme çağında göç*. (N. A. S. Gülfer Ihlamur-Öner, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, S. (2007). *Geçmiş, günümüz ve gelecekte nüfus gerçeği*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Toros, A. (2008). *Sorunlu bölgelerde göç*. Global Strateji Enstitüsü, Ankara.
- Tuna, F. (2013). What do students have in their mental maps about the concept of migration an analysis from Turkey. *The International of Social Sciences*, 9 (1), 62-70.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2002). *Beşeri coğrafya (İnsan, Kültür, Mekan)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Uludağ, H. (2016). *Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimleri:Ankara örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası hukukta yerinden edilmiş kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yalçın, C. (2002). Çokkültürcülük bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine göç. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 45-60.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies*, 9 (2) 1685-1704.